

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

ΑΣΤΙΚΟ-ΗΜΙΑΣΤΙΚΟ-ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟ ΚΑΙ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ
Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΕΣ:

κ. Γ. ΧΟΝΔΡΟΓΙΑΝΝΗΣ

κ. Κ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

κ. Β. ΣΤΑΥΡΙΝΟΣ

ΚΟΡΟΜΗΛΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ
ΜΑΡΓΕΤΗ ΚΑΤΕΡΙΝΑ

ΑΘΗΝΑ 1997

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
2. ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	10
2.1. ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ/ΓΟΝΙΜΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΗ ΓΟΝΙΜΟΤΗΤΑ.....	10
2.2. ΟΛΙΚΗ ΚΑΙ ΕΓΓΑΜΗ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΙΘΥΜΗΤΗ ΓΟΝΙΜΟΤΗΤΑ.....	11
3. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ.....	14
3.1. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	14
3.2. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	26
3.3. ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	29
4. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΔΙΑΜΟΡΦΩΝΟΥΝ ΤΗ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ.....	33
4.1. ΓΕΝΙΚΑ.....	33
4.2. ΗΛΙΚΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟ ΓΑΜΟ ΚΑΙ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ.....	36
4.3. ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ.....	38
4.4. ΕΙΣΟΔΗΜΑ ΚΑΙ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ.....	41
4.5. ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΚΑΙ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ.....	44
4.6. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΚΑΙ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ.....	48
4.7. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ.....	49
4.8. ΑΣΤΙΚΟ-ΗΜΙΑΣΤΙΚΟ-ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ.....	54
5. ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ 1960-1994.....	58
5.1. ΦΥΣΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ.....	58
5.1.1. Γεννήσεις ζώντων-θνησιμότητα.....	60
5.1.2. Μετανάστευση-εξασπισμός.....	61
5.2. Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΠΟ ΤΟ 1960 ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1994.....	62
5.2.1. Γενικά.....	62

5.2.2. Η Πορεία της γεννητικότητας από το 1960 μέχρι το 1970.....	63
5.2.3. Επιμέρους στοιχεία για το 1970.....	64
5.2.4. Η Πορεία της γεννητικότητας από το 1970 μέχρι το 1980.....	66
5.2.5. Επιμέρους στοιχεία για το 1980.....	67
5.2.6. Η Πορεία της γεννητικότητας από το 1980 μέχρι το 1990.....	69
5.2.7. Επιμέρους στοιχεία για το 1990.....	70
5.2.8. Η πορεία της γεννητικότητας από το 1991 μέχρι το 1994.....	72
 5.3. ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ.....	74
 5.4. Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ.....	77
 5.5. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΜΕ ΑΛΛΕΣ ΧΩΡΕΣ.....	84
 6. ΜΕΘΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ.....	87
 6.1. ΓΕΝΙΚΑ.....	87
6.2. ΜΕΘΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	87
6.2.1. Γεωγραφικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά Κύμης Ευβοίας.....	89
 6.3. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ.....	89
6.3.1. Οικογενειακά χαρακτηριστικά.....	90
6.3.2. Δημογραφικά χαρακτηριστικά.....	91
6.3.3. Κοινωνικά χαρακτηριστικά.....	91
6.3.4. Οικονομικά χαρακτηριστικά.....	92
6.3.5. Οικογενειακά χαρακτηριστικά γονέων των ερωτώμενων.....	92
6.3.6. Στάσεις ως προς την οικογένεια.....	93
 7. ΕΜΠΕΙΡΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	97
7.1. ΓΕΝΙΚΑ.....	97
 8. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	108

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακες κεφαλαίου 5

Πίνακες κεφαλαίου 6

Ερωτηματολόγιο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ενώ ο πληθυσμός της γης αυξάνεται επικίνδυνα, σε τέτοιον βαθμό που να υπάρχει φόβος ότι σε λίγα χρόνια δεν θα υπάρχει η δυνατότητα να συντηρηθούν τόσο απαιτημένοι άνθρωποι και ενώ σε πολλές χώρες, κυρίως της Ασίας, οι κυβερνήσεις έχουν πάρει άρσενικά μέτρα για τη μείωση του αριθμού των παιδιών που αποκτήσουν οι επί-οικογένειες (Dien, 1996), στη χώρα μας και γενικότερα στις ευρωπαϊκές χώρες υφίσταται το αντίθετο φαινόμενο, δηλαδή η μείωση της γεννητικότητας έχει γίνει πλέον ένα πολύ σοβαρό πρόβλημα. Τις τρεις τελευταίες δεκαετίες, έχουν παρατηρηθεί ραγδαίες μεταβολές στη συνολική ποσότητα γεννητικότητας στην αλληλοειρή των αναπτυσσόμενων χωρών (United Nations, 1996; Watkins, 1996). Και όταν μιλάμε για μεταβολές, εννοούμε τις ποσότητες της γεννητικότητας με τόσο υψηλό ρυθμό, ώστε όλα να έχουν αρχίσει να απεικονίζονται να το μέλλον των χωρών αυτών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην Ελλάδα παρατηρείται, όπως φαίνεται μέσα από τον πίνακα 2. Γενικός στόχος λοιπόν, της παρούσας μελέτης είναι αυτός ακριβώς να διαπιστωθεί πως λόγους για τους οποίους φαίνεται η ελάττωση του αριθμού των παιδιών, κυρίως στην ελληνική οικογένεια, αλλά και στις ευρωπαϊκές οικογένειες να προσπαθήσει, δηλαδή να προσπαθήσει την ελληνική πραγματικότητα γύρω από το θέμα της γεννητικότητας, αλλά και να παρήκσει να δώσει ορισμένα προτάσεις - λύσεις σ' αυτό το πρόβλημα.

Η μελέτη αυτή χωρίζεται σε 2 ενότητες, μια θεωρητική και μια πρακτική. Στο θεωρητικό μέρος ορίζεται η έννοια της γεννητικότητας και της γονιμότητας, περιγράφονται οι στόχοι των σπουδών, οι σκοπιμότητες και κοινωνιολογικών στόχων με τη γεννητικότητα, αναφέρονται οι παράγοντες που επηρεάζουν τη γεννητικότητα και περιγράφεται η πορεία της γεννητικότητας κατά την τελευταία πενήντα-εξήντα στην Ελλάδα. Το πρακτικό μέρος, που διαφέρει και το πιο σημαντικό, περιλαμβάνει το αποτέλεσμα έρευνας έρευνας που έγινε με τη μελέτη του κοινωνιολογικού σε μία αστική, μία ημιαστική και μία αγροτική περιοχή, σε τρία διαφορετικά στην Αθήνα, στην Κρήτη και στην Εύβοια.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ενώ ο πληθυσμός της γης αυξάνεται επικίνδυνα, σε τέτοιο βαθμό που να υπάρχει φόβος ότι σε λίγα χρόνια δεν θα υπάρχει η δυνατότητα να συντηρηθούν τόσα εκατομμύρια ανθρώπων και ενώ σε πολλές χώρες, κυρίως της Ασίας, οι κυβερνήσεις έχουν πάρει δραστικά μέτρα για τη μείωση του αριθμού των παιδιών που αντιστοιχούν σε μια οικογένεια (Bian, 1996), στη χώρα μας και γενικότερα στις ευρωπαϊκές χώρες υφίσταται το αντίθετο φαινόμενο, δηλαδή η μείωση της γεννητικότητας έχει γίνει πλέον ένα πάρα πολύ αισθητό πρόβλημα. Τις τρεις τελευταίες δεκαετίες, έχουν παρατηρηθεί ραγδαίες μεταβολές στα συνολικά ποσοστά γεννητικότητας στην πλειοψηφία των αναπτυσσόμενων και αναπτυγμένων χωρών (Bongaarts, Watkins, 1996). Και όταν μιλάμε για μεταβολές εννοούμε μειώσεις στα ποσοστά της γεννητικότητας με τόσο γρήγορο ρυθμό, ώστε όλοι να έχουν αρχίσει να ανησυχούν για το μέλλον των χωρών αυτών.

Στην Ελλάδα παρατηρείται η ίδια κατάσταση, όπως φαίνεται μέσα από τον πίνακα 2. Γενικός στόχος, λοιπόν, της παρούσας μελέτης είναι αυτός ακριβώς: να διερευνήσει τους λόγους για τους οποίους συντελείται η ελάττωση του αριθμού των παιδιών, κυρίως στην ελληνική οικογένεια, αλλά και στις ευρωπαϊκές οικογένειες, να προσπαθήσει δηλαδή να περιγράψει την ελληνική πραγματικότητα γύρω από το θέμα της γεννητικότητας, αλλά και να τολμήσει να δώσει ορισμένες προτάσεις - λύσεις σ' αυτό το πρόβλημα.

Η μελέτη αυτή χωρίζεται σε 2 ενότητες, μια θεωρητική και μια πρακτική. Στο θεωρητικό μέρος ορίζεται η έννοια της γεννητικότητας και της γονιμότητας, παρατίθενται οι απόψεις των σπουδαιότερων οικονομολόγων και κοινωνιολόγων σχετικά με τη γεννητικότητα, αναφέρονται οι παράγοντες που επηρεάζουν τη γεννητικότητα και περιγράφεται η πορεία της γεννητικότητας κατά την τελευταία τριακονταπενταετία στην Ελλάδα. Το εμπειρικό μέρος, που θεωρείται και το πιο σημαντικό, περιλαμβάνει τα αποτελέσματα επιτόπιας έρευνας, που έγινε με τη μέθοδο του ερωτηματολογίου σε μία αστική, μία ημιαστική και μία αγροτική περιοχή και πιο συγκεκριμένα στην Αθήνα, στην Κύμη και στην Ενορία,

κοινότητα της περιοχής Κύμης, και διερευνάται η συσχέτιση, αρνητική ή θετική, του αριθμού των παιδιών με τις κοινωνικοοικονομικές μεταβλητές, αλλά κυρίως τον τόπο καταγωγής των γονέων, που αποτελεί και τον κύριο στόχο της παρούσας εργασίας.

Επομένως, βασικό αντικείμενο της εργασίας είναι ο βαθμός εξάρτησης της γεννητικότητας από τον τόπο από τον οποίο κατάγονται οι ερωτώμενοι. Αν υπάρχουν δηλαδή διαφορές στα ποσοστά γεννητικότητας ανάμεσα σε αστικό, ημιαστικό ή αγροτικό χώρο. Πιστεύεται ότι στις παραδοσιακές αγροτικές κοινωνίες η γεννητικότητα είναι υψηλότερη από τις αστικές, ενώ αντίθετα στον αστικό χώρο οι οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές, όπως η βιομηχανοποίηση, η αστικοποίηση, η εκπαίδευση, οδηγούν σε μείωση της θνησιμότητας, αλλά και σε μείωση της γεννητικότητας. Όλα αυτά θα διερευνηθούν μέσα από την επεξεργασία των κοινωνικοοικονομικών μεταβλητών.

Πιο αναλυτικά, στο κεφάλαιο 2 γίνεται μία προσπάθεια να διασαφηνιστεί η διαφορά ανάμεσα στη γεννητικότητα και στη γονιμότητα, δύο όροι που έχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ τους και δεν θα πρέπει να συγχέονται. Επίσης, σ' αυτό το κεφάλαιο επεξηγούνται οι βασικότεροι όροι, ώστε να γίνονται κατανοητοί κατά τη μελέτη των κειμένων που ακολουθούν.

Στο κεφάλαιο 3 γίνεται μία ανασκόπηση των σημαντικότερων απόψεων που έχουν διατυπωθεί για τη γεννητικότητα από οικονομολόγους, ξεκινώντας από τον Becker, τον Leibenstein, τον Turchi και τη Σχολή του Chicago, με βασικό εργαλείο την Μικροοικονομική Θεωρία και καταλήγοντας στον Easterlin, που προσπάθησε να συμβιβάσει των οικονομική θεωρία με τις κοινωνιολογικές διαστάσεις της αναπαραγωγικής συμπεριφοράς. Η γεννητικότητα είναι ένα πολύ περίπλοκο θέμα, για την ανάλυσή της υπεισέρχονται πολλοί παράγοντες, όπως οικονομικοί, κοινωνικοί και ψυχολογικοί.

Στο κεφάλαιο 4 γίνεται μια αναφορά στους παράγοντες που επηρεάζουν τη γεννητικότητα, και κατά συνέπεια, διαμορφώνουν την τελική επιλογή για τον επιθυμητό αριθμό παιδιών μίας οικογένειας. Το ζευγάρι αποφασίζει για το πόσα παιδιά θα αποκτήσει, επηρεαζόμενο, σύμφωνα με προηγούμενες έρευνες (Safilios-Rothschild, 1972, Cochrane, 1979), από το

εισόδημα, το μορφωτικό επίπεδο, το επάγγελμα, τη θρησκεία, αλλά και από τον τόπο, μέσα στον οποίο ζει (αστικό, ημιαστικό, αγροτικό). Τα τελευταία χρόνια, η συμμετοχή της γυναίκας στην αγορά εργασίας αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα στην απόκτηση παιδιών, παράγοντας που ίσως ευθύνεται περισσότερο από όλους στη μείωση της γεννητικότητας.

Στο κεφάλαιο 5 γίνεται μία παράθεση των δημογραφικών στοιχείων από το 1961 έως το 1994. Μέσα από αυτήν την ανάλυση περιγράφεται η φυσική κίνηση του πληθυσμού, γιατί η γεννητικότητα είναι συνάρτηση της θνησιμότητας και της μετανάστευσης, καθώς και η πορεία της γεννητικότητας στην Ελλάδα και στην Ευρώπη κατά την τελευταία τριακονταπενταετία. Στο τέλος γίνεται μία δημογραφική σύγκριση της Ελλάδας με τις ευρωπαϊκές χώρες.

Στα κεφάλια 6 και 7 περιγράφονται η μεθοδολογία της έρευνας, η ανάλυση των στατιστικών δεδομένων καθώς και τα εμπειρικά αποτελέσματά της διαστρωματικής ανάλυσης. Αναφέρονται τα οικογενειακά, δημογραφικά, κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά του δείγματος, όπως διαφαίνονται από τις απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο. Έπειτα εξετάζονται τα εμπειρικά αποτελέσματα της έρευνας, δηλαδή ο βαθμός εξάρτησης των κοινωνικοοικονομικών μεταβλητών από την εξαρτημένη μεταβλητή, που στην περίπτωση μας είναι ο αριθμός των παιδιών.

Τέλος, στο κεφάλαιο 8 παρατίθενται τα συμπεράσματα της μελέτης-έρευνας που πραγματοποιήθηκε, σε μία προσπάθεια να δώσουμε μία συνοπτική εικόνα αυτής και γίνονται προτάσεις πολιτικής για τη βελτίωση του δείκτη γεννητικότητας.

2. ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

2.1 ΔΙΑΦΟΡΕΙ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΓΟΝΙΜΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΗ ΓΟΝΙΜΟΤΗΤΑ

Πριν ακολουθήσει η ανάλυση των παραγόντων, οι οποίοι διαμορφώνουν την γονητικότητα ή και τη γονιμότητα, καλό θα ήταν να ορίσουμε αυτές οι δύο έννοιες, οι οποίες απαιτούν μαζί με τη θνησιμότητα βασικές δημογραφικές διαδικασίες, δηλαδή διαδικασίες που οδηγούν στη διαρκή αναπλήρωση των πληθυσμών που απειλούν όταν πληθυσμό και στη συνεχή αύξηση του πληθυσμού. Αυτές οι δύο έννοιες συγγενίζονται μεταξύ τους αλλά υπάρχουν σαφείς διαφορές που τις διαχωρίζουν.

Η γονητικότητα είναι η διαδικασία της βιολογικής αναπαραγωγής του πληθυσμού. Η γονιμότητα είναι η ικανότητα του πληθυσμού να αναπαραχθεί με την οποία επιτυγχάνεται ο πληθυσμιακός πολλαπλασιασμό κατά τη διάρκεια μιας χρονικής περιόδου. Η γονητικότητα διαφέρει από τη γονιμότητα. Ο όρος έχει δύο έννοιες: τη βιολογική και τη δημογραφική. Βιολογικά, η γονιμότητα δηλώνει την αναπαραγωγική δραστηριότητα του γυναικείου πληθυσμού ηλικίας 15-49 ετών (αναπαραγωγική περίοδος). Η γονιμότητα, με τη δημογραφική έννοια που όραμε, δεν αποκλείει ένδεξη της βιολογικής γονιμότητας. Με άλλα λόγια, η αναπαραγωγική δραστηριότητα (συχνότητα γεννήσεων) του γυναικείου πληθυσμού δεν ανταποκρίνεται προς την αναπαραγωγική ικανότητα του πληθυσμού αυτού. Αυτό θα συνέβαινε μόνον αν οι γεννητικές σχέσεις ήταν ελεύθερες από κάθε είδους κοινωνικούς ελέγχους και ρυθμούς και αν ολοκληρώσει ο γυναικείος πληθυσμός είχε ίσες πιθανότητες σε γεννητικές σχέσεις. Σε μία τέτοια περίπτωση θα μιλούσαμε για φυσική γονιμότητα (Τσιπούρης, 1998).

Η φυσική γονιμότητα δεν συναντάται σε καμία ανθρώπινη κοινωνία. Και αυτό για πολλούς λόγους, βιολογικούς και κοινωνικούς. Ο άνθρωπος είναι σε θέση βέβαια να έχει γεννητικές σχέσεις ανεξάρτητα τη διάρκεια του έτους. Από την άλλη μεριά όμως, οι δυνατότητες που έχει μία γυναίκα να συλλάβει

2.ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

2.1.ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΓΟΝΙΜΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΗ ΓΟΝΙΜΟΤΗΤΑ

Πριν ακολουθήσει η ανάλυση των παραγόντων, οι οποίοι διαμορφώνουν την γεννητικότητα ή και τη γονιμότητα, καλό θα ήταν να οριστούν αυτές οι δύο έννοιες, οι οποίες αποτελούν μαζί με τη θνησιμότητα βασικές δημογραφικές διαδικασίες, δηλαδή διαδικασίες που οδηγούν στη διαρκή εναλλαγή των προσώπων που αποτελούν έναν πληθυσμό και στη συνεχή αυξομείωση του αριθμού τους. Συνήθως αυτές οι δύο έννοιες συγχέονται μεταξύ τους αλλά υπάρχουν σαφείς διαφορές που τις διαχωρίζουν.

Η γεννητικότητα είναι η διαδικασία της βιολογικής ανανέωσης του πληθυσμού. Ειδικότερα, η έννοια της γεννητικότητας αναφέρεται στη συχνότητα με την οποία σημειώνονται γεννήσεις ζώντων σε έναν πληθυσμό κατά τη διάρκεια μίας χρονικής περιόδου. Η γεννητικότητα διαφέρει από τη γονιμότητα. Ο όρος έχει δύο έννοιες: τη βιολογική και τη δημογραφική. Βιολογικά, η γονιμότητα δηλώνει την αναπαραγωγική δραστηριότητα του γυναικείου πληθυσμού ηλικίας 15-49 ετών (αναπαραγωγική περίοδος). Η γονιμότητα, με τη δημογραφική έννοια του όρου, δεν αποτελεί ένδειξη της βιολογικής γονιμότητας. Με άλλα λόγια, η αναπαραγωγική δραστηριότητα (συχνότητα γεννήσεων) του γυναικείου πληθυσμού δεν ανταποκρίνεται προς την αναπαραγωγική ικανότητα του πληθυσμού αυτού. Αυτό θα συνέβαινε μόνον αν οι γενετήσιες σχέσεις ήταν ελεύθερες από κάθε είδους κοινωνικούς ελέγχους και ρυθμίσεις και αν ολόκληρος ο γυναικείος πληθυσμός είχε ίσες πιθανότητες σε γενετήσιες σχέσεις. Σε μία τέτοια περίπτωση θα μιλούσαμε για φυσική γονιμότητα. (Τσαούσης, 1986).

Η φυσική γονιμότητα δεν συναντάται σε καμμία ανθρώπινη κοινωνία. Και αυτό για πολλούς λόγους, βιολογικούς και κοινωνικούς. Ο άνθρωπος είναι σε θέση βέβαια να έχει γενετήσιες σχέσεις σ'ολόκληρη τη διάρκεια του έτους. Από την άλλη μεριά όμως, οι δυνατότητες που έχει μία γυναίκα να συλλάβει

μετά από μία γενετήσια σχέση είναι περιορισμένες και αβέβαιες. Πρέπει ακόμα να σημειωθεί ότι η βιολογική γονιμότητα μίας γυναίκας, η ικανότητά της δηλαδή να συλλάβει και να γεννήσει ένα ζωντανό παιδί δεν είναι σταθερή σε όλη τη διάρκεια της αναπαραγωγικής της περιόδου.

2.2. ΟΛΙΚΗ ΚΑΙ ΕΓΓΑΜΗ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΙΘΥΜΗΤΗ ΓΟΝΙΜΟΤΗΤΑ

Θα γίνει μία προσπάθεια να οριστεί η έννοια της ολικής, έγγαμης, με την οποία και ασχολούμαστε, και διαφορικής γεννητικότητας. Η ολική, η έγγαμη γεννητικότητα μετριούνται με δείκτες που αναφέρονται στο σύνολο του πληθυσμού ή στο σύνολο του γυναικείου πληθυσμού. Υπάρχουν όμως και δείκτες που σκοπό τους έχουν να μας επιτρέψουν να συγκρίνουμε την αναπαραγωγική συμπεριφορά επιμέρους κατηγοριών του πληθυσμού. Πρόκειται για τους δείκτες διαφορικής γεννητικότητας ή γονιμότητας. Τέτοιες κατηγορίες μπορεί να είναι επαγγελματικές ομάδες, θρησκευτικές ομάδες, ο αγροτικός και ο αστικός πληθυσμός, κ.λ.π.

Η ολική γεννητικότητα ενός πληθυσμού, άρα και ο συνολικός αριθμός γεννήσεων, σε κάθε χρονική περίοδο, είναι συνάρτηση της έγγαμης και της εκτός γάμου γεννητικότητας και επομένως της πορείας αμφοτέρων των προαναφερθεισών μεταβλητών. Οι μεταβλητές αυτές που συνθέτουν την ολική γεννητικότητα επηρεάζονται από δύο αποκλειστικά παραμέτρους:

- Από την πιθανότητα σύλληψης - γέννησης εντός ή εκτός έγγαμης συμβίωσης.
- Από το συνολικό αριθμό των γυναικών αναπαραγωγικής ηλικίας (έγγαμων ή μη).

Το πλήθος των υποκειμένων στην πιθανότητα σύλληψης όμως γυναικών, προσδιορίζεται από τη γαμηλιότητα, τη θνησιμότητα, τη διάλυση του έγγαμου βίου, και τέλος τη μετανάστευση των υπό εξέταση γενεών. Στη χώρα μας, στη διάρκεια της τελευταίας δεκαπενταετίας, η πορεία της εκτός γάμου

γεννητικότητας ελάχιστα επηρέασε την πορεία της ολικής - όπως αυτή αντικατοπτρίζεται στο συνθετικό δείκτη αναπαραγωγής- ενώ αντίθετα η σταθερά πτωτική πορεία της έγγαμης γεννητικότητας από το 1970, έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη του δείκτη της ολικής γεννητικότητας.

Επομένως, η γεννητικότητα των εγγάμων θα πρέπει να συγκεντρώνει την προσοχή μας, επειδή σ'αυτήν οφείλεται η συρρίκνωση της ολικής γεννητικότητας στη χώρα μας. Ταυτόχρονα, στο βαθμό που δεν επηρεάζεται από τις μεταπτώσεις ή μεταβολές της γαμηλιότητας, είμαστε σε θέση να συνάγαγουμε σαφέστερα συμπεράσματα ως προς την αναπαραγωγική "προσπάθεια" των Ελληνίδων και κατ' επέκταση να αναζητήσουμε τους μηχανισμούς και τα αίτια της συρρίκνωσης της ολικής γεννητικότητας της χώρας μας. Υπάρχουσες έρευνες και μελέτες στις αναπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες, όπου το φαινόμενο αυτό εμφανίστηκε πολύ νωρίτερα από ό,τι στην Ελλάδα, χωρίς να δίνουν συγκεκριμένες απαντήσεις ως προς τα αίτια της πτωτικής πορείας της αναπαραγωγής των εγγάμων συμβιώσεων, είναι σαφείς ως προς τους μηχανισμούς που καθόρισαν τη συρρίκνωσή της, ότι δηλαδή οφείλεται κυρίως στην κάθετη πτώση της "πιθανότητας" σύλληψης - γέννησης μετά την έλευση του δεύτερου παιδιού στην οικογένεια και την ταυτόχρονη καθυστέρηση ή και υστέρηση, σε πολλές περιπτώσεις, των γεννήσεων στη μετά το γάμο περίοδο συμβίωσης (Κοτζαμάνης, 1988).

Τέλος, η επιθυμητή γεννητικότητα, που χρησιμοποιείται σε ορισμένα σημεία, είναι ο αριθμός των γεννήσεων που επιθυμεί να έχει ένα ανδρόγυνο, αν το κόστος της γεννητικότητας είναι μηδέν. Το επιθυμητό μέγεθος της οικογένειας καθορίζεται από μια σειρά προτιμήσεων, που σταθμίζονται με τους διαθέσιμους πόρους, δηλαδή το εισόδημα και τις τιμές, που μπορούν να βοηθήσουν στην κάλυψη τους κόστους των παιδιών. Το κόστος ενός επιπλέον παιδιού αποτελείται από δύο μέρη: Πρώτο, το άμεσο κόστος της γέννησης και της ανατροφής του παιδιού (διατροφή, ένδυση, εκπαίδευση, κ.ά.) και δεύτερο, το έμμεσο κόστος, δηλαδή η αξία του χρόνου, που απαιτείται γι' αυτή τη δραστηριότητα (Siampos, 1980).

3. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

3.1. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Ο Gary Becker, το 1960, διατύπωσε τις βασικές αρχές του μικροοικονομικού υποδείγματος για την ανάλυση της γεννητικότητας σ' ένα πρωτοποριακό άρθρο, όπου ισχυρίζεται ότι η Νεοκλασική Μικροοικονομική Θεωρία μπορεί να αποτελέσει το πλαίσιο για την ανάλυση της αναπαραγωγικής συμπεριφοράς. Πριν από τον Becker, ο Malthus και ο Darwin ασχολήθηκαν και προσπαθούσαν να εξηγήσουν τη ζήτηση για τα παιδιά. Ο Malthus όμως δεν έλαβε υπόψη του την ποιότητα και ο Darwin την ποσότητα των παιδιών (Becker, Barro & Murphy, 1977). Ο Becker (1961) - μόνο εργασία απόρριψης - μικροοικονομικό πλαίσιο, τη γεννητικότητα, ενώ παράλληλα ασχολήθηκε με τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην ποιότητα και στην ποσότητα των παιδιών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

αποφασίζει για το πόσα παιδιά θα αποκτήσει, με βάση τις σχετικές προτιμήσεις του για τα παιδιά, το άμεσο κόστος των παιδιών, σε σχέση με άλλα αγαθά και το συνολικό των παιδιών, με στόχο να πετύχει τον καλύτερο συνδυασμό παιδιών και άλλων αγαθών.

Η Νέα Οικονομική Θεωρία που Νεοκλασικά βασίζεται επίσης στην υπόθεση ότι κάθε ζευγάρι αποφασίζει στην αρχή του γάμου για τον αριθμό των παιδιών που θα αποκτήσει. Η υπόθεση αυτή οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο αριθμός των παιδιών που επιθυμεί να αποκτήσει, καθορίζεται με τον αριθμό των παιδιών που τελικά αποκτά. Ο Malthusian (1872) έχει απορριπτική άποψη ότι η γεννητικότητα θα πρέπει να ελεγχθεί μέσα σε ένα πλαίσιο σταδιακό, όπου κάθε πρόσθετη γέννηση αποτελεί ένα ξεχωριστό γεγονός, που καθορίζεται από τις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες και από τη συνθήκη της οικονομίας ή συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Η τυχόν προτίμηση των γονιών για να η κόρη αποτελεί έναν ακόμη λόγο για την ανάλυση της γεννητικότητας μέσα από ένα δυναμικό πλαίσιο, δεδομένου ότι η απόφαση

3. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

3.1. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Ο Gary Becker, το 1960, διατύπωσε τις βασικές αρχές του μικροοικονομικού υποδείγματος για την ανάλυση της γεννητικότητας σ' ένα πρωτοποριακό άρθρο, όπου ισχυρίζεται ότι η Νεοκλασική Μικροοικονομική Θεωρία μπορεί να αποτελέσει το πλαίσιο για την ανάλυση της αναπαραγωγικής συμπεριφοράς. Πριν από τον Becker, ο Malthus και ο Darwin ασχολήθηκαν και προσπάθησαν να εξηγήσουν τη ζήτηση για τα παιδιά. Ο Malthus όμως δεν έλαβε υπόψην του την ποιότητα και ο Darwin την ποσότητα των παιδιών (Χονδρογιάννης 1995). Ο Becker (1981) μόνο αργότερα κατόρθωσε να εξηγήσει, μέσα από ένα παραδοσιακό οικονομικό πλαίσιο, τη γεννητικότητα, ενώ παράλληλα ασχολήθηκε με τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην ποιότητα και στην ποσότητα των παιδιών.

Σύμφωνα λοιπόν με την Μικροοικονομική Θεωρία, ένα ζευγάρι αποφασίζει για το πόσα παιδιά θα αποκτήσει, με βάση τις σχετικές προτιμήσεις του για τα παιδιά, το άμεσο κόστος των παιδιών, σε σχέση με άλλα αγαθά και το συνολικό του εισόδημα, με στόχο να πετύχει τον καλύτερο συνδυασμό παιδιών και άλλων αγαθών.

Η Νέα Οικονομική Θεωρία του Νοικοκυριού βασίζεται επίσης στην υπόθεση ότι κάθε ζευγάρι αποφασίζει στην αρχή του γάμου για τον αριθμό των παιδιών που θα αποκτήσει. Η υπόθεση αυτή οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο αριθμός των παιδιών που επιθυμεί να αποκτήσει, ισοδυναμεί με τον αριθμό των παιδιών που τελικά αποκτά. Ο Namdoodiri (1972) έχει επισημάνει ιδιαίτερα ότι η γεννητικότητα θα πρέπει να αναλύεται μέσα σε ένα πλαίσιο σταδιακό, όπου κάθε πρόσθετη γέννηση αποτελεί ένα ξεχωριστό γεγονός, που καθορίζεται από τις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες και από τη σύνθεση της οικογένειας τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Η τυχόν προτίμηση των γονιών για γιο ή κόρη αποτελεί έναν ακόμη λόγο για την ανάλυση της γεννητικότητας μέσα από ένα δυναμικό πλαίσιο, δεδομένου ότι η απόφαση

των γονιών να αποκτήσουν ένα ακόμη παιδί μπορεί να εξαρτάται, πέρα από τις μεταβαλλόμενες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, και από το φύλο του παιδιού ή των παιδιών που έχουν ήδη αποκτήσει.

Η πιο σημαντική υπόθεση της Μικροοικονομικής Θεωρίας για τη γεννητικότητα είναι ότι το εισόδημα θα πρέπει να έχει θετική επίδραση, δηλαδή προβλέπει ότι οι γονείς θα θέλουν πιο πολλά παιδιά όσο αυξάνεται το εισόδημά τους, δεδομένου ότι οι σχετικές τιμές και οι προτιμήσεις τους παραμένουν σταθερές. Μία αύξηση όμως του εισοδήματος δεν επηρεάζει μόνο τον αριθμό των παιδιών, αλλά και την ποιότητα. Όπως σημειώνει ο Becker, για να αποφύγει κάθε παρεξήγηση όταν λέει “υψηλότερη ποιότητα” δεν εννοεί κατ’ ανάγκη καλύτερα παιδιά από ηθικής πλευράς. Αν οι γονείς ξοδεύουν περισσότερα για ένα παιδί σε σχέση με ένα άλλο, είναι γιατί αποκομίζουν περισσότερη ικανοποίηση από αυτές τις πρόσθετες δαπάνες και αυτή η πρόσθετη ικανοποίηση αποκαλείται υψηλότερη ποιότητα (Becker, 1960).

Επειδή, όμως, η ποιότητα έχει μεγαλύτερη ελαστικότητα από την ποσότητα, επηρεάζεται περισσότερο από μία αύξηση του εισοδήματος. Δηλαδή, μεγαλύτερο μέρος της αύξησης του εισοδήματος αφιερώνεται στη βελτίωση της ποιότητας των παιδιών και μικρότερο στην αύξηση της γεννητικότητας. Αυτή η διαφορά ελαστικότητας στην ποιότητα και ποσότητα εξηγεί την παρατηρούμενη αρνητική σχέση εισοδήματος και γεννητικότητας. Στα υψηλότερα δηλαδή οικονομικά στρώματα αυξάνονται οι δαπάνες που καταβάλλονται για τα παιδιά και κατά συνέπεια μειώνεται ο αριθμός των παιδιών.

Η δεύτερη βασική υπόθεση της Μικροοικονομικής Θεωρίας είναι ότι μία αύξηση στο συγκριτικό κόστος των παιδιών θα πρέπει να προκαλέσει πτώση στη γεννητικότητα. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο Becker διαφοροποίησε τις εκούσιες δαπάνες για το κάθε παιδί από το κόστος των παιδιών, όπως κόστος στέγασης, τροφής, ρουχισμού, κ.ά. Όταν το κόστος των παιδιών μειώνεται, τότε είναι επόμενο να αυξάνεται ο αριθμός των παιδιών. Αυτό συμβαίνει κυρίως στις αγροτικές περιοχές, όπου τα παιδιά

συμμετέχουν στις καθημερινές εργασίες της οικογένειας. Τα παιδιά είναι πιο παραγωγικά σ' αυτές τις περιοχές συγκριτικά με εκείνα των πόλεων, γι' αυτό και οι αγροτικές οικογένειες έχουν περισσότερα παιδιά. Άρα όταν το δυνητικό εισόδημα των παιδιών αυξάνεται, αυξάνεται και ο αριθμός των παιδιών. Αντίθετα οι οικογένειες με υψηλό εισόδημα επιλέγουν να ξοδεύουν περισσότερα χρήματα για τα παιδιά τους, με αποτέλεσμα να αυξάνεται το κόστος τους και να μειώνεται η ποσότητά τους. Αυτό σημαίνει ότι, αν υπάρχει αύξηση στις δαπάνες για την ποιότητα, θα υπάρχει αντικατάσταση ποσότητας με ποιότητα (Becker και Lewis, 1974).

Το κόστος των παιδιών όμως δεν είναι μόνο χρηματικό, αλλά περιλαμβάνει και την αξία του χρόνου που αφιερώνεται στα παιδιά. Ο Mincer (1963) ήταν ο πρώτος που έδειξε τη σημαντικότητα του χρόνου σε σχέση με τη γεννητικότητα. Σύμφωνα με τον Mincer, η φροντίδα των παιδιών απαιτεί κατά κανόνα το χρόνο της γυναίκας και όχι του άνδρα και άρα καθοριστικός παράγοντας της γεννητικότητας είναι η αξία που έχει ο χρόνος για τη γυναίκα, δηλαδή το κόστος ευκαιρίας της γυναίκας. Συνακόλουθο είναι ότι, όπως αυξάνονται οι ευκαιρίες εξωτερικής απασχόλησης και οι μισθοί των γυναικών, το διαφυγόν εισόδημα (δηλαδή αυτό που θα μπορούσε να είχε αποκτηθεί αν η γυναίκα δεν είχε τη φροντίδα των παιδιών και το οποίο αντιπροσωπεύει το κόστος ευκαιρίας των παιδιών) αυξάνεται επίσης. Ο αριθμός των παιδιών μειώνεται όταν αυξάνεται ο μισθός της συζύγου, ενώ αντίθετα αυξάνεται με την αύξηση του εισοδήματος του πατέρα (Mincer 1963, Willis 1973).

Σύμφωνα με τον Mincer, το γυναικείο εισόδημα έχει δύο αντίθετες επιδράσεις στη γεννητικότητα. Απ' τη μία μεριά, μία αύξηση στο δυνητικό εισόδημα της γυναίκας σημαίνει μεγαλύτερη οικονομική ευχέρεια για το ζευγάρι και επομένως μεγαλύτερη καταναλωτική δυνατότητα για το νοικοκυριό. Άρα υπάρχει αυξημένη ζήτηση για παιδιά, που οδηγεί σε αύξηση της γεννητικότητας. Από την άλλη πλευρά, η ίδια αύξηση στο εισόδημα της γυναίκας έχει και αρνητική επίδραση στη γεννητικότητα μέσω της αλλαγής που προκαλεί στην τιμή των παιδιών. Αυξάνει την τιμή των παιδιών σε σχέση με άλλες δραστηριότητες και αγαθά που απαιτούν λιγότερο χρόνο. Όμως ο

Harvey Leibenstein (1974) ισχυρίζεται ότι το κόστος ευκαιρίας της γυναίκας δεν αντιπροσωπεύεται τόσο από το εισόδημα, που θα κέρδιζε αν εργαζόταν, όσο από το κόστος άλλων ατόμων, που αναλαμβάνουν τα παιδιά όταν η γυναίκα εργάζεται.

Ο Becker, σε ένα άρθρο του, ισχυρίζεται ότι "τα άτομα που είναι σχετικά πιο αποδοτικά στην αγορά, θα πρέπει να χρησιμοποιούν λιγότερο χρόνο για καταναλωτικές δραστηριότητες (π.χ. οικιακή ενασχόληση) σε σχέση με άλλα μέλη της οικογένειας" (Becker, 1960). Η γυναίκα θεωρείται αναμφισβήτητα πιο αποδοτική στην οικιακή παραγωγή, ενώ ο χρόνος του άνδρα στο σπίτι τελειώς αντιπαραγωγικός. Αυτό στηρίζεται σε στερεότυπα για τους ρόλους των δύο φύλων. Πολύ εύστοχα ο Ferber και Birnbaum (1977) γράφουν: "όταν οι γυναίκες εκπαιδεύονται να αφιερώσουν ένα μεγάλο μέρος του χρόνου τους σε οικιακές υποχρεώσεις, ενώ οι άνδρες εκπαιδεύονται και ενθαρρύνονται να εισαχθούν στην αγορά, η συγκριτικά πλεονεκτική θέση είναι αυτοεκπληρούμενη προφητεία".

Και στην Ελλάδα έχει γίνει έρευνα για τη γεννητικότητα και την εξωτερική απασχόληση, που τα αποτελέσματά της παρουσιάζουν την τελευταία ως αιτιατό παράγοντα. Έδειξε, πιο συγκεκριμένα, ότι η εξωτερική απασχόληση έχει, στατιστικά, σημαντικά άμεση επίδραση στη γεννητικότητα, καθώς και έμμεση, επηρεάζοντας τις στάσεις για τους ρόλους των δύο φύλων που, επακόλουθα, καθορίζουν τη γεννητικότητα, χωρίς όμως η γεννητικότητα να επηρεάζει την απασχόληση (Magdalinos, Symeonidou, 1989).

Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η εφαρμογή της Νέας Οικονομικής Θεωρίας του Νοικοκυριού περιορίζεται στις αναπτυσσόμενες χώρες. Για το θέμα αυτό, ο T.W. Schultz διατυπώνει τα εξής: "... το οικιακό υπόδειγμα στην παρούσα του μορφή δεν έχει αναπτυχθεί για να μπορεί να επεξεργάζεται τις ειδικές κατηγορίες συνθηκών που περιορίζουν το νοικοκυριό σ'αυτές τις χώρες (υπανάπτυκτες). Αυτές είναι χώρες όπου ο αναλφαριθμητισμός είναι διάχυτος, ο ανθρώπινος χρόνος είναι φθηνός και οι ευκαιρίες για την εξασφάλιση εισοδήματος που έχουν οι γυναίκες εκτός σπιτιού δεν αποτελούν κύρια απασχόληση στην αγορά εργασίας. Επιπλέον, η βρεφική θνησιμότητα είναι

υψηλή, η προσδοκώμενη ζωή κατά τη γέννηση είναι χαμηλή, η σωματική αδυναμία στους ενήλικες είναι σημαντικά υψηλή, λόγω της ανεπαρκούς διατροφής και των επιδημιών και η διαθεσιμότητα σύγχρονων αντισυλληπτικών μέτρων είναι γενικά ελλιπής. Αυτές οι περιπτώσεις δεν συμβιβάζονται μέχρι τώρα με το οικιακό υπόδειγμα....” (T.W.Schultz, 1974).

Υπάρχουν και άλλες διαφορές στις υπανάπτυκτες χώρες που δυσκολεύουν την εφαρμογή του υποδείγματος. Πρώτον, το κόστος ευκαιρίας των παιδιών, όπως ορίζεται στο υπόδειγμα με βάση το χρόνο της γυναίκας, είναι σχεδόν ανύπαρκτο σε πολλές χώρες, δεδομένου ότι, η εργασία της γυναίκας συνδυάζεται με τη φροντίδα των παιδιών. Δεύτερο, άλλα άτομα (αδέρφια, συγγενείς, οικιακοί βοηθοί) μπορούν να αναλάβουν τη φύλαξη των παιδιών και, τρίτο, σε ορισμένες χώρες η εξωτερική απασχόληση δεν επιτρέπεται στη γυναίκα και έτσι δεν τίθεται θέμα επιλογής.

Αναγνωρίζοντας την ανάγκη να περιληφθούν και κοινωνικοί παράγοντες σε ένα αναλυτικό υπόδειγμα για τη γεννητικότητα, ορισμένοι οικονομολόγοι έχουν επιχειρήσει να συμβιβάσουν τις οικονομικές και κοινωνιολογικές προσεγγίσεις, διαφωνώντας με την υπόθεση των σταθερών και ομοιογενών προτιμήσεων.

Ο Harvey Leibenstein (1975), σε αντίθεση με τον Gary Becker, στηρίζει τη δική του προσέγγιση για τη γεννητικότητα στην υπόθεση ότι λογική και συνεπής συμπεριφορά δεν είναι απαραίτητο να ισχύει για όλες τις γεννήσεις αλλά για κρίσιμες αποφάσεις που αφορούν την τεκνοποίηση όταν το ζευγάρι έχει ήδη αποκτήσει δύο ή περισσότερα παιδιά. Ο Leibenstein αναπτύσσει τη θεωρία του ως εξής:

- Θεωρεί ότι κάθε άτομο λειτουργεί με βάση κάποια πρότυπα που καθορίζουν τους ατομικούς του στόχους και, κατά συνέπεια, τη συμπεριφορά του.

- Παίρνει ως δεδομένο ότι κάθε κοινωνία χαρακτηρίζεται από κοινωνικοπολιτιστικές ομάδες, οι οποίες διαφέρουν σε ό,τι αφορά τα πρότυπα κατανάλωσης και συμπεριφοράς και το θεμιτό μέγεθος της οικογένειας.

Υποθέτει ότι κάθε κοινωνικοπολιτιστική ομάδα αντιστοιχεί και σ' ένα συγκεκριμένο κοινωνικοοικονομικό επίπεδο.

- Θεωρεί ότι οι επιλογές κάθε ατόμου δεν περιορίζονται μόνο από οικονομικούς παράγοντες, αλλά και από τα πρότυπα που επικρατούν στην κοινωνική του ομάδα αναφοράς και, συνεπώς, η Θεωρία συμβιβάζεται με την άποψη των κοινωνιολόγων ότι η διαμόρφωση των αποφάσεων για τη γεννητικότητα καθορίζονται και από κοινωνικούς κανόνες.

Κάθε κοινωνική ομάδα χαρακτηρίζεται από ένα μέσο όρο εισοδήματος και συγκεκριμένα πρότυπα κατανάλωσης. Στα πλέον ευκατάστατα στρώματα, το οριακό κόστος αντικατάστασης των αγαθών κοινωνικού κύρους με ένα ακόμη παιδί είναι υψηλότερο σε σχέση με τα λιγότερο εύπορα στρώματα. Για το λόγο αυτό, σύμφωνα με τον Leibenstein, παρατηρείται χαμηλότερη γεννητικότητα στα υψηλότερα κοινωνικά στρώματα.

Όταν όμως ένα ζευγάρι έχει ικανοποιήσει τα πρότυπα κατανάλωσης της ομάδας με την οποία ταυτίζεται, τότε το εισόδημα που απομένει θα μπορούσε να επενδυθεί σε περισσότερα παιδιά. Με άλλα λόγια, εφόσον οι ευκατάστατοι μίας κοινωνικής ομάδας έχουν ικανοποιήσει τον τρόπο ζωής, που χαρακτηρίζει μία αντιπροσωπευτική οικογένεια της ομάδας αυτής, μπορούν να διαθέσουν το εισόδημα, που απομένει, για να αποκτήσουν και να αναθρέψουν περισσότερα παιδιά. Για το λόγο αυτό, θα πρέπει να σημειώνεται θετική σχέση ανάμεσα στο σχετικό εισόδημα (το εισόδημα κάθε νοικοκυριού σε σχέση με το μέσο όρο της ομάδας που ανήκει) και στη γεννητικότητα για κάθε ομάδα, παρόλο που η σχέση απολύτου εισοδήματος και γεννητικότητας, για το σύνολο των ομάδων, είναι αρνητική.

Παρόλο που η συμβολή του Leibenstein είναι σημαντική σε θεωρητικό επίπεδο, οι συγκεκριμένες του υποθέσεις δεν έχουν ελεγχθεί. Κι αυτό οφείλεται στη δυσκολία να βρεθούν δείκτες για τις βασικές έννοιες που έχει προτείνει, όπως οι κοινωνικοπολιτιστικές ομάδες.

Ο Boone Turchi (1975α, 1975β), όπως και ο Leibenstein, έχουν αναπτύξει ένα θεωρητικό υπόδειγμα, που διατηρεί τις βασικές αρχές και προϋποθέσεις της Μικροοικονομικής Θεωρίας, αλλά διαφοροποιείται από

αυτή στο σημείο όπου η γεννητικότητα επηρεάζεται σημαντικά από κοινωνικούς και ψυχολογικούς παράγοντες και δεν είναι αποτέλεσμα μόνο κόστους και εισοδήματος. Ο Turchi αναγνωρίζει το σημαντικό ρόλο που παίζουν οι κοινωνικοί κανόνες και τα κοινωνικά πρότυπα στην απόφαση για τη γεννητικότητα, συγχρόνως όμως θεωρεί ότι η αφιέρωση χρόνου και χρήματος από τους γονείς στα παιδιά καθιστά την τεκνοποίηση μία επιλογή, που είναι ισότιμη με άλλες οικονομικές επιλογές και, κατά συνέπεια, επιδέχεται την εφαρμογή της Μικροοικονομικής Θεωρίας.

Σύμφωνα με τον Turchi, αν οι προτιμήσεις επηρεάζονται από το εισόδημα και το κόστος, τότε η αρνητική σχέση που παρατηρείται ανάμεσα στο εισόδημα και στη γεννητικότητα δεν είναι ασυμβίβαστη με τη Μικροοικονομική Θεωρία. Για παράδειγμα, είναι λογικό να υποθέσουμε ότι άτομα με μεγαλύτερη μόρφωση έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα να αναπτύξουν ευρύτερα ενδιαφέροντα, που, στην κατανομή του χρόνου, συναγωνίζονται με τα παιδιά, δηλαδή οι εναλλακτικές επιλογές που αντιμετωπίζουν τα άτομα αυτά είναι περισσότερες. Συνεπώς, αν υποθέσουμε ότι η μόρφωση συνδέεται με το εισόδημα, τότε η αρνητική επίδραση του εισοδήματος στη γεννητικότητα μπορεί να εκδηλώνει διαφορετικές προτιμήσεις, που τυχόν έχουν άτομα με διαφορετικά εισοδήματα, και όχι την πραγματική επίδραση του εισοδήματος.

Η απόφαση που παίρνει ένα ζευγάρι να τεκνοποιήσει έχει σημαντικές επιπτώσεις στον τρόπο ζωής του γενικά και συνεπάγεται καινούργιες ευθύνες και υποχρεώσεις. Επίσης, το ζευγάρι δέχεται εξωτερικές επιδράσεις στις απόψεις του για το ρόλο του γονέα, όπως ισχυρίζεται ο Turchi. Οι προτιμήσεις αποτελούν μεταβλητή στο θεωρητικό του σχήμα, που καθορίζεται από κοινωνικούς και δημογραφικούς παράγοντες, όπως τον τόπο προέλευσης, τη θρησκεία, τη μόρφωση, κ.ά.

Ο Turchi αντιμετωπίζει, επίσης, διαφορετικά την έννοια της ποιότητας των παιδιών, δηλαδή τις εκούσιες δαπάνες για τα παιδιά. Ισχυρίζεται ότι οι δαπάνες για τα παιδιά δεν είναι αποτέλεσμα συνειδητής απόφασης των γονιών, αλλά ότι επιβάλλονται από την κοινωνική ομάδα αναφοράς τους. Οι μελλοντικοί γονείς έχουν κατασταλαγμένες ιδέες, που διαμορφώνονται στα

πλαίσια των ομάδων αναφοράς τους για το ποιές αποτελούν κατάλληλες δαπάνες για τα παιδιά τους και οι ιδέες αυτές καθορίζουν στη συνέχεια τον επιθυμητό αριθμό παιδιών.

Ο Turchi διατύπωσε ένα εμπειρικό μοντέλο, το οποίο παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα :

ΠΙΝΑΚΑΣ

Δείκτες προτιμήσεων (3-7)- Επιθυμητή γονιμότητα (1-9)
1.Μελλοντικό οικογενειακό εισόδημα
2.Σχετικό μελλοντικό εισόδημα
3.Μόρφωση της γυναίκας
4.Αγροτική προέλευση της γυναίκας
5.Θρησκεία της γυναίκας
6.Ηλικία της γυναίκας όταν παντρεύτηκε
7.Απασχόληση της γυναίκας κατά τη διάρκεια του γάμου
8.Εκτίμηση δαπανών για την ανατροφή των παιδιών
9.Εκτίμηση γυναικείου μισθού (μέτρηση κόστους ευκαιρίας)

ΠΗΓΗ: Κυριαζή Ν.,1992

Στις αναλύσεις του Turchi χρησιμοποιήθηκαν δύο διαφορετικές διαστάσεις του εισοδήματος: Πρώτον, το δυνατό μελλοντικό οικογενειακό εισόδημα, που σημαίνει ότι η απόφαση, που παίρνει το ζευγάρι για το πόσα παιδιά θα αποκτήσει, καθορίζεται από την εκτίμησή του για τη μελλοντική του οικονομική εξέλιξη και όχι από τις άμεσες οικονομικές συνθήκες που αντιμετωπίζει. Δεύτερο, το σχετικό μελλοντικό οικογενειακό εισόδημα, που είναι η εκτίμηση του δυνατού μελλοντικού εισοδήματος, σε σχέση με το μέσο όρο εισοδήματος της κοινωνικοοικονομικής ομάδας, όπου ανήκει το ζευγάρι.

Οι αναλύσεις έδειξαν ότι οι υψηλότερες ομάδες καταβάλλουν μεγαλύτερα ποσά για τις ανάγκες των παιδιών. Αν η υπόθεση του Turchi είναι

ορθή, ότι δηλαδή οι μελλοντικοί γονείς σχηματίζουν τις απόψεις τους για το κόστος των παιδιών βάσει των εξόδων που κάνουν άλλοι γονείς του ίδιου οικονομικού επιπέδου, τότε όσο αυξάνεται το εισόδημα θα πρέπει να αυξάνεται και το κόστος των παιδιών, υπόθεση που έρχεται σε αντίθεση με τη θέση του Becker, ο οποίος ισχυρίζεται ότι η αξιολόγηση του κόστους των παιδιών είναι ανεξάρτητη από το εισόδημα.

Επίσης, τα αποτελέσματα των αναλύσεων έδειξαν ότι το κόστος των παιδιών έχει αρνητική επίδραση στη γεννητικότητα, μόνον όταν και τα δύο άτομα προέρχονται από αγροτική περιοχή, ενώ είναι πιο ισχυρή για τους καθολικούς σε σχέση με άλλες θρησκείες. Η επίδραση του δυνατού μελλοντικού εισοδήματος στη γεννητικότητα διαφέρει, όταν εξετάζεται για κάθε μορφωτικό-επαγγελματική ομάδα χωριστά ή με σταθερή μεταβλητή την ηλικία στο γάμο.

Τα συμπεράσματά του όμως δεν είναι σε όλες τις περιπτώσεις ξεκάθαρα. Ίσως η αιτία να είναι ότι ο Turchi δεν χρησιμοποιεί άμεση μέτρηση των προτιμήσεων, αλλά βασίζεται σε έμμεσους δείκτες (δημογραφικές και κοινωνιολογικές μεταβλητές), που πιθανόν να μην είναι έγκυροι. Το εμπειρικό μοντέλο του Turchi δεν ταυτίζεται απόλυτα με το θεωρητικό.

Ο Richard Easterlin (1966, 1969, 1973, 1978, 1980) διατύπωσε και αυτός ένα θεωρητικό πλαίσιο, στην προσπάθειά του να συνδυάσει τη Μικροοικονομική Θεωρία της γεννητικότητας με τις κοινωνιολογικές διαστάσεις της συμπεριφοράς. Το υπόδειγμα που προτείνει επιδιώκει να εξηγήσει διαχρονικές αλλαγές στη γεννητικότητα, αλλά ουσιαστικά επικεντρώνεται στις επιδράσεις μεταβλητών στις αποφάσεις για τη γεννητικότητα σε ατομικό επίπεδο.

Η έννοια του σχετικού εισοδήματος αποτελεί τη βάση του θεωρητικού υποδείγματος του Easterlin, όπως και του Turchi παραπάνω. Βασικό κοινό στοιχείο των οικονομολόγων είναι να εξαφανίσουν το χάσμα ανάμεσα στη μικροοικονομική προσέγγιση και στις κοινωνιολογικές προσεγγίσεις, περιλαμβάνοντας τις προτιμήσεις ως αιτιατό παράγοντα. Ο Easterlin θεωρεί ότι ο πιο σημαντικός καθοριστικός παράγοντας στη διαμόρφωση των

προτιμήσεων είναι οι εμπειρίες ενός ατόμου κατά την περίοδο της εφηβείας του. Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά συνηθίζουν σ' ένα τρόπο ζωής που επιλέγεται και καθορίζεται από τους γονείς του και τον οποίο στη συνέχεια ενσωματώνουν και υιοθετούν ως δικό τους. Συνεπώς, ο Easterlin συμφωνεί με τους Leibenstein και Turchi ότι οι προτιμήσεις εξαρτώνται από την κοινωνική θέση των ατόμων.

Η γεννητικότητα καθορίζεται από τη δυνατότητα που έχουν τα νέα ζευγάρια να ικανοποιήσουν τις φιλοδοξίες που είχαν διαμορφώσει σε μικρότερη ηλικία για ένα συγκεκριμένο τρόπο ζωής. Εάν οι οικονομικοί τους πόροι είναι επαρκείς τότε θα αισθάνονται ότι βρίσκονται σε ασφαλή οικονομική κατάσταση κι ότι είναι σε θέση να δημιουργήσουν οικογένεια. Εάν όχι, η τεκνοποιία θα μειωθεί ή θα αναβληθεί, ώστε να είναι σχετικά πιο εύκολο να ικανοποιηθούν οι υλικές τους προσδοκίες. Συνεπώς, στην προσέγγιση, το σχετικό εισόδημα αντιπροσωπεύει μία σύγκριση ανάμεσα στην πραγματική οικονομική κατάσταση που αντιμετωπίζει ένα ζευγάρι και στις υλικές προσδοκίες που απέκτησε όταν ζούσε στο οικογενειακό του περιβάλλον. Άτομα που γεννιούνται σε περίοδο υψηλής γεννητικότητας σχηματίζουν, όπως είναι εύλογο, μία γενεά πολυπληθή, σύμφωνα πάντα με το υπόδειγμα του Easterlin. Όμως αυτή η γενεά αντιμετωπίζει δυσμενείς οικονομικές συνθήκες, λόγω της αυξημένης ανεργίας στην αγορά εργασίας, αφού υπάρχει υπέρογκη ζήτηση σε σχέση με την προσφορά εργασίας. Αυτές οι συνθήκες δεν της προσφέρουν τη δυνατότητα να ικανοποιήσει τις καταναλωτικές φιλοδοξίες που διαμορφώθηκαν κατά την περίοδο που ζούσε με τους γονείς. Κατά συνέπεια, το χαμηλό εισόδημα της νέας γενιάς επηρεάζει τις αποφάσεις της για την αναπαραγωγική της συμπεριφορά και οδηγεί σε μείωση των γάμων, παράταση της ηλικίας γάμου και σε παράταση της τεκνοποιίας ενός γάμου. Η νέα γενιά που προκύπτει στην περίοδο αυτή της σχετικής οικονομικής ύφεσης αποκτά μετριοπαθείς καταναλωτικές φιλοδοξίες και έτσι αντιμετωπίζει ευμενείς οικονομικές συνθήκες, οπότε όταν εισέλθει στην αγορά εργασίας αποκτά υψηλό σχετικό εισόδημα που οδηγεί σε αυξημένη γεννητικότητα. Βασική υπόθεση του Easterlin είναι ότι η πληθυσμιακή δομή των ηλικιών επηρεάζει το

σχετικό εισόδημα των νέων και το σχετικό εισόδημα καθορίζει τη γεννητικότητα, με αποτέλεσμα την κυκλική βραχυπρόθεσμη πορεία της γεννητικότητας.

Ο Easterlin (1969) στο υπόδειγμά του εξετάζει και τις επιπτώσεις για τη γυναικεία απασχόληση, που απορρέουν από αλλαγές στο σχετικό εισόδημα. Εξηγεί τη διαχρονική αύξηση στην απασχόληση των νέων γυναικών, ως αποτέλεσμα του μειωμένου σχετικού εισοδήματος των ανδρών. Ισχυρίζεται ότι οι παραδοσιακοί οικογενειακοί ρόλοι των δύο φύλων δεν έχουν εκλείψει στη σύγχρονη κοινωνία, δηλαδή ότι οι άνδρες έχουν την ευθύνη για την οικονομική διασφάλιση της οικογένειας, ενώ οι γυναίκες είναι υπεύθυνες για την ανατροφή και τη φροντίδα των παιδιών και εισβάλλουν στην αγορά εργασίας μόνο για να ενισχύσουν το εισόδημα των συζύγων τους. Έτσι, μειώνεται το χάσμα ανάμεσα στο εισόδημα και στον επιθυμητό τρόπο ζωής των νέων ζευγαριών. Δηλαδή, η οικονομική συνεισφορά των γυναικών και η περιορισμένη γεννητικότητα αυξάνουν την πιθανότητα να ικανοποιήσουν τα νέα ζευγάρια τον τρόπο ζωής που επιδιώκουν. Θα πρέπει όμως, να τονιστεί ότι η σχέση ανάμεσα στη γυναικεία απασχόληση και στη γεννητικότητα δεν είναι αιτιατή.

Ο Easterlin με το θεωρητικό του μοντέλο προσπάθησε να εξηγήσει την πορεία της γεννητικότητας στις ΗΠΑ μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Η ισχύς του υποδείγματος δεν περιορίζεται μόνο στις ΗΠΑ. Πιο συγκεκριμένα, μία ανάλυση βασισμένη σε στοιχεία της χρονικής περιόδου 1940 -1970 για τον Καναδά, την Αυστραλία, την Αγγλία, την Ουαλία και τις ΗΠΑ, έδειξε ότι όσο αυξάνεται ο αριθμός των ανδρών 35-64 ετών, σε σύγκριση με τους άνδρες 15-43 ετών, αυξάνεται και η γεννητικότητα (Easterlin και Codran, 1976).

Τέλος, ο Easterlin, εκτός από τα λίγα προβλήματα που παρουσιάζει το υπόδειγμά του, συνθέτει ένα μοντέλο που παρουσιάζει με πιο ρεαλιστικό τρόπο, σε σύγκριση με τη Νέα Οικονομική Θεωρία, τον πραγματικό χαρακτήρα της αναπαραγωγικής συμπεριφοράς, μίας συμπεριφοράς που

καθορίζεται όχι μόνο από οικονομικούς παράγοντες αλλά από κοινωνικούς, ψυχολογικούς και πολιτιστικούς.

Συγκρίνοντας όλες τις εν λόγω κοινωνικοοικονομικές προσεγγίσεις και τη Νέα Οικονομική Θεωρία, συμπεραίνουμε ότι ένα σημαντικό πρόβλημα που τις χαρακτηρίζει είναι ότι θεωρούν το συνολικό νοικοκυριό ως μία μονάδα με κοινή ωφέλεια.

Συγκρούσεις απόψεων που τυχόν υπάρχουν, καθώς και η επίδραση της σχετικής δύναμης των μελών του νοικοκυριού στην επίλυσή τους και, συνεπώς, στην τελική απόφαση, δεν αποτελούν αντικείμενο ανάλυσης. Αυτό αποτελεί σημαντικό μειονέκτημα.

Η Judith Blake χαρακτηρίζει ότι οι οικονομικοί παράγοντες είναι δευτερεύοντες, σε σχέση με τους κοινωνικούς κανόνες στο θέμα της γεννητικότητας. Σύμφωνα με τη Blake: "Μία από τις ιδεολογικές βάσεις της σύγχρονης κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής πρότασης είναι ότι δεν αντιμετωπίζεται η σημαντικότητα των οικογενειακών αξιών και ο καθένας προσπαθεί να πετύχει τους οικογενειακούς στόχους που επιθυμούν. Επομένως, δεν θα πρέπει να αντιμετωπίζεται το δικαίωμα ενός ατόμου να αποκτήσει περισσότερα παιδιά από αυτά που μπορεί οικονομικά να στηρίξει, ούτε θα πρέπει η οικονομική βοήθεια προς αυτόν να εξαρτάται από τη θέλησή του όχι μόνο να μην αποκτήσει παιδιά. Τα οικονομικά θέματα πρέπει να υποτάσσονται στα οικογενειακά (Blake, 1968). Και ο Ηοκίανθ Ρυδέκ (1978) υποστηρίζει ότι η γεννητικότητα καθορίζεται κυρίως από μεταβλητές όπως η εκπαίδευση, η θρησκεία, η μόρφωση, ο τόπος προέλευσης, οι οποίες προσδιορίζουν την ομάδα με την οποία παίζει ένα άτομο και δεν αλλάζουν κατά το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του.

Η πρώτη ολοκληρωμένη προσπάθεια, με στόχο την ανάπτυξη ενός υποδείγματος για την ανάλυση της γεννητικότητας, έγινε από τους Kingsley Davis και Judith Blake (1958). Η συμβολή τους έγκειται στην εξομάλυνση

3.2. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Έξω όμως από το χώρο της κλασικής δημογραφίας, που εκπροσωπείται από τους παραπάνω οικονομολόγους, ένα μεγάλο μέρος των αναλύσεων για τη γεννητικότητα εμπίπτει στο χώρο της κοινωνιολογίας και της ψυχολογίας. Βασική προϋπόθεση αυτών των αναλύσεων είναι ότι η γεννητικότητα αποτελεί μία μορφή κοινωνικής συμπεριφοράς και, συνεπώς, ότι καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από κοινωνικούς κανόνες και πρότυπα μέσα από τα οποία διαμορφώνονται οι προσωπικές επιλογές. Σε αντίθεση με τους οικονομολόγους που θεωρούν ότι κάθε άτομο είναι ελεύθερο να επιλέγει πόσα παιδιά θα αποκτήσει, τα κοινωνιολογικά υποδείγματα θεωρούν ότι η αναπαραγωγική συμπεριφορά διαμορφώνεται και καθορίζεται από την κοινωνική, ψυχολογική και οικονομική δομή.

Η Judith Blake ισχυρίζεται ότι οι οικονομικοί παράγοντες είναι δευτερεύοντες, σε σχέση με τους κοινωνικούς κανόνες στο θέμα της γεννητικότητας. Σύμφωνα με τη Blake: "Μία από τις ιδεολογικές βάσεις της σύγχρονης κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής πρόνοιας είναι ότι δεν αμφισβητείται η σημαντικότητα των οικογενειακών αξιών και ο καθένας προσπαθεί να πετύχει τους οικογενειακούς στόχους που επικρατούν. Επομένως, δεν θα πρέπει να αμφισβητείται το δικαίωμα ενός ατόμου να αποκτήσει περισσότερα παιδιά από αυτά που μπορεί οικονομικά να στηρίξει, ούτε θα πρέπει η οικονομική βοήθεια προς αυτόν να εξαρτάται από τη θέληση που έχει δείξει να μην αποκτήσει παιδιά. Τα οικονομικά θέματα πρέπει να υποτάσσονται στα οικογενειακά (Blake, 1968). Και ο Norman Ryder (1978) υποστηρίζει ότι η γεννητικότητα καθορίζεται κυρίως από μεταβλητές, όπως η εθνικότητα, η θρησκεία, η μόρφωση, ο τόπος προέλευσης, οι οποίες προσδιορίζουν την ομάδα με την οποία ταυτίζεται ένα άτομο και δεν αλλάζουν κατά το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του.

Η πρώτη ολοκληρωμένη προσπάθεια, με στόχο την ανάπτυξη ενός υποδείγματος για την ανάλυση της γεννητικότητας, έγινε από τους Kingsley Davis και Judith Blake (1956). Η συμβολή τους έγκειται στην εξαντλητική

ταξινόμηση μεταβλητών, που έχουν άμεση επίδραση στη γεννητικότητα. Αυτοί οι παράγοντες ταξινομούνται σε τρεις γενικές κατηγορίες, ως εξής:

1. Παράγοντες που επηρεάζουν την έκθεση στη γενετήσια σχέση (γενετήσιες μεταβλητές):

1.α. Παράγοντες που καθορίζουν το σχηματισμό και τη λύση των γενετήσιων ενώσεων κατά την αναπαραγωγική περίοδο.

1.β. Παράγοντες που καθορίζουν την έκθεση σε γενετήσια σχέση στη διάρκεια της γενετήσιας ένωσης.

2. Παράγοντες που επηρεάζουν την έκθεση στη σύλληψη (μεταβλητές σύλληψης).

3. Παράγοντες που επηρεάζουν την κύηση και τον τοκετό (μεταβλητές κύησης).

Από τις πιο σημαντικές στο μοντέλο είναι εκείνες που σχετίζονται με το γάμο, οι οποίες περιλαμβάνονται στην κατηγορία των γενετήσιων μεταβλητών. Η σύνδεση ανάμεσα στην ηλικία της γυναίκας στον πρώτο της γάμο και στη γεννητικότητα είναι ίσως η πιο σταθερή και εδραιωμένη στο χώρο της δημογραφίας (Bumpass, 1982). Υπάρχουν δύο εξηγήσεις για τη σχέση αυτή: πρώτον, οι γυναίκες που παντρεύονται σε μικρότερη ηλικία έχουν πιο παραδοσιακές αξίες και, συνεπώς, επιθυμούν να αποκτήσουν μεγαλύτερη οικογένεια και, δεύτερον, η χρονική περίοδος κατά την οποία η γυναίκα είναι έκθετη στην πιθανότητα εγκυμοσύνης είναι μεγαλύτερη.

Και για τις τρεις κατηγορίες αυτού του εννοιολογικού σχήματος υπάρχει μία εκούσια και μία ακούσια διάσταση. Αυτή η διαφορά είναι σημαντική, όχι μόνο για την εξήγηση της γεννητικότητας αλλά και για την κοινωνική πολιτική που θα εφαρμοστεί. Εάν οι μεταβλητές που συμβάλλουν στην υψηλή γεννητικότητα έχουν εκούσια διάσταση, τότε στόχος των κοινωνικών μέτρων θα πρέπει να είναι η αλλαγή της επιθυμητής

γεννητικότητα, δηλαδή απόκτηση λιγότερων παιδιών. Αν όμως η χαμηλή γεννητικότητα οφείλεται σε ακούσια αποχή, δομικές αλλαγές που θα επιδρούσαν στη μεταβλητή αυτή θα ήταν αναγκαίες.

Παρόλο που οι Davis και Blake επισημαίνουν την έμμεση επίδραση κοινωνικών και πολιτιστικών παραγόντων στη γεννητικότητα, επικεντρώνονται στις ενδιάμεσες μεταβλητές. Ο Ronald Freedman (1962) ενσωματώνει το ταξινομικό σχήμα των Davis και Blake σ'ένα ευρύτερο πλαίσιο, το οποίο αναδεικνύει τις επιδράσεις των κοινωνικών κανόνων και της κοινωνικής δομής στη γεννητικότητα μέσω των ενδιάμεσων μεταβλητών.

Σύμφωνα με τον Freedman, όλες οι κοινωνίες χαρακτηρίζονται από κανόνες που ενθαρρύνουν τη γεννητικότητα. Άλλωστε, για την επιβίωση μίας κοινωνίας θα πρέπει να εξασφαλίζεται ένας σημαντικός αριθμός ανθρώπων, που θα θέλουν να αποκτήσουν παιδιά. Σχετικές έρευνες δείχνουν ότι παρόλο που στις δυτικές κοινωνίες η γεννητικότητα έχει μειωθεί και το διάστημα ανάμεσα στην τεκνοποίηση και στο γάμο έχει αυξηθεί, η εκούσια ατεκνία έχει σημειώσει ελάχιστη αύξηση (Knaub, Eversoll και Voss, 1983).

Συμπερασματικά, το υπόδειγμα Davis - Blake - Freedman προσέφερε τη δυνατότητα για μία συστηματική ανάλυση της γεννητικότητας και παραμένει η μόνη ολοκληρωμένη προσπάθεια στο χώρο της κοινωνιολογίας, αλλά βεβαίως δεν αποτελεί θεωρία.

3.3. ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Η ψυχολογία, απ' την άλλη πλευρά, μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο στην επεξήγηση και κατανόηση της αναπαραγωγικής συμπεριφοράς, αν δεχτούμε ότι η γεννητικότητα είναι αποτέλεσμα ατομικών επιλογών και ότι ο αριθμός των παιδιών που αποκτά ένα ζευγάρι είναι αποτέλεσμα συνειδητής απόφασης υπό συνθήκες ελέγχου. Οι αρχικές προσπάθειες για την ανάλυση της γεννητικότητας βάσει ψυχολογικών παραγόντων δεν ήταν αποτελεσματικές.

Οι πιο πρόσφατες προσεγγίσεις προσπαθούν να εξηγήσουν ποιά είναι τα ατομικά κίνητρα για την τεκνοποίηση και ποιές είναι οι αξίες των παιδιών, να συνδέσουν τις στάσεις και τις προθέσεις για τη γεννητικότητα μέσα από ένα πλαίσιο που αναγνωρίζει την προσωπική επιλογή, αλλά και το ρόλο των κοινωνικών επιδράσεων. Επίσης προσπαθούν να περιγράψουν και να αναλύσουν τη συγκεκριμένη διαδικασία διαπραγμάτευσης και ανταλλαγής ανάμεσα στον άνδρα και τη γυναίκα, που οδηγεί στη λήψη αποφάσεων για το συγκεκριμένο αριθμό παιδιών που θα αποκτήσουν και να εντοπίσουν το σταδιακό χαρακτήρα της διαδικασίας που καταλήγει στην απόφαση για τη γεννητικότητα.

Ένα μέρος του ερευνητικού έργου στο χώρο της ψυχολογίας επικεντρώνεται στο ρόλο της αξίας των παιδιών για τη γεννητικότητα. Οι Hoffman, Thornton και Manis (1973) έχουν αναπτύξει ένα θεωρητικό πλαίσιο, το οποίο στηρίζεται στην έννοια της αξίας των παιδιών. Η συμβολή του Hoffman είναι ότι κατασκεύασε ένα εννοιολογικό σχήμα που κατηγοριοποιεί τις αξίες των παιδιών, ανάλογα με τις ψυχολογικές ανάγκες που ικανοποιούν, χωρίς να περιορίζεται σε μία κοινωνία αλλά να έχει ευρύτερες εφαρμογές. Σύμφωνα με αυτό το σχήμα, οι αξίες των παιδιών μπορεί να είναι θετικές ή αρνητικές (οικονομικό, ψυχικό κόστος) και διαφοροποιούνται ανάλογα με την κοινωνία. Η απόφαση του ζευγαριού να αποκτήσει ένα ακόμη παιδί εξαρτάται από τη σχετική βαρύτητα των θετικών και αρνητικών αξιών.

Σε μία έρευνα οι Hoffman, Thornton και Manis, (1979) αξίζει να σημειωθεί ότι βρήκαν ότι η οικονομική αξία (θετική αξία) των παιδιών παραμένει σημαντική στις αγροτικές κοινωνίες, αφού τα παιδιά συμμετέχουν και βοηθούν στην οικονομική παραγωγή, ενώ στις αστικές κοινωνίες οι αξίες που αναφέρονται πιο συχνά είναι η "αγάπη" και η "συντροφιά", που έχουν περισσότερη σημασία για τις γυναίκες, ενώ οι άνδρες ενδιαφέρονται περισσότερο για τη δυνατότητα επιβεβαίωσης του ανδρισμού τους.

Οι ψυχολόγοι ασχολήθηκαν, επίσης, με τη διαδικασία διαπραγμάτευσης και ανταλλαγής ανάμεσα στους συζύγους, πριν τη λήψη κοινής απόφασης. Η Linda Beckman (1978) έχει διατυπώσει ένα κοινωνικο-ψυχολογικό υπόδειγμα, κύριο χαρακτηριστικό του οποίου είναι ότι δεν παίρνει ως δεδομένο την κοινή απόφαση του ζευγαριού για τη γεννητικότητα αλλά εξετάζει τη διαδικασία μέσα από την οποία διαμορφώνεται αυτή η κοινή απόφαση. Βασική προϋπόθεση του υποδείγματος είναι ότι κάθε άτομο γνωρίζει πως έχει τη δυνατότητα να περιορίσει τον αριθμό των παιδιών που θα αποκτήσει και τον τρόπο με τον οποίο θα το πετύχει και ότι συμπεριφέρεται με ένα λογικό και συνεπή τρόπο. Η τελική απόφαση εξαρτάται από τη σχετική δύναμη που έχει ο καθένας στη συγκεκριμένη σχέση και από τον τρόπο επιρροής που χρησιμοποιεί.

Όπως και στο υπόδειγμα της Beckman, οι διαπραγματεύσεις και αλλαγές μεταξύ των δύο συζύγων έχουν, σύμφωνα με τους Bagozzi και Van Loo (1978b, 1980), σημαντική επίδραση στη γεννητικότητα. Αυτή η διαδικασία ανταλλαγής αλληλοεπηρεάζεται από τις στάσεις, τις προσωπικότητες και τους προσανατολισμούς των δύο ατόμων με άμεσο αποτέλεσμα την απόφαση για τη γεννητικότητα. Κοινωνικές και οικονομικές μεταβλητές καθορίζουν τις στάσεις και το περιεχόμενο διαπραγμάτευσης μεταξύ των δύο συζύγων και, συνεπώς, έμμεσα τη γεννητικότητα. Υπόθεση του υποδείγματος είναι ότι σε μία συζυγική σχέση ο άνδρας και η γυναίκα επιτυγχάνουν ένα επίπεδο κοινής ικανοποίησης με το να ανταλλάσσουν αμοιβές (π.χ. αγάπη, δώρα) και ποινές (π.χ. άγχος, καβγάδες), οι οποίες αποτελούν ένα είδος κοινωνικού συναλλάγματος που τους προσφέρει τη

δυνατότητα να διαπραγματεύονται στόχους και να παίρνουν αποφάσεις, οι οποίες είναι αποδεκτές και από τους δύο.

Η Paula Hass (1974) έχει προτείνει ένα μοντέλο για την ανάλυση της γεννητικότητας, βασική προϋπόθεση του οποίου θεωρεί ότι οι στάσεις μίας γυναίκας για την εγκυμοσύνη και τα παιδιά, που θέλει να αποκτήσει, αλλάζουν σύμφωνα με το στάδιο στο οποίο βρίσκεται, δηλαδή πριν από τη σύλληψη, κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης ή μετά τη γέννηση. Το πρώτο μέρος αφορά τη συνειδητοποίηση ή την αντίληψη που έχει το ζευγάρι για τη σημασία της γεννητικότητας. Από τη συνειδητοποίηση και επιβεβαίωση της εγκυμοσύνης ξεκινάει, σύμφωνα με τη Hass, το δεύτερο στάδιο στη λήψη αποφάσεων. Εφόσον υπάρχει επιβεβαίωση τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της γέννησης αναθεωρούνται, σύμφωνα με τους κοινωνικούς κανόνες και τις συγκεκριμένες συνθήκες που επικρατούν. Το τρίτο στάδιο αφορά στις αποφάσεις που λαμβάνονται όταν το παιδί έχει πλέον γεννηθεί.

Μετά την παράθεση των υποδειγμάτων που έχουν αναπτυχθεί για την ανάλυση της αναπαραγωγικής συμπεριφοράς από κλασικούς οικονομολόγους, κοινωνιολόγους και ψυχολόγους, επιβάλλεται μία συστηματική περιγραφή των παραγόντων που διαμορφώνουν τη γεννητικότητα.

4.ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΔΙΑΜΟΡΦΩΝΟΥΝ ΤΗ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ

4.1. ΓΕΝΙΚΑ

Είναι γνωστό από τις παρατηρήσεις πολλές και έντονες τις διαφορές που παρουσιάζουν και αναφέρονται στη γεννητικότητα, ότι ο ένας άρσας πατέρας από έναν ή περισσότερες διαφορετικές στις ίδιες ηλικίες και κοινωνικοοικονομικές ομάδες του πληθυσμού. Οι διαφορές αυτές οφείλονται στον πολλαπλό χαρακτήρα των ελλείψεων και ελλείψεων στις αντίστοιχες ηλικίες, που οδηγούν να συνδυάζονται με διαφορετικό με την ηλικία του πατέρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΔΙΑΜΟΡΦΩΝΟΥΝ ΤΗ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η παροχή πληροφοριών για την κατάσταση των ελλείψεων στη διάρκεια της ζωής του ατόμου, στο σύνολο των χωρών που αντιμετωπίζουν σήμερα πρόβλημα υπογεννητικότητας, παραμένει η ανεπάρκεια γενικής του ποσοστούς γεννητικότητας ενός ατομικού ατόμου της γεννητικότητας, δεν είναι δυνατό να ερμηνεύσει τις αλλαγές της γεννητικότητας διαφορετικές των ελλείψεων γεννιών και κατά συνέπεια την πτώση και συνέπεια σταθεροποίηση της γεννητικότητας σε επίπεδο του αναπαραγωγής της μέσης αναπαραγωγής τους (2,1 παιδιό/γυναίκα). Έτσι, λοιπόν, μια ερώτηση είναι ποιος παράγοντας να αναζητήσουμε το γιατί που οδηγούν στις γενικές γεννιές και τις ελλείψεις να σταθεροποιηθεί σε ένα περιορισμένο αριθμό παιδιών.

Η ανθρώπινη αναπαραγωγή είναι σε σημαντικό βαθμό ανεξάρτητη από τον άνθρωπο. Είναι, θα λέγαμε, ανεξάρτητα από τον άνθρωπο. Οι άνθρωποι έχουν να κάνουν με ένα σταθερό αριθμό παιδιών που είναι ή του άλλου φύλου, έχουν να έχουν παιδιά ή δεν έχουν, προσπαθούν να αλλάξουν τον αριθμό και τη σύνθεση των γεννητικών ή αδυνατούν να από και αναπαραγωγή.

4.ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΔΙΑΜΟΡΦΩΝΟΥΝ ΤΗ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ

4.1. ΓΕΝΙΚΑ

Είναι γνωστό, από τις πολυπληθείς μελέτες και έρευνες που διεξήχθησαν στο παρελθόν και αναφέρονται στη γεννητικότητα, ότι ο μέσος όρος παιδιών ανά γυναίκα παρουσιάζει διακυμάνσεις στις διάφορες πολιτισμικές και κοινωνικοοικονομικές ομάδες του πληθυσμού. Οι διαπιστώσεις αυτές οδήγησαν στον πολλαπλασιασμό των ερευνών και μελετών στις ανεπτυγμένες χώρες, που επιδίωξαν να συνδυάσουν τη γεννητικότητα με μία πληθώρα κοινωνικοοικονομικών μεταβλητών, προσπαθώντας να αναδείξουν τις αιτιώδεις σχέσεις και αναζήτησαν τους παράγοντες για την ανάδειξη των αιτιών που ώθησαν τα νέα ζευγάρια, ανεξαρτήτως κοινωνικής, πολιτισμικής, κλπ. ένταξης να επιθυμούν και να αποκτούν μικρότερο αριθμό παιδιών από ό,τι στο παρελθόν (που να μην υπερβαίνουν συνήθως τα δύο).

Η διάδοση ασφαλών αντισυλληπτικών μεθόδων και προϊόντων και η αποποινικοποίηση-απελευθέρωση των εκτρώσεων στη διάρκεια της τελευταίας εικοσαεκαετίας, στο σύνολο των χωρών που αντιμετωπίζουν σήμερα πρόβλημα υπογεννητικότητας, περιορίζοντας τις ανεπιθύμητες γεννήσεις του παρελθόντος διαμέσου ενός ασφαλέστερου ελέγχου της γεννητικότητας, δεν είναι δυνατό να εξηγήσει τις αλλαγές της γενετήσιας συμπεριφοράς των νεότερων γενεών και κατ' επέκταση την πτώση και σχετική σταθεροποίηση της γεννητικότητας σε επίπεδο που δεν εξασφαλίζει την πλήρη αναπαραγωγή τους (2,1 παιδιά/γυναίκα). Σκοπός, λοιπόν, των ερευνών είναι αυτός ακριβώς: να αναζητήσουν τα αίτια που επιδρούν στις νεότερες γενεές και τις ωθούν να στοχεύουν σε ένα περιορισμένο αριθμό παιδιών.

Η ανθρώπινη αναπαραγωγή είναι σε σημαντικό βαθμό εσκεμμένη ενέργεια. Είναι, θα λέγαμε, αποτέλεσμα συνειδητών επιλογών. Οι άνθρωποι θέλουν να κάνουν παιδιά, επιδιώκουν να κάνουν παιδιά του ενός ή του άλλου φύλου, θέλουν να έχουν πολλά ή λίγα παιδιά, προσπαθούν να ελέγξουν τον αριθμό και τη συχνότητα των γεννήσεων ή αδιαφορούν γι' αυτό και εγκαταλείπουν

τα πράγματα στην τύχη. Όλα αυτά αποτελούν συγκεκριμένες στάσεις του ανθρώπου, απέναντι στο θέμα της αναπαραγωγής. Στάσεις που διαφέρουν από κοινωνία σε κοινωνία, από κατηγορία σε κατηγορία πληθυσμού και που διαμορφώνονται και μεταβάλλονται μέσα από κοινωνικές διαδικασίες.

Στις σύγχρονες προηγμένες κοινωνίες η αναπαραγωγική δραστηριότητα του πληθυσμού είναι πολύ περισσότερο αποτέλεσμα συνειδητών και ορθολογιστικών επιλογών από ό,τι στις υπανάπτυκτες και στις απλές κοινωνίες. Οι παράγοντες, που διαφοροποιούν τα κοινωνικά σύνολα μεταξύ τους, όπως είναι λ.χ. το εισόδημα, το μορφωτικό επίπεδο, το θρήσκευμα, το επάγγελμα, η μορφή και το μέγεθος του οικισμού κλπ., θεωρούνται πως είναι και παράγοντες διαμορφωτικοί της διαφορικής αναπαραγωγικής συμπεριφοράς των συνόλων αυτών. Οι παράγοντες αυτοί όμως δε διαμορφώνουν ευθέως την αναπαραγωγική συμπεριφορά, αλλά τη στάση απέναντι στη γενετήσια σχέση και τεκνογονία (Τσαούσης, 1986).

Πιο συγκεκριμένα, η αναπαραγωγική συμπεριφορά των ατόμων διαμορφώνεται μέσω κοινωνικών, οικονομικών και ψυχολογικών μηχανισμών.

Στο σύνολο των "κοινωνικών μηχανισμών" περιλαμβάνονται η χαλάρωση των σεξουαλικών περιορισμών των γυναικών, η μείωση της θέσης- αξίας, κυρίως των αγοριών και η μείωση της επικράτησης και της σημασίας των εκτεταμένων συγγενικών συστημάτων. Ο τελευταίος παράγοντας φαίνεται να είναι και ο πιο σημαντικός, αφού τις τελευταίες δεκαετίες πολλοί από τους οικονομικούς, εκπαιδευτικούς και άλλους ρόλους που προηγουμένως ανήκαν σε οικογενειακές- συγγενικές ομάδες, τώρα αναλαμβάνονται από επίσημους οργανισμούς.

Στο σύνολο των "οικονομικών μηχανισμών" περιλαμβάνονται η μείωση της οικονομικής αξίας των παιδιών, η αύξηση του κόστους ανατροφής τους, η ανάπτυξη της αγοράς και του ανταγωνισμού για απόλαυση των καταναλωτικών αγαθών και τα χρηματικά οφέλη της εξωοικιακής επαγγελματικής απασχόλησης των γυναικών, π.χ. στη Βιομηχανία και στις Υπηρεσίες.

Οι "ψυχολογικοί μηχανισμοί" είναι πιο δύσκολο να απαριθμηθούν και να καθορισθούν, επειδή αλλαγές στη νοοτροπία και στον τρόπο σκέψης μπορούν να εκφραστούν κατά διαφορετικούς τρόπους. Κάθε άτομο κινείται, όσον αφορά τη

γεννητικότητα, σύμφωνα με τα πιστεύω του, τις αντιλήψεις και τις ανάγκες του. Επομένως, δεν είναι τόσο εύκολο να αναφερθούμε σε ψυχολογικούς παράγοντες.

Παρακάτω, θα γίνει εκτενής ανάλυση των κυριότερων παραγόντων που επηρεάζουν θετικά ή αρνητικά τη γεννητικότητα. Η γεννητικότητα, σύμφωνα με το μοντέλο που παραθέτει ο Voloudakis (1979), επηρεάζεται από τις εξής μεταβλητές: την ηλικία κατά το γάμο, το εισόδημα της οικογένειας, το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, το επάγγελμα των γονέων, τη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας καθώς και από τον τρόπο διαμονής.

4.2. ΗΛΙΚΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟ ΓΑΜΟ ΚΑΙ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ

Θεωρητικά θα έπρεπε η ηλικία κατά το γάμο να παίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της γεννητικότητας ενός πληθυσμού, αφού όσο μικρότερη είναι η ηλικία της νύφης τόσο μεγαλύτερη είναι η διάρκεια της έκθεσής της στη δυνατότητα να συλλάβει. Οι Davis και Blake (1956) θεωρούν την ηλικία εισόδου σε μία γενετήσια ένωση ως έναν από τους πρώτους παράγοντες που επηρεάζουν τη γεννητικότητα. Όμως, η σχέση αυτή δεν είναι τόσο στενή και απόλυτη όσο φαίνεται. Διότι στην τελική διαμόρφωση της γεννητικότητας των εγγάμων ζευγαριών παρεμβαίνουν διάφοροι άλλοι παράγοντες, που διαμορφώνουν είτε τη γενετήσια συμπεριφορά των συζύγων, είτε τις προτιμήσεις τους για έναν ορισμένο αριθμό παιδιών.

Τις τελευταίες δεκαετίες, λόγω της επιδίωξης των νέων, γυναικών και ανδρών, για καλύτερες σπουδές και πιο επιτυχή επαγγελματική αποκατάσταση, η δημιουργία οικογένειας γίνεται σε μεγαλύτερες ηλικίες, γεγονός που οδηγεί σε μείωση της γεννητικότητας. Αυτό συμβαίνει κυρίως στις ευρωπαϊκές χώρες, στις οποίες και υπάρχει πρόβλημα υπογεννητικότητας. Έρευνες, που έγιναν στις χώρες της Ασίας, όπου αντιμετωπίζουν το αντίθετο πρόβλημα, φανερώνουν ότι είναι πολύ σύνηθες οι γυναίκες να παντρεύονται σε πολύ νεαρή ηλικία, πριν ακόμα συμπληρώσουν το 14ο έτος της ηλικίας του (Petersen, 1961). Το γεγονός αυτό μπορεί να μην αποτελεί την κύρια αιτία για την υπεργεννητικότητα που υπάρχει σ'αυτές τις χώρες, αλλά συμβάλλει σ'αυτή σημαντικά, αφού αυξάνει τις πιθανότητες σύλληψης. Η μικρή ηλικία σε συνδυασμό με την ελλιπή γνώση και χρήση των αντισυλληπτικών μέσων και των αμβλώσεων, ενισχύουν το πρόβλημα της υπεργεννητικότητας.

Αντίθετα, στην Ελλάδα οι γυναίκες στις αστικές περιοχές παντρεύονται κατά μέσο όρο σε ηλικία 24-28 ετών και αποκτούν το δεύτερο παιδί 6 χρόνια μετά το γάμο, πράγμα που σημαίνει ότι η Ελλάδα αντιμετωπίζει εδώ και πολλά χρόνια σημαντικό πρόβλημα μείωσης των ποσοστών γεννήσεων (Valaoras, 1965)¹. Το

¹ Τα στοιχεία αυτής της έρευνας του Βαλαώρα αναφέρονται σε προηγούμενα έτη, γεγονός όμως που βοηθά στην εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων για τα έτη που ακολούθησαν.

πρόβλημα αυτό ξεκίνησε πριν από μερικές δεκαετίες, όταν η Ελλάδα δέχτηκε έντονες επιρροές από τη Δύση, σχετικά με τον οικογενειακό προγραμματισμό, τη χρήση αντισυλληπτικών, τα δικαιώματα των γυναικών για μόρφωση, εργασία και ατομική ελευθερία. Αυτές οι επιδράσεις, που αύξησαν το μέσο όρο ηλικίας των γυναικών κατά το γάμο, μαζί με τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές, αποτέλεσαν την απαρχή για τη μείωση της γεννητικότητας στην Ελλάδα (Coale, 1965).

Τελειώνοντας, γενική είναι η διαπίστωση ότι σε ορισμένες περιθωριακές κυρίως αγροτικές κοινωνίες, όπου ισχύει ακόμα η οικογενειακή επιλογή των συζύγων (συνοικέσιο), η ηλικία του γάμου των γυναικών καθορίζεται, κατά κανόνα, σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Αντίθετα, στις αστικές-βιομηχανικές κοινωνίες, όπου επικρατεί η ελεύθερη επιλογή των συζύγων από τους ίδιους τους ενδιαφερόμενους, κυριαρχεί η ολιγομελής συζυγική οικογένεια, ο γάμος συνάπτεται όταν ο άνδρας είναι σε θέση να συντηρήσει την οικογένειά του και η γυναίκα έχει σχετικά μεγάλη ηλικία (Τσαούσης, 1986).

4.3.ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η θρησκεία θεωρείται πως είναι ένας από τους σημαντικούς παράγοντες διαμόρφωσης της αναπαραγωγικής δραστηριότητας ενός πληθυσμού. Η επίδραση της ασκείται από δύο τουλάχιστον κύριες κατευθύνσεις. Με τη διδασκαλία της και με τις δοξασίες και συνήθειες που δημιουργεί, διαμορφώνει τις αντιλήψεις που επικρατούν σ' ένα κοινωνικό σύνολο σχετικά με τη γενετήσια σχέση. Η θρησκεία συμμετέχει άμεσα στην κοινωνική ρύθμιση των θεμάτων σχετικά με το γάμο, την οικογένεια, τη συγγένεια, την αναπαραγωγή άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο.

Η αποτελεσματικότητα της επιρροής που ασκεί η θρησκεία δεν είναι όμως ούτε άμεση ούτε τόσο έντονη όσο συχνά πιστεύεται. Εξαρτάται από διάφορους παράγοντες που άλλοι συνδέονται με τη θρησκευτική διδασκαλία και άλλοι αναφέρονται στην αποδοχή και εφαρμογή της διδασκαλίας αυτής από το εκάστοτε κοινωνικό σύνολο. Οι παράγοντες της πρώτης κατηγορίας διακρίνονται σε δύο είδη: σε δογματικούς και ερμηνευτικούς. Οι δογματικοί παράγοντες εμπεριέχονται στα ιερά κείμενα της κάθε θρησκείας, π.χ στην Παλαιά και Καινή Διαθήκη, στο Κοράνι, κ.λ.π. Οι ερμηνευτικοί παράγοντες συνδέονται με τον τρόπο που το ιερατείο ερμηνεύει και εφαρμόζει τους δογματικούς κανόνες, πράγμα που καθορίζει τόσο τον τρόπο με τον οποίο ένας πληθυσμός προσλαμβάνει τη διδασκαλία αυτή, όσο και την αποδοχή ή απόρριψή της.

Οι τελευταίοι παράγοντες θεωρούνται πολύ σημαντικοί, γιατί μέσα από αυτούς ασκείται η επίδραση της θρησκείας στη διαμόρφωση της γεννητικότητας ενός πληθυσμού, αφού συνδέονται με την αποδοχή και την εφαρμογή της διδασκαλίας. Και σ' αυτήν την περίπτωση μπορούμε να διακρίνουμε δύο είδη παραγόντων. Πρώτον, εκείνους που αναφέρονται σε θεσμικά πλαίσια και μέτρα, όπως λ.χ. στις μορφές του γάμου και στους κανόνες εξωγαμίας και ενδογαμίας που επικρατούν σε μία κοινωνία και έχουν ως αφετηρία τους θρησκευτικούς κανόνες, όπως συνέβαινε π.χ. με την απαγόρευση, τη διάδοση των αντισυλληπτικών μέσων και την απαγόρευση της άμβλωσης. Και δεύτερον, σε εκείνους που διαμορφώνουν σχέσεις και στάσεις

και στους οποίους κατατάσσονται τα στοιχεία της θρησκευτικής διδασκαλίας, που αναφέρονται λ.χ. στην αξιολόγηση της γενετήσιας σχέσης, στη ρύθμιση της συχνότητάς της, στη ρύθμιση των συζύγων μεταξύ τους και προς τρίτους και ιδιαίτερα στη ρύθμιση των θεμάτων μοιχείας, στην αναγωγή της αναπαραγωγής σε κύρια λειτουργία, κ.λ.π. (Τσαούσης, 1986).

Οι διακρίσεις αυτές είναι περισσότερο θεωρητικές και η εφαρμογή τους στην πράξη είναι πιθανό να καταλήγει σε λανθάνουσες παραδοχές, κυριότερη από τις οποίες είναι η προσπάθεια ερμηνείας της αναπαραγωγικής συμπεριφοράς ενός πληθυσμού, με βάση τη διδασκαλία της θρησκείας του. Πιστεύεται για παράδειγμα ότι η υψηλή γεννητικότητα των μουσουλμάνων ή των ινδουϊστών οφείλεται στη θρησκεία τους. Μέσα από αυτή την άποψη όμως προκύπτουν δύο βασικά θέματα. Πρώτον, όπως παρατηρεί και ο Hawthorn, η θρησκευτική διδασκαλία μπορεί να προσδιορίζεται από τους ίδιους οικονομικούς παράγοντες που κατευθύνουν την αναπαραγωγική συμπεριφορά ενός πληθυσμού. Πιο συγκεκριμένα, ο Hawthorn παρατηρεί ότι: “δεδομένου του γεγονότος ότι οι μουσουλμανικές, ινδουϊστικές και βουδιστικές συνήθειες επικρατούν σε κοινωνίες όπου υπάρχει έντονη ανάγκη για επιβίωση αρσενικών απογόνων υπό συνθήκες μίας γεωργίας που είναι εντατική σε εργασία, είναι επικίνδυνο να υποθέσουμε πως το θρήσκευμα ασκεί μία ανεξάρτητη επίδραση στη γεννητικότητα. Μπορεί κάλλιστα οι θρησκευτικοί κανόνες να συμπίπτουν με τις οικονομικές ανάγκες και είναι δυνατό να δούμε τόσο τη γεννητικότητα όσο και το θρήσκευμα ως εξαρτώμενα από οικονομικές σκοπιμότητες” (Hawthorn, 1970). Δεύτερον, στις περιοχές, όπου η υψηλή γεννητικότητα ενός πληθυσμού συνδέεται με το είδος της θρησκείας, η θρησκεία ανήκει σε ένα γενικότερο πλαίσιο παραγόντων, όπως το εισόδημα, το μορφωτικό επίπεδο, κ.ά., που επηρεάζουν τη γεννητικότητα. Το σύνολο των παραγόντων καθορίζει την αναπαραγωγική συμπεριφορά και όχι ο κάθε παράγοντας χωριστά. (Jon Anson, Avinoam Meir, 1996).

Την παραπάνω άποψη ενισχύουν ορισμένα παραδείγματα κρατών, τα οποία έχουν την ίδια θρησκεία, αλλά εμφανίζουν σημαντικές διαφορές στην αναπαραγωγική συμπεριφορά. Έτσι, οι δείκτες γεννητικότητας των Ολλανδών καθολικών είναι υψηλότεροι από τους δείκτες των επίσης καθολικών

γειτονικών τους Βέλγων. Η καθολική, αλλά βιομηχανικά υπανάπτυκτη, νότια Ιταλία εμφανίζει χαμηλά ποσοστά γεννητικότητας από την επίσης καθολική αλλά βιομηχανικά αναπτυγμένη βόρεια Ιταλία (Τσαούσης, 1986).

Τέλος, παρά τους χαμηλούς βαθμούς ταύτισης του κοινωνικού συνόλου με τη θρησκευτική διδασκαλία, ιδιαίτερα στις σύγχρονες αστικές και βιομηχανικές πόλεις, ορισμένες κοινωνικές ομάδες εμφανίζουν υψηλό επίπεδο προσαρμογής της αναπαραγωγικής τους δραστηριότητας προς τις επιταγές της θρησκείας τους, γεγονός που μπορεί να συνιστά πράξη μαρτυρίας ή αντίδρασης. Αυτό συμβαίνει συνήθως σε κοινωνίες με περισσότερες από μία θρησκεία, στις οποίες τα μέλη μίας θρησκευτικής κοινότητας υπήρξαν ή είναι αντικείμενο κοινωνικών διακρίσεων σε βάρος τους (Τσαούσης 1986).

4.4. ΕΙΣΟΔΗΜΑ ΚΑΙ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ

Οι διάφορες έρευνες (Τσαούσης 1986, Kuznets 1979) γύρω από τη σχέση γεννητικότητας και κοινωνικής τάξης ή εισοδήματος έδειξαν ότι κατά κανόνα η σχέση αυτή είναι αντίστροφη. Τα κοινωνικά και οικονομικά ασθενέστερα στρώματα εμφανίζουν υψηλότερη γεννητικότητα από τα κοινωνικά και οικονομικά ανώτερα. Έδειξαν ακόμη ότι η τάση περιορισμού του μεγέθους της οικογένειας (περιορίζοντας τον αριθμό των παιδιών) άρχισε από τα ανώτερα στρώματα και διαδόθηκε προς τα κατώτερα.

Στο φαινόμενο αυτό δόθηκαν ορισμένες ερμηνείες. Η τάση των κοινωνικά και οικονομικά ισχυρών να περιορίσουν τον αριθμό των παιδιών τους εξηγήθηκε με την προσπάθεια να αποφευχθεί η διάσπαση της περιουσίας μεταξύ πολλών κληρονόμων. Η αντίθετη τάση των ασθενέστερων στρωμάτων ερμηνεύτηκε με την έλλειψη γνώσεων σχετικά με την πρόληψη των γεννήσεων (ερμηνεία που βασίζεται στο υψηλό ποσοστό αναλφαριθμητισμού ή χαμηλού μορφωτικού επιπέδου) (Τσαούσης, 1986). Ο Becker ερμηνεύει κι αυτός στο μοντέλο του με διαφορετικό, αλλά ενδιαφέροντα, τρόπο την αρνητική σχέση εισοδήματος και γεννητικότητας, ισχυρίζεται ότι μία αύξηση του εισοδήματος οδηγεί σε αύξηση στον αριθμό των παιδιών (ποσότητα) αλλά και αύξηση στην ποιότητα. Όμως η ποιότητα επηρεάζεται περισσότερο από την αύξηση του εισοδήματος, δηλαδή παρουσιάζει μεγαλύτερη ελαστικότητα από την ποσότητα, αφού το μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματος διατίθεται για την καλύτερευση της ποιότητας των παιδιών, παρά για την αύξηση της ποσότητάς τους. Αυτό σημαίνει ότι στα υψηλότερα οικονομικά στρώματα αυξάνονται οι δαπάνες για τις ανάγκες των παιδιών και μειώνεται ο αριθμός των παιδιών. Αντίθετα, στα χαμηλά οικονομικά στρώματα δεν υπάρχει η οικονομική δυνατότητα για τη βελτίωση της ποιότητας των παιδιών και δίδεται μεγαλύτερη σημασία στην αύξηση της γεννητικότητας (Becker, 1969).

Ο W. Petersen ερμηνεύει την αρνητική αυτή σχέση και την τάση περιορισμού του μεγέθους της οικογένειας ως εξής: "Το σύγχρονο σύστημα της μικρής οικογένειας δημιουργήθηκε από πρόσωπα που ανέρχονται στην κοινωνική

και οικονομική κλίμακα. Τούτο δεν οφείλεται μόνο στο ότι όταν έχει κανείς λίγα προστατευόμενα μέλη μπορεί να ανέλθει υψηλότερα και ταχύτερα, αλλά στο ότι σε μία ανοδικά κινούμενη οικογένεια οι φιλοδοξίες είναι χαρακτηριστικά ανώτερες από εκείνες που μπορεί να ικανοποιήσει οποιοδήποτε εισόδημα, έτσι που, όσο κι αν φαίνεται παράδοξο από την απλή οικονομική σκοπιά, τα άτομα των μεσαίων εισοδημάτων βρίσκονται συχνά κάτω από μεγαλύτερη οικονομική πίεση από ό,τι εκείνα που κερδίζουν λιγότερα. Στην ανώτερη όμως τάξη ενδέχεται να κυριαρχούν κατά κανόνα οι μεγάλες οικογένειες, πράγμα που συνήθως συνιστά εξαίρεση στην αρνητική σχέση εισοδήματος- γεννητικότητας. Η διάδοση του προτύπου της μικρής οικογένειας προς τα κατώτερα στρώματα της κοινωνικής δομής, είχε ως αποτέλεσμα τη γενική μείωση της γεννητικότητας, πράγμα που επέφερε τη μείωση των προηγούμενων ταξικών διαφορών σε ό,τι αφορά το μέγεθος της οικογένειας” (Petersen, 1969).

Η S. Cochrane, από την άλλη μεριά, συσχετίζει το εισόδημα με το κόστος (χρηματικό και χρονικό) των παιδιών. Υποστηρίζει, δηλαδή, ότι το επιθυμητό μέγεθος της οικογένειας που στοχεύουν οι γονείς, καθορίζεται μεν από τις προσωπικές τους προτιμήσεις, αλλά κυρίως από το κόστος και τα οφέλη των παιδιών, καθώς και από την ικανότητά τους να τα συντηρήσουν. Η ικανότητα συντήρησης των παιδιών εξαρτάται από το οικογενειακό εισόδημα και από το κόστος των παιδιών. Το εισόδημα περοέρχεται από τους μισθούς των συζύγων και την προσφορά εργασίας, καθώς επίσης από το εισόδημα εκτός εργασίας. Το κόστος των παιδιών είναι μεν χρηματικό, αλλά περισσότερο χρονικό. Όταν λέμε χρονικό κόστος εννοούμε την ποσότητα του χρόνου που αφιερώνουν οι γονείς για το κάθε παιδί και την αξία του χρόνου αυτού. Ο αριθμός των παιδιών που θα αποφασίσει να αποκτήσει μία γυναίκα, εξαρτάται από τη διάθεσή της να αφιερωθεί στη φροντίδα των παιδιών της αποκλειστικά ή να προτιμήσει να εργαστεί, αν ο μισθός της είναι υψηλός. Η απόφαση εξαρτάται από το εισόδημά της (Cochrane, 1979). Ο χρόνος που ξοδεύεται για την ανατροφή των παιδιών δεν μπορεί να ξοδευτεί για εργασία και έτσι το κόστος ευκαιρίας των παιδιών είναι ανάλογο με αυτό του μισθού. Άρα, όταν ο μισθός της είναι χαμηλός, τότε

συμφέρει να ασχοληθεί η ίδια με την ανατροφή των παιδιών, παρά να προσλάβει μία οικιακή βοηθό.

Οι απόψεις για την αρνητική σχέση εισοδήματος-γεννητικότητας διαφέρουν, αλλά όλες συγκλίνουν στο γεγονός ότι η αύξηση του εισοδήματος μίας οικογένειας ασκεί αρνητική επιρροή στο μέγεθός της και στην απόφαση των γονέων για τον αριθμό των παιδιών που επιθυμούν να αποκτήσουν.

4.5.ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΚΑΙ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ

Οι έρευνες που έγιναν για να διερευνηθεί κατά πόσο το μορφωτικό επίπεδο μπορεί να διαμορφώσει την αναπαραγωγική δραστηριότητα ενός πληθυσμού, έδειξαν ότι υπάρχει σημαντική αντίστροφη σχέση μεταξύ της εκπαίδευσης και της γονιμότητας. Αυτό σημαίνει ότι η γεννητικότητα μειώνεται με την άνοδο του μορφωτικού επιπέδου. Επίσης, η αρνητική αυτή σχέση αποδείχθηκε ότι είναι μεγαλύτερη σε χώρες, που βρίσκονται σε μεσαίο επίπεδο ανάπτυξης.

Δύο ακόμη σημαντικά αποτελέσματα από τις έρευνες είναι, πρώτον, ότι η αρνητική αυτή σχέση εξαρτάται περισσότερο από την εκπαίδευση των γυναικών - συζύγων, παρά των ανδρών και, δεύτερον, ότι είναι σταθερότερη στον αστικό χώρο παρά στον αγροτικό. Άρα, οι εκπαιδευτικές προσπάθειες συγκεντρώνονται κυρίως στις γυναίκες του αστικού χώρου. Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι η αντίστροφη σχέση εκπαίδευσης και γεννητικότητας είναι πιο έντονη σε χώρες με υψηλό ποσοστό μορφωμένων γυναικών. Σε χώρες με χαμηλό επίπεδο μόρφωσης των γυναικών η γεννητικότητα τείνει να είναι μεγαλύτερη για αναλφάβητες γυναίκες, παρά για γυναίκες με ελάχιστη εκπαίδευση. (C. Safilios-Rothschild, 1969).

Ο R.T.Michael έχει αναπτύξει ένα μοντέλο με σκοπό να καθορίσει πως η εκπαίδευση επιδρά στη γεννητικότητα. Σ' αυτό το μοντέλο γίνεται η υπόθεση ότι η εκπαίδευση δεν επηρεάζει άμεσα τη γεννητικότητα, αλλά μέσω τριων μεταβλητών. Καθορίζεται, δηλαδή, από τη βιολογική δυνατότητα παροχής παιδιών από το ανδρόγυνο, από τη ζήτηση για παιδιά και από τη ρύθμιση της γεννητικότητας. Τα πιο σημαντικά αποτελέσματα της εκπαίδευσης στην πρώτη μεταβλητή είναι αυτά που επηρεάζουν την πιθανότητα γάμου, την ηλικία γάμου, την υγεία των νηπίων και την παιδική θνησιμότητα. Η εκπαίδευση, επίσης, έχει ουσιώδη επίδραση στη γεννητικότητα, μέσω της επίδρασής της στη ρύθμιση της γονιμότητας. Η μόρφωση σχετίζεται με συμπεριφορές, όπως έλεγχος γεννήσεων, βελτίωση γνώσης των μέσων ελέγχου των γεννήσεων, η σωστότερη χρήση τους και η καλύτερη επικοινωνία μεταξύ των συζύγων. Όσο χαμηλότερο είναι το μορφωτικό

επίπεδο, τόσο εντονότερος είναι ο διαχωρισμός των ρόλων των δύο φύλων και τόσο χαλαρότερη και ατελέστερη είναι η επικοινωνία μεταξύ των δύο συζύγων στα θέματα του οικογενειακού προγραμματισμού.

Όσον αφορά την πρώτη μεταβλητή, στοιχεία από έρευνες έδειξαν ότι η εκπαίδευση μπορεί να αυξήσει και να μειώσει τη βιολογική δυνατότητα παροχής παιδιών. Η μεν αύξηση συμβαίνει γιατί η εκπαίδευση σχετίζεται με καλύτερη υγεία και συνεπώς με μεγάλη γονιμότητα και μεγαλύτερες πιθανότητες για σύλληψη. Επίσης, σχετίζεται με χαμηλότερο βαθμό παιδικής θνησιμότητας, ιδιαίτερα σε χώρες με μεσαία επίπεδα θνησιμότητας. Η εκπαίδευση απ' την άλλη μεριά τείνει να μειώνει την ενδεχόμενη προσφορά παιδιών, γιατί σχετίζεται με μεγαλύτερες ηλικίες στον πρώτο γάμο και έτσι λιγότερα χρόνια δυνατότητας για εγκυμοσύνη.

Όσον αφορά τη δεύτερη μεταβλητή, η εκπαίδευση φαίνεται να μειώνει τη ζήτηση για παιδιά, καθώς και το ιδανικό μέγεθος της οικογένειας. Αφού η μόρφωση μειώνει την παιδική θνησιμότητα και αυξάνει την προσφορά ζώντων παιδιών, μειώνει κατά συνέπεια τη ζήτηση για επιπρόσθετες γεννήσεις. Τέλος, όσον αφορά την τρίτη μεταβλητή, δηλαδή τη ρύθμιση της γεννητικότητας, η εκπαίδευση έχει θετικά αποτελέσματα στη γνώση της προφύλαξης και στη σωστή χρήση της (Michael, 1973).

Υπάρχει όμως και η πιθανότητα η εκπαίδευση να μην είναι αντίστροφα συσχετισμένη με τη γεννητικότητα. Αυτό συμβαίνει κυρίως στις χαμηλού επιπέδου χώρες, όπου τα άτομα δεν έχουν ίσες ευκαιρίες μόρφωσης και οι ίδιες οι χώρες είναι τόσο φτωχές που δεν είναι σε θέση να παρέχουν δημόσια εκπαίδευση. Σ' αυτές τις κοινωνίες οι ευπορότεροι έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα στην απόκτηση μόρφωσης. Επιπροσθέτως, η εκπαίδευση μπορεί να βοηθήσει τα άτομα να κερδίζουν υψηλότερα εισοδήματα. Έτσι, από τότε που πολλοί οικονομολόγοι υπέθεσαν ότι το εισόδημα μπορεί να συσχετισθεί αρνητικά με τη γεννητικότητα, γίνονται προσπάθειες από πολλούς να καθοριστεί η σχέση μεταξύ της εκπαίδευσης και της γεννητικότητας υπολογίζοντας το εισόδημα.

Η σύνδεση της εκπαίδευσης της γυναίκας με το εισόδημά της αποτελεί ακόμη μία αιτία για την αρνητική σχέση μορφωτικού επιπέδου και γεννητικότητας. Διότι έχει αποδειχθεί ότι όσο υψηλότερη μόρφωση έχει λάβει μία γυναίκα, τόσο

πιο υψηλό θα είναι το ενδεχόμενο εισόδημά της. Οι εργασίες, που αποδίδουν τέτοιο εισόδημα, είναι μεν πιο ελκυστικές αλλά δεν μπορούν να συνδυαστούν με τη φροντίδα των παιδιών. Έτσι, αυξάνεται το κόστος του χρόνου που αφιερώνει η σύζυγος στα παιδιά. Η εκπαίδευση των γυναικών γενικά μπορεί να επηρεάσει το κόστος υποκατάστασης του χρόνου που θα αφιέρωνε η μητέρα για τη φροντίδα των παιδιών. Μία εργαζόμενη μητέρα έχει τη δυνατότητα να προσλάβει αντικαταστάτες της για τη φροντίδα του παιδιού και έτσι μπορεί να συνδυάσει τα κέρδη από την εκπαίδευση με υψηλή γεννητικότητα. Τα αποτελέσματα της γυναικείας μόρφωσης είναι πιο εμφανή στον αστικό χώρο παρά στον αγροτικό (Cochrane, 1979).

Ο Coldstein αναφέρει ότι οι υψηλού επιπέδου εργασίες είναι σπάνιες στις αγροτικές περιοχές και έτσι οι μορφωμένες γυναίκες είναι δυσκολότερο να δουλέψουν σε οποιαδήποτε εργασία απ' ό,τι αυτές που δεν έχουν μόρφωση. Τα αρνητικά αποτελέσματα λοιπόν της εκπαίδευσης στη γεννητικότητα λαμβάνουν χώρα περισσότερο στις αστικές περιοχές, όπου τα ποσοστά μόρφωσης των γυναικών είναι υψηλά. (Coldstein, 1972).

Τελειώνοντας, καλό θα ήταν να αναφέρουμε συνοπτικά τις θετικές και αρνητικές επιδράσεις της εκπαίδευσης των γονέων, ιδιαίτερα της μητέρας, στην ευημερία των παιδιών τους:

- Η εκπαίδευση βοηθά τις μητέρες να επεξεργάζονται τις πληροφορίες πιο αποτελεσματικά.

- Τις καθιστά ικανές να χρησιμοποιούν τις διάφορες κοινωνικές υπηρεσίες που τις διατίθενται από την πολιτεία.

- Μεταδίδει σ' αυτές αυτοπεποίθηση και τις καθιστά ικανές να ωφεληθούν από τις νέες ευκαιρίες και ευκολίες που προσφέρονται. Αυτό είναι ανεκτίμητο για τους αγροτικούς πληθυσμούς, που ζουν σε μεταβαλλόμενες περιστάσεις.

Οι αρνητικές επιπτώσεις είναι:

- Η απόκτηση εκπαίδευσης καθυστερεί την ηλικία γάμου και συνεπώς μειώνει τη γονιμότητα της γυναίκας.

•Η εκπαίδευση αυξάνει τις ευκαιρίες των γυναικών για εργασία και άρα το κόστος ευκαιρίας του χρόνου τους. Το κόστος ανατροφής του παιδιού είναι υψηλότερο για τις μορφωμένες γυναίκες.

Τέλος, οι μορφωμένες μητέρες αναμένεται να διαθέσουν υψηλότερη και καλύτερη εκπαίδευση στα παιδιά τους, με αποτέλεσμα να συνδυάζουν τον αριθμό των παιδιών με την ποιότητα.

Όλοι αυτοί οι παράγοντες, όπως είναι εύλογο, έχουν ως συνέπεια τη μείωση της γεννητικότητας (Dasgupta, 1995).

4.6.ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΚΑΙ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ

Παρά τις ατέλειες που παρουσιάζουν οι έρευνες, που έγιναν σε διάφορες αστικές-βιομηχανικές κοινωνίες, έδειξαν ότι «αν διαιρέσουμε τον πλυθυσμό σε χειρώνακτες και υπαλλήλους, οι πρώτοι εμφανίζουν αυξημένη γεννητικότητα και αν διαιρέσουμε τους χειρώνακτες σε αγρότες και λοιπούς, οι αγρότες εμφανίζουν υψηλότερη γεννητικότητα. Φαίνεται έτσι ότι στην κατηγορία των χειρώνακτων που δεν ασχολούνται με τη γεωργία όσοι είναι λιγότερο ειδικευμένοι και εκείνοι που κάνουν τις πιο βαριές και τις πιο βρώμικες δουλειές-που έχουν κατά κανόνα το χαμηλότερο βιοτικό επίπεδο-έχουν μεγαλύτερες οικογένειες από εκείνους που έχουν ελαφρότερες καθαρότερες και πιο εξειδικευμένες εργασίες» (Tompson, 1953).

Στην Ελλάδα, ο κύριος όγκος των γεννήσεων προέρχεται επίσης από τις δύο μεγάλες επαγγελματικές κατηγορίες, τους γεωργούς και τους εργάτες. Οι διαφορές με τα υπόλοιπα επαγγέλματα (δημόσιους-ιδιωτικούς υπαλλήλους, εμπόρους, κ.ά.), όπως φανερώνονται μέσα από τις απογραφές της στατιστικής υπηρεσίας, είναι πάρα πολύ μεγάλες. Παρόλα αυτά όμως το επάγγελμα των ανδρών δεν επηρεάζει τόσο τη γεννητικότητα, όσο η γυναικεία απασχόληση. Η εισβολή των γυναικών στην αγορά εργασίας επηρέασε σημαντικά, ίσως περισσότερο από κάθε άλλο παράγοντα, τη γεννητικότητα. Όσον αφορά την εργασία των γυναικών, δεν μας ενδιαφέρει τόσο το είδος αλλά η εργασία ως εξωοικιακή απασχόληση.

4.7. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η γυναικεία απασχόληση αντιμετωπίζεται συνήθως ως μία απόφαση που λαμβάνεται συγχρόνως με την απόφαση για τον αριθμό των παιδιών που θα αποκτήσει ένα ζευγάρι. Η απόφαση αυτή για την απόκτηση παιδιών επηρεάζεται από τη συμμετοχή της γυναίκας-συζύγου στην εργατική δύναμη (Rosen and Simmons, 1971). Ο συνολικός χρόνος που διαθέτει η γυναίκα κατανέμεται ανάμεσα στην οικιακή παραγωγή και στην εξωτερική απασχόληση, δραστηριότητες οι οποίες ανταγωνίζονται το χρόνο της. Αύξηση στον αριθμό των παιδιών σημαίνει ότι περισσότερος χρόνος θα πρέπει να αφιερώνεται στην οικιακή παραγωγή και, συνεπώς, η δυνατότητα εξωτερικής απασχόλησης μειώνεται. Αντιστρόφως, μείωση στην εξωτερική απασχόληση της γυναίκας ελευθερώνει χρόνο που θα μπορούσε να διαθέτει στη φροντίδα των παιδιών. Το πού θα διαθέσει η γυναίκα το χρόνο της καθορίζεται από το εισόδημα της οριακής μονάδας εργασίας του ποσοστού γυναικείας συμμετοχής, σε σύγκριση με την παραγωγή στο σπίτι. Το οικονομικό κόστος και τα οφέλη σχετικά με τις δραστηριότητες αυτές καθορίζουν τις σχετικές αποφάσεις για τον αριθμό των παιδιών (Κυριαζή, 1992).

Πρέπει, πρώτα απ' όλα, να γίνει διάκριση μεταξύ της ενδοοικογενειακής και εξωοικογενειακής απασχόλησης της γυναίκας. Η ενδοοικογενειακή απασχόληση είναι γενικά η απασχόληση των γυναικών ως συμβοηθούντων και μη αμειβομένων μελών και δεν είναι ως ένα βαθμό ασυμβίβαστη με την υψηλή αναπαραγωγική δραστηριότητα. Το πρόβλημα εμφανίζεται κυρίως στην εξωοικογενειακή απασχόληση του γυναικείου πληθυσμού. Στις σύγχρονες κοινωνίες, όπου η εξωοικογενειακή εργασία είναι διαδεδομένη, παρατηρούνται δύο πολύ χαρακτηριστικά φαινόμενα. Το πρώτο είναι ότι το ποσοστό των εγγάμων γυναικών που εργάζονται είναι σχετικά μικρό. Κυμαίνεται γύρω στο 15% του γυναικείου εργατικού δυναμικού (Seear, 1971). Το δεύτερο χαρακτηριστικό είναι ότι οι εργαζόμενες γυναίκες που διέκοψαν την εργασία τους μετά το γάμο, για να ασχοληθούν με την ανατροφή των παιδιών τους, επιζητούν να εργασθούν

και πάλι στην ηλικία περίπου των 40 ετών, όταν δηλαδή τα παιδιά τους έχουν γίνει έφηβοι και δεν έχουν ανάγκη συνεχούς μητρικής συμπαράστασης. Οι αναλύσεις όμως έδειξαν ότι σε σύγκριση με μία γυναίκα που δεν διακόπτει την εργασία της, μία γυναίκα που αποσύρεται σε ηλικία 25 ετών από την αγορά εργασίας για να φροντίσει δύο παιδιά, και η οποία επανέρχεται μετά από 6-7 χρόνια, θα έχει απολαβές περίπου 43% της αντίστοιχης γυναίκας με συνεχή και ομαλή πορεία στην απασχόληση (Joshi, 1990).

Οι απόψεις, όπως παρουσιάζονται μέσα από τις αναλύσεις διαφόρων δημογράφων, όσον αφορά τη σχέση της συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας αφενός και της γεννητικότητας αφετέρου, διίστανται. Οι περισσότεροι βέβαια συμφωνούν, εκτός από λίγες εξαιρέσεις, με την άποψη ότι υπάρχει αντίστροφη σχέση ανάμεσα στη γυναικεία απασχόληση και στη γεννητικότητα σε όλες σχεδόν τις ευρωπαϊκές χώρες, ο κάθε αναλυτής όμως έχει μελετήσει αυτή τη σχέση με το δικό του τρόπο. (Anastasiou, 1986).

Αξίζει να αναφερθούμε σε μία έρευνα του Calhun (1994), ο οποίος μελέτησε τη σχέση γεννητικότητας και συμμετοχής των παντρεμένων γυναικών στην αγορά εργασίας στις ευρωπαϊκές χώρες. Τα εμπειρικά αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι ο αριθμός των παιδιών έχει αρνητική επίδραση στην πλήρη απασχόληση σε όλες τις χώρες, που ξεχωρίζουν την πλήρη από τη μερική απασχόληση. Στο Βέλγιο, στη Δανία στην Ιταλία και στις Κάτω Χώρες, ο αριθμός των παιδιών έχει αρνητική επίδραση μόνο στη μερική απασχόληση των γυναικών. Αντίθετα, τα παιδιά δεν ασκούν καμμία επιρροή στη γυναικεία συμμετοχή στην αγορά εργασίας στις πρώην “ανατολικές” Ευρωπαϊκές χώρες, όπως η Τσεχοσλοβακία, η Ουγγαρία και η Πολωνία. Αυτό συμβαίνει γιατί σ’ αυτές τις χώρες ο οικογενειακός προγραμματισμός έχει έτσι αναπτυχθεί, ώστε να συνδυάζει την εργασία των γυναικών με την ανατροφή των παιδιών. Σε αντίθεση με τις “ανατολικές” ευρωπαϊκές χώρες, στη Γαλλία η απόκτηση παιδιών επιδρά αρνητικά στη γυναικεία απασχόληση, αν και η πλήρης και η μερική απασχόληση δεν διαφοροποιούνται μεταξύ τους. Αυτό ισχύει και για τη Μεγάλη Βρετανία.

Πιο συγκεκριμένα, ο Cheng (1996), σε ένα άρθρο του, υποστηρίζει ότι δεν επηρεάζει τόσο η απασχόληση την απόφαση της γυναίκας να αποκτήσει παιδιά,

αλλά περισσότερο η παρουσία μικρών παιδιών εμποδίζει ή καθυστερεί την απόφασή της να ψάξει για εργασία έξω από το σπίτι. Οι νέες μητέρες συνήθως επιλέγουν να αποσυρθούν από την αγορά εργασίας και να αφιερωθούν στην ανατροφή των παιδιών, η οποία απαιτεί χρόνο και θυσίες από τη μητέρα. Η άποψη του Cheng συμφωνεί με προηγούμενες μελέτες, όπως αυτή του Rainwater (1976), ο οποίος υποστήριξε ότι “το να έχεις παιδιά σε βρεφική ηλικία στο σπίτι ελαττώνει σημαντικά τη δυνατότητα απασχόλησης της μητέρας”. Ο Rainwater (1965), απ’την αλλη μεριά, σε μία μελέτη του εξέφρασε την άποψη ότι το μέγεθος της οικογένειας εξαρτάται και από τη διάθεση της γυναίκας να εργαστεί. Εάν δεν βρίσκει την ιδέα να εργασθεί ελκυστική, τότε, έχοντας άφθονο ελεύθερο χρόνο όταν τα παιδιά της θα αρχίσουν να πηγαίνουν στο σχολείο, θα προτιμήσει να αποκτήσει και άλλα παιδιά. Εάν όμως η γυναίκα αποφασίσει να εργαστεί όταν αποκτήσει ελεύθερο χρόνο, τότε είναι φυσικό να μην αποκτήσει άλλα παιδιά.

Οι Weil και Calor (1996), με βάση τα αποτελέσματα των ερευνών τους, υπήρξαν κατηγορηματικοί σχετικά με την αρνητική σχέση γυναικείας απασχόλησης και γεννητικότητας. Ισχυρίζονται, λοιπόν, ότι η επιλογή του αριθμού των παιδιών από ένα ζευγάρι εξαρτάται από το συνολικό χρόνο που μπορεί να αφιερωθεί από τους γονείς στην ανατροφή των παιδιών και στις εργασιακές δραστηριότητες. Ο χρόνος όμως που ξοδεύεται για την ανατροφή των παιδιών δεν μπορεί να ξοδευτεί για εργασία και έτσι το κόστος ευκαιρίας της φροντίδας των παιδιών είναι ανάλογο με αυτό του μισθού. Επίσης, κάνουν τρεις υποθέσεις γύρω από τη σχέση των δύο μεταβλητών. Στην πρώτη υπόθεση, η γυναίκα απασχολείται μερικώς και ανατρέφει τα παιδιά μερικώς, ενώ ο άνδρας ασχολείται μόνο στην εργασία του. Στη δεύτερη, ο άνδρας έχει μερική απασχόληση και ανατρέφει τα παιδιά, ενώ η γυναίκα ασχολείται μόνο με τη φροντίδα των παιδιών. Αν καμμία από αυτές τις υποθέσεις δεν είναι εφικτή, τότε η λύση είναι η γυναίκα να ασχολείται μόνο με την ανατροφή των παιδιών και ο άνδρας μόνο να εργάζεται. Ο Stycos σε συνεργασία με τον Weller (1967) υποστήριξαν, μετά από μία έρευνα στην Ελλάδα, ότι στην ελληνική κοινωνία η γυναίκα μπορεί να συμβιβάζει τους δύο ρόλους της, ως εργαζόμενης γυναίκας και ως μητέρας, αφού ο αριθμός των παιδιών έχει μειωθεί στα ένα ή δύο.

Η επιρροή της εργασίας πάνω στο μέγεθος της οικογένειας εξαρτάται από τέσσερις παράγοντες, τον τύπο της απασχόλησης (δηλ. κουραστική, εύκολη, ελαφριά, βαριά, κ.ά), τον τόπο εργασίας (δηλ. κοντά στο σπίτι, μακριά από το σπίτι, μέσα στο σπίτι), την ελαστικότητα του προγράμματος και τέλος, το βαθμό δέσμευσης της γυναίκας από την εργασία της. Μία γυναίκα που δεν σταματά να δουλεύει σε όλες τις φάσεις του οικογενειακού κύκλου, ακόμα κι όταν ο μισθός του συζύγου της είναι επαρκής και τα παιδιά της μικρά, δείχνει ένα μεγάλο βαθμό αφοσίωσης στην εργασία της. Η Ελληνίδα ερευνήτρια Safilios-Rothschild (1972), που ασχολήθηκε πολύ με αυτό το θέμα, αναφέρει ότι όταν οι γυναίκες κατέχουν υψηλές θέσεις εργασίας, είναι τόσο απασχολημένες με την εργασία τους, που μπορεί να είναι γι' αυτές τόσο σημαντική και ικανοποιητική όσο η οικογένειά τους και πολλές φορές περισσότερο από αυτή. Στην περίπτωση αλληλοσυγκρουομένων υποχρεώσεων απέναντι στην οικογένεια και στην εργασία τους, μπορεί να προτιμήσουν την εργασία τους ανάλογα με το πόσο υψηλή θέση κατέχουν. Στις γυναίκες με υψηλές θέσεις εργασίας αναμένεται να αγωνιστούν να ελαττώσουν τον αριθμό και τη δύναμη των επερχομένων εμποδίων στην εργασιακή τους πορεία και ένα σημαντικό εμπόδιο αποτελεί και η ύπαρξη παιδιών. Μπορεί βέβαια να μη μείνουν χωρίς καθόλου παιδιά, αλλά να περιορίσουν τον αριθμό των παιδιών σε ένα ή δύο.

Χρησιμοποιώντας η Safilios-Rothschild (1972) τη μεταβλητή της εργασίας στην αστική Ελλάδα, όπου ένας επαρκής αριθμός εργαζομένων γυναικών έχουν υψηλές θέσεις εργασίας, βρέθηκε ότι όσο πιο υψηλός είναι ο βαθμός δέσμευσης των γυναικών με την εργασία τους, τόσο πιο ορθολογική είναι η αντισυλληπτική συμπεριφορά και τόσο πιο χαμηλό είναι το επίπεδο της γεννητικότητας. Πιο συγκεκριμένα, περισσότερο συχνά γυναίκες με μεγάλες εργασιακές υποχρεώσεις χρησιμοποιούν ασφαλείς τεχνικές για τον έλεγχο των γεννήσεων και αρχίζουν να ασκούν αυτόν τον έλεγχο αμέσως μετά το γάμο.

Τέλος, χρησιμοποιώντας το θεωρητικό μοντέλο των Stycos-Weller (1967), που αναφέρεται στο βαθμό δέσμευσης από την εργασία, στον έλεγχο των γεννήσεων και στο επίπεδο γεννητικότητας, προκύπτουν τα εξής:

- Όταν ο βαθμός δέσμευσης με την εργασία των γυναικών είναι υψηλός, η γεννητικότητα είναι χαμηλή και πραγματοποιείται είτε μέσω του αποτελεσματικού ελέγχου των γεννήσεων, είτε μέσω της ολοκληρωτικής ή μερικής μη γεννητικότητας των γυναικών.

- Όταν ο έλεγχος των γεννήσεων είναι υψηλός, είναι ο βαθμός δέσμευσης με την εργασία των γυναικών που καθορίζει το αν ο έλεγχος των γεννήσεων ασκείται για να περιορίσει τη γονιμότητα.

- Όταν ο βαθμός δέσμευσης εργασίας είναι χαμηλός, ο έλεγχος των γεννήσεων δεν παίζει σημαντικό ρόλο και όταν ο έλεγχος των γεννήσεων είναι χαμηλός, μόνο όταν οι γυναίκες είναι ολοκληρωτικά ή μερικά μη γόνιμες, μπορούν να έχουν υψηλή δέσμευση εργασίας. Διαφορετικά, μπορεί να δουλεύουν για να συντηρήσουν πολλά παιδιά ή για να τους παρέχουν τα απαραίτητα ή επιθυμητά αγαθά (όπως εκπαίδευση, ρούχα κ.ά.).

4.8.ΑΣΤΙΚΟ-ΗΜΙΑΣΤΙΚΟ-ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η πτώση της γεννητικότητας και η αύξηση της θνησιμότητας εκδηλώνεται κατά τη μεταπολεμική περίοδο, η οποία αποτελεί για την Ελλάδα περίοδο ραγδαίων κοινωνικοοικονομικών αλλαγών. Εκείνη την εποχή ξεκίνησε η μαζική μετακίνηση του πληθυσμού από τις αγροτικές περιοχές στα μεγάλα αστικά κέντρα, ειδικά στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη, γεγονός που προκάλεσε ριζικές κοινωνικοοικονομικές αλλαγές (Φίλιας, 1974).

Η μείωση της γεννητικότητας εκδηλώθηκε πιο έντονα στις αγροτικές περιοχές της Ελλάδας. Σε όλη τη διάρκεια της εικοσαετίας (1955-1975), τα ποσοστά γεννήσεων και θανάτων του αστικού πληθυσμού παρέμειναν αμετάβλητα, αλλά στις αγροτικές περιοχές η γεννητικότητα μειώθηκε κατά 23% και η θνησιμότητα κατά 11%.

Στην πραγματικότητα, ο αριθμός των θανάτων πλησίασε τον αριθμό των γεννήσεων σε πολλές περιοχές και ο αγροτικός πληθυσμός έχασε 14% από το μέγεθός του ανάμεσα σε δύο απογραφές (1961-1971). Αυτή η μείωση της αγροτικής γεννητικότητας δημιουργήθηκε από ένα εθελοντικό περιορισμό του μεγέθους της οικογένειας, όπως εκδηλώθηκε μέσω των παρακινούμενων αμβλώσεων (ο αριθμός των αμβλώσεων ήταν σχεδόν ίσος με τον αριθμό των γεννήσεων) (Siampros, 1980). Οι αμβλώσεις ήταν περισσότερο προνόμια των μεγάλων αστικών κέντρων, με πολύ μικρή συμμετοχή του αγροτικού χώρου. Ως αποτέλεσμα αυτού, τα ποσοστά γεννητικότητας ήταν 30% υψηλότερα στις αγροτικές περιοχές σε σχέση με τις αστικές.

Αυτό φαίνεται παράδοξο (ότι δηλαδή στις αγροτικές περιοχές τα ποσοστά γεννήσεων μειώθηκαν, αλλά τα συνολικά ποσοστά γεννητικότητας αυξήθηκαν σε σχέση με τα αστικά κέντρα) αλλά έχει μία απλή εξήγηση. Οι άνθρωποι της υπαίθρου αναπαράγουν σε υψηλότερα ποσοστά από τους αστούς, αλλά ο αριθμός των απογόνων εκεί είναι μικρότερος, επειδή δεν υπάρχουν πολλοί άνθρωποι στην αναπαραγωγική ηλικία για να διεκπεραιώσουν τη λειτουργία της αναπαραγωγής. Η έλλειψη, στον αγροτικό χώρο, ανδρών και γυναικών, που βρίσκονται στην ηλικία που μπορούν να γίνουν γονείς, εξακριβώνεται από την

κατανομή ηλικιών του πληθυσμού των αστικών και αγροτικών περιοχών στην Ελλάδα. Η μεγάλη έλλειψη της ομάδας ηλικιών 15-44 ετών δεν σημαίνει τίποτα άλλο από ένα μεγάλο ρεύμα μετανάστευσης στην πρωτεύουσα και σε πολλές ξένες χώρες (Siampos 1980).

Η μελέτη της γεννητικότητας λοιπόν έχει διαπιστώσει μία αντίστροφη σχέση μεταξύ αναπαραγωγικής συμπεριφοράς και μεγέθους πληθυσμού. Η αντίστροφη αυτή σχέση φαίνεται πως είναι χαρακτηριστική σε πολλές χώρες με υψηλό ποσοστό αστικού πληθυσμού. Για αυτό και συχνά συσχετίζεται η μείωση της γεννητικότητας ενός πληθυσμού με τη διαδικασία του εξαστιμού (Kocher, 1973).

Πολύ σημαντικό ρόλο όμως παίζει και η καταγωγή των γονέων, ιδιαίτερα της γυναίκας, σχετικά με την επιλογή του μεγέθους της οικογένειας. Σύμφωνα με έρευνα της Safilios-Rothschild (1969), η αγροτική καταγωγή της γυναίκας έχει σημαντική επίδραση στον αριθμό των παιδιών, μόνο όταν έχει περάσει τα χρόνια της ενηλικίωσής της σε αγροτική περιοχή. Όταν μετακινηθούν οι γυναίκες σε αστική περιοχή μετά τα 31 τους χρόνια, τείνουν να έχουν περισσότερα παιδιά από τις άλλες. Επίσης, και οι γυναίκες που ήρθαν στην Αθήνα από ημιαστική περιοχή όταν ήταν 46 ετών και άνω εμφανίστηκαν να έχουν τον ίδιο μέσο όρο παιδιών με τις γυναίκες 31-45 ετών που προήλθαν από αγροτικό χώρο. Εμφανίζονται να έχουν τις ίδιες αξίες και αρχές σχετικά με τον αριθμό των παιδιών. Από την άλλη μεριά, οι γυναίκες σε όλες τις ομάδες ηλικιών που έχουν γεννηθεί στην Αθήνα έχουν τον ίδιο μέσο όρο παιδιών με τις γυναίκες που ήρθαν στην Αθήνα όταν ήταν δώδεκα ετών ή νεότερες. Τέλος, η έρευνα έδειξε ότι όλες οι γυναίκες άνω των 60 ετών έχουν υψηλό μέσο όρο παιδιών, ανεξάρτητα από τον τόπο καταγωγής τους, όπως και όλες οι γυναίκες μέχρι 39 ετών έχουν χαμηλό αριθμό παιδιών.

Μία πολύ ενδιαφέρουσα άποψη, που εξηγεί την υψηλή γεννητικότητα των αγροτικών περιοχών, είναι ότι σ' αυτές τις περιοχές οι οικογένειες έχουν περισσότερα παιδιά εξαιτίας της παραγωγικής δραστηριότητας αυτών. Τα παιδιά συμμετέχουν στις καθημερινές εργασίες της οικογένειας, προσφέροντας ακόμη και εργασία στην αγροτική εκμετάλλευση. Καθώς όμως η τεχνολογία έχει επηρεάσει την γεωργική παραγωγή, με αποτέλεσμα να μειωθεί ο αριθμός των

απασχολουμένων, που δουλεύουν στον αγροτικό τομέα, είναι φανερό ότι η τεκνοποίηση των αγροτικών οικογενειών έχει μειωθεί (Becker, Lewis, 1974).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ 1960 - 1995

5. ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΩΝ 1960-1994

5.1. ΦΥΣΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

Ο πληθυσμός της Ελλάδας, όπως αυτός αναγράφεται στις απογραφές των ετών 1961-1991, παρουσιάζει πολύ μεγάλο ενδιαφέρον, λόγω της κατανομής του στις τρεις κατηγορίες του, δηλαδή σε αστικό, ημιαστικό και αγροτικό πληθυσμό και λόγω των συμπεριφορών που ακολουθούν σ αυτή την κρυστάλλωση από την κατανομή αυτή.

Ενδεικτικά αναφέρονται ότι στην απογραφή του 1961 ο αστικός πληθυσμός αποτελούσε το 13,2% του συνόλου του πληθυσμού, ο ημιαστικός το 13% και ο αγροτικός το 43,6%. Το 1971 ο αστικός αυξήθηκε λίγο, ποσοστό 14,6%, ο αστικός πληθυσμός αυξάνεται σε 33,22%, ο ημιαστικός μειώνεται σε 11,02% και ο αγροτικός σε 33,76%. Το 1981 ο αστικός πληθυσμός αυξήθηκε σε 11,55% και ο αγροτικός σε 30,35% αντίστοιχα. Το 1991 τέλος, ο αστικός πληθυσμός αυξάνεται ακόμη λίγο και ανέρχεται το 36,83% του συνόλου του πληθυσμού, ο ημιαστικός αυξάνεται επίσης λίγο και φτάνει το 12,79%, ενώ ο αγροτικός πληθυσμός μειώνεται και άλλο και φτάνει το 28,38% (Πίν. 1).

Αυτή η πορεία αποκινείζει καθορό τον εξοπλισμό των Ελλήνων, ως αποτέλεσμα πολλών παραγόντων, όπως η ανεργία και η απασχόληση, η εκπαίδευση μες καλύτερης τύχης, μες καλύτερης ποιότητας ζωής, καθώς και πολλών άλλων.

Ο δείκτης γεννητικότητας που από το 1950 έως το 1980 διατηρήθηκε στο 2,5-2,2, είναι παρά πολύ κοινοποιητικός, αν ληφθεί υπόψη ότι ο δείκτης αναπαραγωγής των γενιών είναι 2,1. Το 1990 όμως, ο δείκτης έπεσε επανδύοντας στο 1,4, με αποτέλεσμα η φυσική αύξηση του πληθυσμού στη δεκαετία του '80 να σηκώνεται δραματική μείωση σε να φθάσει στο 1 εώς, ενώ πριν τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν 12-13 εώς (Πίν. 2).

5. ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΩΝ 1960-1994

5.1. ΦΥΣΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

Ο πληθυσμός της Ελλάδας, όπως αυτός αναγράφεται στις απογραφές των ετών 1961-1991, παρουσιάζει πολύ μεγάλο ενδιαφέρον, λόγω της κατανομής του στις τρεις κατηγορίες του, δηλαδή σε αστικό, ημιαστικό και αγροτικό πληθυσμό και λόγω των συμπερασμάτων που ακολουθούν σ' αυτή την εργασία γύρω από την κατανομή αυτή.

Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι στην απογραφή του 1961 ο αστικός πληθυσμός αποτελεί το 43.2% επί του συνόλου του πληθυσμού, ο ημιαστικός το 13% και ο αγροτικός το 43.8%. Το 1971 τα δεδομένα αλλάζουν λίγο, αφού τότε ο αστικός πληθυσμός αυξάνεται σε 53.22%, ο ημιαστικός μειώνεται σε 11.62%, καθώς επίσης μειώνεται και ο αγροτικός σε 35.6%. Το 1981 ο αστικός πληθυσμός αυξάνεται και άλλο, φτάνοντας το 58.1%, ενώ οι άλλες δύο κατηγορίες του ημιαστικού και του αγροτικού πληθυσμού μειώνονται ξανά σε 11.55% και 30.35% αντίστοιχα. Το 1991 τέλος, ο αστικός πληθυσμός αυξάνεται ακόμα λίγο και αγγίζει το 58.83% του συνόλου του πληθυσμού, ο ημιαστικός αυξάνεται επίσης λίγο και φτάνει το 12.79%, ενώ ο αγροτικός πληθυσμός μειώνεται και άλλο και φτάνει το 28.38% (Πίν. 1).

Αυτή η πορεία απεικονίζει καθαρά τον εξαστισμό των Ελλήνων, ως αποτέλεσμα πολλών παραγόντων, όπως η ανεργία και η απασχόληση, η αναζήτηση μίας καλύτερης τύχης, μίας καλύτερης ποιότητας ζωής, καθώς και πολλών άλλων.

Ο δείκτης γεννήσεων, που από το 1950 έως το 1980 διατηρήθηκε στο 2.3-2.2, είναι παρά πολύ ικανοποιητικός, αν ληφθεί υπόψη ότι ο δείκτης ανανέωσης των γενεών είναι 2.1. Το 1990 όμως, ο δείκτης έπεσε επικίνδυνα στο 1.4, με αποτέλεσμα η φυσική αύξηση του πληθυσμού στη δεκαετία του '80 να σημειώσει δραματική μείωση και να φθάσει στο 1 ο/οο, ενώ πριν τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν 12-13 ο/οο (Πίν 2.).

Ο συντελεστής γεννητικότητας, που ήταν το 1953 στο 18.37, έπεσε το 1990 στο 10.03, ενώ ο ακαθάριστος συντελεστής θνησιμότητας αυξήθηκε την ίδια περίοδο από το 7.24 στο 9.16, λόγω βαθμιαίας γήρανσης του πληθυσμού, παρά τη μείωση της θνησιμότητας σε κάθε ηλικία. Οι μεταβολές των γεννήσεων, αλλά και των θανάτων παρουσιάζονται, στον πίνακα 3 και 3α από το 1961 έως το 1994. Αν η γεννητικότητα διατηρηθεί στα ίδια χαμηλά επίπεδα (1.38 - 1.4) και δεν προκύψουν σημαντικά γεγονότα (πόλεμος, μεγάλα μεταναστευτικά ρεύματα, κ.ά.), τότε ο συνολικός πληθυσμός της χώρας μας το 2015 θα είναι μειωμένος κατά 500 χιλιάδες άτομα, σε σύγκριση με το σημερινό.

Οι γνώμες για το θέμα των γεννήσεων στην Ελλάδα διίστανται. Η μία άποψη πιστεύει ότι η χώρα μας, όσον αφορά τις γεννήσεις, δε βρίσκεται σε τόσο κακή κατάσταση και ότι είναι λίγο κάτω από το δείκτη αναπαραγωγής των γενεών, η άλλη άποψη όμως αντικρούει αυτή την εκδοχή. Αυτή η διάσταση των απόψεων οδηγεί σε οξύ προβληματισμό, πλην όμως οι απόψεις αυτές δεν υιοθετούνται, διότι η τάση στη χώρα μας είναι επικίνδυνα πτωτική και πρέπει να γίνει ανόρθωση της πορείας. Θεωρείται δε δημογραφικό πρόβλημα ως μείζον και φλέγον εθνικό, κοινωνικό, και οικονομικό θέμα (ΕΣΥΕ, Βουλή των Ελλήνων, 1993).

Η αναλογία των γυναικών, που έχουν ένα μόνο παιδί αυξάνεται στις τελευταίες δύο δεκαετίες. Από 41.5% το 1970 έφθασε το 1967 στο 45.4%. Η αναλογία των γυναικών που έχουν δύο παιδιά, παραμένει σχεδόν αμετάβλητη γύρω στο 38-39%, ενώ αντίθετα μειώνεται η αναλογία των γυναικών με τρία παιδιά από 13.39% σε 12% και των γυναικών με τέσσερα παιδιά και άνω, από 7.1% σε 4.8%. Για να αποκοπεί η μείωση των γεννήσεων και για να εξασφαλισθεί η ανανέωση του πληθυσμού και η επιβίωση του Ελληνισμού, πρέπει να δοθεί μεγάλη σημασία στο πρόβλημα και να τεθεί ως στόχος το τρίτο παιδί.

Ενδιαφέρον έχουν οι γεννήσεις και η φυσική αύξηση του πληθυσμού στον ημιαστικό και αγροτικό χώρο στη δεκαετία του 1980-1990. Από τον πίνακα 5

προκύπτει ότι η φυσική αύξηση του πληθυσμού στην υπόλοιπη χώρα μέχρι και το 1988 ήταν φθίνουσα.

5.1.1. Γεννήσεις ζώων και θνησιμότητα

Η γεννητικότητα και η θνησιμότητα του πληθυσμού παρουσιάζει διαφορές στην ελληνική επικράτεια, όπως αυτό θα γίνει πολύ πιο εμφανές στην ανάλυση που θα ακολουθήσει. Στις αγροτικές περιοχές σημειώνεται τάση αύξησης της θνησιμότητας κατά την περίοδο των ετών 1961-1994 και πτώση της γεννητικότητας. Παρόλα αυτά, οι αγροτικές περιοχές παρουσιάζουν υψηλότερο δείκτη γεννήσεων. Στις ημιαστικές περιοχές διατηρείται μία ενδιάμεση κατάσταση, με τους συντελεστές γεννήσεων και θανάτων για τα αντίστοιχα χρόνια λίγο πιο υψηλούς από τις αγροτικές περιοχές, ενώ στις αστικές περιοχές ο συντελεστής γεννήσεων ανά 1000 κατοίκους είναι μεγαλύτερος, με αποτέλεσμα τη συγκέντρωση των νέων γενεών στα αστικά κέντρα.

Πιο συγκεκριμένα, στις αστικές περιοχές το 1985 ο δείκτης γεννητικότητας κατέληξε στα 1.6 τέκνα ανά γυναίκα, ενώ στις αγροτικές περιοχές διατηρήθηκε λίγο κάτω από το 2. Αξίζει να σημειωθεί ότι μετά το 1985, ο δείκτης γεννητικότητας στις αγροτικές περιοχές έπεσε κάτω από το όριο αναπλήρωσης των γενεών. Ο αριθμός των αναπαραγωγικών ηλικιών του αγροτικού πληθυσμού έχει αρκετά μειωθεί, γεγονός που συνεπάγεται τη μη κάλυψη της διαφοράς από τη χαμηλή γεννητικότητα του αστικού πληθυσμού.

Εξαιτίας της μείωσης των γεννήσεων, που αναφέρθηκαν στις παραπάνω περιοχές, σε συνδυασμό με την εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση του παραγωγικού κυρίως πληθυσμού, συρρίκνώθηκε η πυραμίδα του πληθυσμού των αγροτικών περιοχών στις παραγωγικές ηλικίες, ενώ αντίθετα διογκώθηκε η πυραμίδα των ίδιων ηλικιών στα αστικά κέντρα.

Ανάλογες διαφοροποιήσεις παρατηρούνται και στο βαθμό γήρανσης του πληθυσμού στις τελευταίες δεκαετίες. Το 1951 η αναλογία των

ηλικιωμένων άνω των 65 ετών ήταν 6% στις αστικές περιοχές και 7% στις αγροτικές, ενώ το 1981 ανήλθε στο 10% και 17% αντιστοίχως.

Οι διαφοροποιήσεις αυτές του πληθυσμού ως προς το σύνολο και ως προς τις αναπαραγωγικές ηλικίες μεταξύ αστικού και αγροτικού πληθυσμού, δημιουργούν πολλά κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα με πολλαπλές συνέπειες.

5.1.2. Μετανάστευση-εξαστισμός

Για να ολοκληρωθεί το δημογραφικό πορτραίτο της Ελλάδας, θα πρέπει να αναφερθούμε στις μεταναστευτικές κινήσεις. Μεταπολεμικά σημειώθηκε μία ιδιαίτερα έντονη μεταναστευτική δραστηριότητα, εσωτερική και εξωτερική, από τις αγροτικές περιοχές προς τις πόλεις και προς τις ξένες χώρες για αναζήτηση εργασίας. Πρόκειται για ένα σημαντικό παράγοντα, διότι αποτελεί μία αυξανόμενης σημασίας συνιστώσα της αύξησης του πληθυσμού και μία από τις βασικές παραμέτρους των δημογραφικών πραγμάτων. Χρειάζονται μερικές διευκρινίσεις για να γίνει με μεγαλύτερη σαφήνεια κατανοητός ο ρόλος των μεταναστεύσεων στη δημογραφία. Οι διευκρινίσεις αυτές στηρίζονται σε κάποιο βασικό χαρακτηριστικό που διαφοροποιεί τη μεταναστευτική αύξηση, σε σχέση με τη φυσική αύξηση. Πρόκειται για μία διαφορά διάρκειας. Η γεννητικότητα και η θνησιμότητα εγγράφουν την εξέλιξή τους μακροπρόθεσμα και στη βάση μίας μεγάλης συνέχειας, τουλάχιστον όταν δεν υπάρχουν σοβαρές ρήξεις (πόλεμοι, καταστροφές, κ.ά.), ενώ η ένταση των μεταναστεύσεων μπορεί να ποικίλει σημαντικά σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα υπό την πίεση ενός λιγότερο σφοδρού συγκυριακού φαινομένου. Πάντως, αυτό το χαρακτηριστικό δεν αποτελεί εμπόδιο στη σοβαρότητα και στη σημαντικότητα του παράγοντα “μετανάστευση”, αφού εκείνη επηρεάζει και καθορίζει την πραγματική αύξηση ενός πληθυσμού σε απόλυτη σχέση και σύνδεση με τη φυσική αύξηση.

5.2 Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΠΟ ΤΟ 1960 ΕΩΣ ΤΟ 1994

5.2.1. Γενικά

Ο πίνακας 6, που βρίσκεται στο παράρτημα, αποτελεί μία εικόνα γενική μα και σαφή, όσον αφορά την κατάσταση που επικρατεί τώρα στη χώρα σχετικά με την πορεία ή μάλλον τη μεταβολή του πληθυσμού κατά την τελευταία τριακονταετία. Η μεταβολή αυτή σε καμμία περίπτωση δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί αυξητική, αφού μόνο αυτό δεν είναι. Ο ελληνικός πληθυσμός ακολουθεί, τα τελευταία τριάντα χρόνια μία φθίνουσα πορεία, όπως θα αναλύσουμε και παρακάτω. Η φθίνουσα αυτή πορεία είναι αποτέλεσμα αφενός της μείωσης των γεννήσεων και της αντίστοιχης αύξησης των θανάτων, όπως καθαρά μας δείχνουν τα στοιχεία του πίνακα, αφετέρου δε της αρνητικής επίδρασης που ασκούν ορισμένοι καθοριστικοί παράγοντες, **κρυφοί** θα μπορούσε χαρακτηριστικά να ειπωθεί, επειδή ακριβώς δεν εκφράζονται ή δεν αποδεικνύουν με δεδομένα του λόγου το αληθές. Αναφερόμαστε βέβαια σε ψυχολογικούς, κοινωνικούς, οικονομικούς, πολιτικούς ή και πολιτιστικούς και άλλους παρεμφερείς παράγοντες, οι οποίοι, όσο και αν αυτό φαίνεται δύσκολο, μπορούν πράγματι να επηρεάζουν την πορεία των δημογραφικών εξελίξεων αυτού του τόπου. Οι παράγοντες βέβαια αυτοί σε καμμία περίπτωση δεν μπορούμε να ισχυριστούμε ότι επηρεάζουν την πορεία των θανάτων ή της βρεφικής θνησιμότητας, επιδρούν όμως άμεσα και καταλυτικά στην πορεία της γεννητικότητας, ως ανασταλτικοί παράγοντες.

Τα στοιχεία των πινάκων που μας δίδει η Στατιστική Υπηρεσία, είναι απόλυτα ξεκάθαρα και δείχνουν την πραγματική εικόνα των ελληνικών δημογραφικών πραγμάτων σήμερα. Η ανάλυση και η περιγραφή των στοιχείων θα γίνει ανά δεκαετία, για να μπορούμε να παρακολουθούμε καλύτερα την πορεία του πληθυσμού και στο τέλος θα περιγράψουμε και θα συγκρίνουμε την πορεία των τριών δεκαετιών ως τρία ξεχωριστά δεδομένα και ως τρία ποσοστά, για να υπάρχει πιο ολοκληρωμένη και πιο συνοπτική άποψη, αλλά και φερέγγυο αποτέλεσμα.

5.2.2. Η πορεία της γεννητικότητας από το 1960 μέχρι το 1970

Παρατηρώντας τον πίνακα 7, υπάρχουν πολλές και ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις που μπορεί να κάνει κανείς. Εξετάζοντας μία-μία στήλη χωριστά, θα ξεκινήσουμε με τις γεννήσεις των ζώντων. Βέβαια καλύτερα στις παρατηρήσεις μας βοηθούν τα ποσοστά από τους απόλυτους αριθμούς, γιατί είναι πιο ολοκληρωμένες οι πληροφορίες που δίδουν. Έτσι λοιπόν, κατά τη διάρκεια ολόκληρης της δεκαετίας παρατηρούνται αυξομειώσεις στα ποσοστά των γεννήσεων, που κυμαίνονται από 17.5 περίπου το μικρότερο, για χίλιες γεννήσεις μέχρι 18.7 το μεγαλύτερο. Οι αυξομειώσεις αυτές ποσοστιαία είναι ανεπαίσθητες, όμως αριθμητικά είναι της τάξεως των οκτώ περίπου χιλιάδων νέων ατόμων. Οι μεγαλύτερες ποσοστιαίες μεταβολές συμβαίνουν το 1963, που το ποσοστό κατέρχεται κατά μισή περίπου ποσοστιαία μονάδα (από 18.01 σε 17.48). Το 1967, επίσης, όπου η αύξηση του ποσοστού είναι περίπου μία ποσοστιαία μονάδα, δηλαδή από 17.95 σε 18.68 και το 1969, όπου η μείωση αυτή τη φορά, αγγίζει το 0.8 περίπου. Τέλος, το 1970, που αποτελεί και το τέλος της δεκαετίας αλλά την απαρχή της αισθητής πτώσης του ποσοστού των γεννήσεων και άρα του ποσοστού της γεννητικότητας, το ποσοστό των γεννήσεων πέφτει ξανά στο 16.48 από 17.44 το περασμένο έτος, περίπου δηλαδή μία ποσοστιαία μονάδα.

Το ποσοστό των θανάτων παίζει πολύ καθοριστικό ρόλο και θα ήταν χρήσιμο να εκφραστεί αριθμητικά, επί του παρόντος, η επίδρασή του στη φθίνουσα πορεία των γεννήσεων. Όπως παρατηρούμε από τον πίνακα, η αύξουσα πορεία του ποσοστού των θανάτων ακολουθεί μία σταθερή ανοδική πορεία με μόνη εξαίρεση στη σταθερότητα αυτή, την αύξηση το 1964 της τάξης του 0.3 περίπου κι ακολούθως τη μείωση το 1965 πάλι κατά 0.3. Το 1970 έρχεται με το ποσοστό των θανάτων να αγγίζει το 8.42, ως αποτέλεσμα της αύξησης των ατόμων που νοσούν, των δυστυχημάτων και των άλλων ποικίλων αιτιών που μπορούν να προκαλέσουν το θάνατο.

Οι γεννήσεις των νεκρών και οι θάνατοι των βρεφών κάτω του ενός έτους, εξετάζονται μαζί ως ένας αριθμός και ένα ποσοστό, επειδή το καθένα από

μόνο του δεν επηρεάζει σημαντικά τις γεννήσεις και άρα τη γεννητικότητα, διότι χρόνο με το χρόνο και τα δύο παρουσιάζουν σταθερή μείωση, πράγμα που σημαίνει ότι κάθε χρόνο επηρεάζουν όλο και λιγότερο τις γεννήσεις και άρα δεν αποτελούν σημαντικό παράγοντα μεταβολής. Εντούτοις, παρουσιάζουν ενδιαφέρον διότι ως στοιχείο είναι αρκετά σεβαστό, όπως και η σταθερή μείωσή του, που ξεκινά από 39.85 και καταλήγει στο τέλος της δεκαετίας σε 29.6, δηλαδή δέκα περίπου ποσοστιαίες μονάδες μόνο σε δέκα χρόνια.

Ο ολικός δείκτης γεννητικότητας για αυτή τη δεκαετία κυμαίνεται από 2.3 έως 2.4, δείκτης αρκετά καλός, αφού εξασφαλίζεται η αναπαραγωγή και η αύξηση του πληθυσμού (Πίν.2).

5.2.3. Επιμέρους στοιχεία για το 1970

Εκ των νομίμων γεννήσεων ζώντων το 91.7% έχουν προέλθει από παντρεμένες γυναίκες με διάρκεια γάμου 9 χρόνια και κάτω. Ειδικότερα δε, από διάρκεια γάμου ενός έτους και κάτω, έχουν προέλθει το 37.1% των νομίμων γεννήσεων ζώντων και από διάρκεια γάμου 2 ετών έχουν προέλθει το 12.9% των νομίμων γεννήσεων ζώντων και στη συνέχεια, η ποσοστιαία αυτή αναλογία προς τη διάρκεια του γάμου, φθάνει κατά το ένατο έτος το 2.3 των νομίμων γεννήσεων ζώντων μειούμενη ακόμα περισσότερο.

Η ποσοστιαία αναλογία των γεννήσεων κατά σειρά γεννήσεως, επί όλων των γεννήσεων (ζώντων και νεκρών) της ίδιας μητέρας, βαίνει μειούμενη από την πρώτη γέννηση προς τις γεννήσεις μεγαλύτερης σειράς. Από τους αντίστοιχους αριθμούς των γεννήσεων ζώντων φαίνεται ότι περίπου 60 χιλιάδες οικογένειες απέκτησαν πρώτο παιδί και περίπου 55 χιλιάδες οικογένειες απέκτησαν δεύτερο παιδί. Ως γενική παρατήρηση μπορούμε να πούμε ότι το 79.6% έχει προέλθει από γεννήσεις ζώντων πρώτης και δεύτερης σειράς (Στοιχεία φυσικής κίνησης πληθυσμού, ΕΣΥΕ).

Το ποσοστό πραγματικής γεννητικότητας δείχνει, ότι κατά το 1970 έλαβαν χώρα 16.5 γεννήσεις ζώντων σε πληθυσμό 1000 ατόμων, ανεξάρτητα

από το φύλο και την ηλικία. Και εάν ληφθεί ως βάση σύγκρισης των γεννήσεων ζώντων, αντί του συνόλου του πληθυσμού, ο πληθυσμός των γυναικών σε ηλικία γεννητικότητας από 13 έως 49 ετών, το γενικό ποσοστό γεννητικότητας ανέρχεται στις 57.6 γεννήσεις ζώντων επί 1000 γυναικών σε ηλικία γεννητικότητας. Υπενθυμίζουμε ότι κατά το 1960 το ποσοστό αυτό ήταν 61.3 επί 1000 γυναικών σε ηλικία γεννητικότητας (ΕΣΥΕ).

Ο συνολικός αριθμός των κατά το 1970 θανόντων βρεφών, ηλικίας κάτω του ενός έτους, ανήλθε σε 4290. Ο αριθμός αυτός των θανόντων βρεφών, περιλαμβάνεται στο συνολικό αριθμό των θανόντων, οι οποίοι εξετάστηκαν προηγουμένως, αλλά λόγω της ειδικής σημασίας, την οποία έχει η βρεφική θνησιμότητα, εξετάζεται ιδιαίτερα εδώ. Το ποσοστό της βρεφικής θνησιμότητας υπολογίζεται σε 29.6 σε 1000 γεννηθέντα ζώντα κατά το 1970.

Εκτιμήσεις του ποσοστού βρεφικής θνησιμότητας, δείχνουν ότι τούτο ανέρχεται σε 54 περίπου κατά την τριετία '60-'62 (ΕΣΥΕ).

Η φυσική αύξηση του πληθυσμού, δηλαδή γεννήσεων έναντι των θανάτων, ανήλθε σε 70919 στο τέλος της δεκαετίας, το δε ποσοστό φυσικής αύξησης του πληθυσμού ανήλθε σε 8.1 σε πληθυσμό 1000 ατόμων.

Η πραγματική αύξηση του πληθυσμού, δηλαδή η διαφορά της φυσικής αύξησης και της μετανάστευσης, είναι κατά την εικοσαετία 1950-1970 μικρότερη της φυσικής αύξησης, λόγω της εξωτερικής μετανάστευσης. Έτσι κατά την προηγούμενη δεκαετία 1951-1960, ενώ το ποσοστό φυσικής αύξησης κυμάνθηκε γύρω στο 12 επί 1000 ατόμων στο μέσο των αντιστοιχών ετών, το ποσοστό της πραγματικής αύξησης κυμάνθηκε κατά μέσο όρο γύρω στο 9-10 (επί 1000 ατόμων), ποσοστό, που εξαρτάται από την ένταση της εξωτερικής μετανάστευσης στα αντίστοιχα έτη. Αλλά και κατά το έτος 1970, η πραγματική αύξηση ανήλθε σε 25178 και το αντίστοιχο ποσοστό σε 2.9 ανά 1000 άτομα, λόγω της κατά το έτος αυτό αυξημένης εξωτερικής μετανάστευσης.

5.2.4. Η πορεία της γεννητικότητας από το 1970 μέχρι το 1980

Στη δεύτερη ομάδα των δεκαετιών, που εξετάζουμε, συνεχίζεται σε γενικές γραμμές η φθίνουσα πορεία των ποσοστών των γεννήσεων των νέων ατόμων, με κάποιες μόνο μικρές ανακάμψεις.

Με το ποσοστό των γεννήσεων στο 15.98 και τον ολικό δείκτη γεννητικότητας στο 2.2 ξεκινά η δεκαετία του 1970, έχοντας παράλληλα αυξηθεί το ποσοστό των θανάτων, γεγονός που σκιάζει θα λέγαμε τον κανονικό για τότε, μα υψηλό για τα σημερινά δεδομένα δείκτη γεννητικότητας. Τις πιο μεγάλες κάμψεις γνώρισε η δεκαετία το 1973 και το 1980, φτάνοντας το ποσοστό στο 15.4 και 15.3 αντίστοιχα. Μία πολύ σημαντική παρατήρηση που μπορεί να γίνει είναι ότι ενώ το 1973 οι γεννήσεις ήταν 137526 και το ποσοστό στο 15.4, το 1980, με 1000 γεννήσεις παραπάνω, το ποσοστό είναι κατάτι μικρότερο. Αυτό γίνεται λόγω της αναλογίας των γεννήσεων και των θανάτων κατά τα αντίστοιχα έτη. Δηλαδή, ενώ το 1973 γεννήθηκαν λιγότερα παιδιά από ό,τι το 1980, εντούτοις το 1980 πέθαναν περισσότεροι από ό,τι το 1973. Έτσι, η αναλογία αυτή αντικατοπτρίζεται στην αναλογία των ποσοστών. (πίν.8)

Το ποσοστό των θανάτων αυξάνεται και αυτή τη δεκαετία αργά αλλά σταθερά, χωρίς καμμία μεταβολή παρά μόνο αυξητική. Διατηρείται όλη τη δεκαετία στο 8 με 8.5 επί 1000 κατοίκων, ενώ στο τέλος της δεκαετίας που εξετάζουμε αγγίζει ακόμα και το 9. Το 9 τοις χιλίοις άγγιξε και το 1977 για πρώτη φορά. Τα ποσοστά αυτά των θανόντων που συνεχώς μεταβάλλονται, δεν προϋποθέτουν ότι πρέπει απαραίτητα να συμβαίνει κάτι συγκεκριμένο που να αποτελεί αιτία για την αύξηση ή τη μείωση. Ενδέχεται να είναι καθαρά τυχαίο ή να συμβάλλει η αύξηση των δυστυχημάτων, της εμφάνισης ασθενειών διαφόρων ειδών και μορφών, κ.ά. Ο μέσος όρος των θανάτων είναι στο 8.75 για τα έτη 1971-1980, αυξημένος κατά 0.7 από την προηγούμενη δεκαετία (8.04).

Τέλος, όπως είδαμε και προηγουμένως, τα ποσοστά της βρεφικής θνησιμότητας ολοένα και μειώνονται, με το ποσοστό στο τέλος της δεκαετίας στο 13.57 για 1000 γεννήσεις ζώντων, πράγμα που επιβεβαιώνει του λόγου το αληθές, ότι δηλαδή δεκαετία με δεκαετία, βλέπουμε ότι το ποσοστό αυτό

συνέχεια πέφτει αφού τώρα πλέον δεν χάνονται βρέφη με την ίδια συχνότητα του παρελθόντος και για τις ίδιες αιτίες του παρελθόντος. Επομένως δεν επηρεάζουν τα ποσοστά των γεννήσεων και άρα το δείκτη γεννητικότητας.

5.2.5. Επιμέρους στοιχεία για το 1980

Το σύνολο των γεννήσεων ζώντων στην Ελλάδα ανήλθε κατά το έτος 1980 σε 148134 άτομα, επί των οποίων το ποσοστό της πραγματικής γεννητικότητας ανέρχεται σε 15,4 γεννήσεις ζώντων σε πληθυσμό 1000 ατόμων. Εάν δε στον αριθμό αυτόν προστεθούν και 332 γεννήσεις ζώντων, οι οποίες δηλώθηκαν εκπρόθεσμα, οι γεννήσεις του έτους ανέρχονται σε 148466 και το ποσοστό της πραγματικής γεννητικότητας παραμένει στο επίπεδο των 15.4 σε πληθυσμό 1000 ατόμων. Κατά το προηγούμενο έτος, το ποσοστό αυτό ανήλθε σε 15.7 σε πληθυσμό 1000 ατόμων.

Οι γεννήσεις παιδιών εκτός γάμου ανήλθαν σε 2166, η δε ποσοστιαία αναλογία γεννήσεων ζώντων εκτός γάμου παιδιών υπολογίστηκε σε 14.6 σε 1000 γεννηθέντα παιδιά.

Η μέση ηλικία της μητέρας επί των γεννήσεων ζώντων, υπολογιζόμενη ως διάμεση, είναι η ηλικία των 25.1 ετών για το 1980. Από την κατά ηλικία της μητέρας κατανομή των γεννήσεων ζώντων, προκύπτει ότι το 80.4% αυτών προήλθε από γυναίκες ηλικίας 20-34 ετών.

Από τα ζώντα των νομίμων γεννήσεων, το 93.2 προήλθε από παντρεμένες γυναίκες με διάρκεια γάμου 9 έτη και κάτω. Ειδικότερα από γάμους διάρκειας ενός έτους και κάτω, προήλθε το 41.2% των γεννήσεων ζώντων, από γάμους διάρκειας δύο ετών προήλθε το 14% των γεννήσεων ζώντων και εν συνεχεία, η ποσοστιαία αυτή αναλογία μειούμενη αντιστρόφως ανάλογα προς τη διάρκεια του γάμου, φτάνει κατά το ένατο έτος το 2.1% των γεννήσεων ζώντων.

Το ποσοστό πραγματικής γεννητικότητας δείχνει ότι κατά το 1980 έλαβαν χώρα 15.4 γεννήσεις ζώντων σε πληθυσμό 1000 ατόμων, ανεξάρτητα από το φύλο και την ηλικία (ΕΣΥΕ, 1980).

Ειδικότερα, από την εξαγωγή ειδικών ποσοστών γεννητικότητας κατά πενταετείς ομάδες ηλικιών, προκύπτει ότι οι περισσότεροι γόνιμες ηλικίες είναι : 20-24 με 157.7 γεννήσεις ζώντων σε 1000 γυναίκες της ίδιας ομάδας, κατόπιν η ομάδα των 25-29 με 134.2 γεννήσεις αντίστοιχα, και η ομάδα των 30-34 με 66.1 γεννήσεις ζώντων σε 1000 γυναίκες. Το ποσοστό της ολικής γεννητικότητας ανέρχεται σε 2.2 γεννήσεις ζώντων σε 1000, σε κάθε ηλικία από τις παραπάνω ομάδες.

Το ετήσιο σύνολο των συμβάντων θανάτων στην Ελλάδα κατά τη δεκαετία, κατά μέσο όρο ανήλθε σε 80151, το δε γενικό ποσοστό θνησιμότητας ανέρχεται σε 8.75 σε πληθυσμό 1000 ατόμων. Κατά τα τελευταία 25 χρόνια παρατηρείται ότι η ποσοστιαία αναλογία των θανάτων βαίνει αυξανόμενη με την πάροδο των ετών.

Ο συνολικός αριθμός των θανόντων βρεφών κατά τη δεκαετία ηλικίας κάτω του ενός έτους, ανήλθε σε 3231. Το ποσοστό της βρεφικής θνησιμότητας υπολογίζεται κατά μέσο όρο σε 22.5 σε 1000 γεννηθέντα ζώντα βρέφη κατά τη δεκαετία που μόλις διανύσαμε.

Η φυσική αύξηση του πληθυσμού ανήλθε κατά το 1980 σε 60852 και το ποσοστό της σε 6.31 σε πληθυσμό 1000 ατόμων. Κατά την προηγούμενη δεκαετία 1961-1970, ενώ το ποσοστό της φυσικής αύξησης κυμάνθηκε περίπου στο 9.8 σε πληθυσμό 1000 ατόμων, στο μέσο των αντιστοιχών ετών, το ποσοστό της πραγματικής αύξησης κυμάνθηκε κατά μέσο όρο γύρω στο 4 με 5 σε 1000 άτομα αντίστοιχα και βέβαια και η διακύμανση αυτή εξαρτάται από την ένταση της εξωτερικής μετανάστευσης στα αντίστοιχα έτη. Κατά το 1980 η πραγματική αύξηση ανήλθε σε 111097 και το αντίστοιχο ποσοστό σε 11.7 %, λόγω της κατά το έτος αυτό υπεροχής της παλιννόστησης έναντι της αποδημίας.

5.2.6. Η πορεία της γεννητικότητας από το 1980 μέχρι το 1990

Κάθε δεκαετία παρουσιάζει αρνητικότερη εικόνα από την προηγούμενη. Έτσι και αυτή η τελευταία δεκαετία παρουσιάζει μία αρνητική εικόνα. Τώρα όμως τα ποσοστά που παρουσιάζονται στον πίνακα 9, καθώς και το ποσοστό γεννητικότητας (πίν. 2), που είναι πλέον στο 1.6 για το 1985 και στο 1.4 για το 1990, αρχίζουν να δημιουργούν σοβαρά προβλήματα για το τί μέλλει γενέσθαι από άνω και εμπρός. Μέσα σ' αυτή τη δεκαετία οι γεννήσεις ζώντων πέφτουν περίπου 4.5 ποσοστιαίες μονάδες, που αριθμητικά σημαίνει κατά προσέγγιση 40 χιλιάδες λιγότερες γεννήσεις παιδιών. Η πυραμίδα των ηλικιών έχει πια αλλάξει μορφή, δίδοντας μεγαλύτερη έμφαση και βαρύτητα στις μεγάλες ηλικίες και σε λίγες δεκαετίες θα αποτελούμε αυτό που λέγεται "χώρα των υπερηλίκων". Μεγαλύτερη έμφαση στο πρόβλημα δίδει η αύξηση του ποσοστού των θανάτων, που και αυτό αυξάνεται αντιστρόφως ανάλογα με τις γεννήσεις και σε λίγο προβλέπεται να φτάσει ακόμα και το ποσοστό των 10 θανάτων σε 1000 κατοίκους. Στα δέκα χρόνια που εξετάζουμε, έχουν φύγει από τη ζωή 8 χιλιάδες άνθρωποι περισσότεροι από ό,τι στην αρχή της δεκαετίας. Αυτό που βασικά συντελεί στη γήρανση του πληθυσμού είναι αφενός η αύξηση της διάρκειας ζωής των ανθρώπων και αφετέρου η αύξηση των θανάτων σε ηλικίες μεταξύ 30 και 50 ετών, λόγω αυξημένης εμφάνισης καρδιακών νοσημάτων, νεοπλασιών, κ.ά.

Η συνεχής πτώση της βρεφικής θνησιμότητας και αυτή τη δεκαετία, αποδεικνύει αυτό που παρατηρήσαμε και στην εισαγωγή αυτού του μέρους και στην περαιτέρω έρευνα των προηγούμενων δεκαετιών. Το ποσοστό μειώνεται συνεχώς με γρήγορο ρυθμό, γεγονός που επιβεβαιώνει ότι δεν επηρεάζει τον αριθμό των γεννήσεων και προβλέπεται κάποια στιγμή σχεδόν να μηδενιστεί, αλλά το πρόβλημα της μείωσης της γεννητικότητας όχι μόνο να παραμείνει αλλά και να γίνει εντονότερο.

Το πιο σημαντικό σ' αυτή τη δεκαετία είναι το γεγονός ότι ο δείκτης γεννητικότητας για πρώτη φορά πέφτει κάτω από το όριο που επιτρέπει την αύξηση του πληθυσμού, δηλαδή κάτω του 2.1. Το 1.6 και το 1.4 για το 1985 και το 1990 αντίστοιχα, δεν αποτελούν διασφάλιση για τον ελληνικό πληθυσμό.

5.2.7. Επιμέρους στοιχεία για το 1990

Το σύνολο των γεννήσεων ζώντων στην Ελλάδα ανήλθε κατά το έτος 1990 σε 102229, επί των οποίων το ποσοστό της πραγματικής γεννητικότητας ανέρχεται σε 10.06 γεννήσεις ζώντων σε πληθυσμό 1000 ατόμων. Εάν δε στον αριθμό αυτό προστεθούν και 165 γεννήσεις ζώντων, οι οποίες δηλώθηκαν εκπρόθεσμα οι γεννήσεις του έτους ανέρχονται σε 102394 και το ποσοστό της πραγματικής γεννητικότητας παραμένει στο επίπεδο των 10.06 σε πληθυσμό 1000 ατόμων. Κατά το προηγούμενο έτος, το ποσοστό αυτό ανήλθε σε 10.08 σε πληθυσμό 1000 ατόμων.

Οι γεννήσεις παιδιών εκτός γάμου ανήλθαν σε 3219, η δε ποσοστιαία αναλογία γεννήσεων ζώντων εκτός γάμου παιδιών υπολογίστηκε σε 21.7 σε 1000 γεννηθέντα παιδιά.

Η μέση ηλικία της μητέρας επί των γεννήσεων ζώντων, υπολογιζόμενη ως διάμεση, είναι η ηλικία των 27 ετών για το 1990. Από δε την κατά ηλικία της μητέρας κατανομή των γεννήσεων ζώντων προκύπτει ότι το 84.9% αυτών προήλθε από γυναίκες ηλικίας 20-34 ετών.

Από των νομίμων γεννήσεων ζώντων, το 92.4 προήλθε από παντρεμένες γυναίκες με διάρκεια γάμου 9 έτη και κάτω. Ειδικότερα, από γάμους διάρκειας ενός έτους και κάτω, προήλθε το 37% των γεννήσεων ζώντων, από γάμους διάρκειας δύο ετών προήλθε το 12% των γεννήσεων ζώντων και εν συνεχεία, η ποσοστιαία αυτή αναλογία μειούμενη αντιστρόφως ανάλογα προς τη διάρκεια του γάμου, φτάνει κατά το ένατο έτος το 2% των γεννήσεων ζώντων.

Το ποσοστό πραγματικής γεννητικότητας, δείχνει ότι κατά το 1990 έλαβαν χώρα 10.06 γεννήσεις ζώντων σε πληθυσμό 1000 ατόμων ανεξάρτητα από το φύλο και την ηλικία (ΕΣΥΕ, 1990).

Ειδικότερα, από την εξαγωγή ειδικών ποσοστών γεννητικότητας γι' αυτή τη δεκαετία, κατά πενταετείς ομάδες ηλικιών, προκύπτει ότι οι περισσότεροι γόνιμες ηλικίες είναι: 25-29 με 97.3 γεννήσεις ζώντων σε 1000 γυναίκες της αυτής ομάδας, ακολούθα η ομάδα των 20-24 με 87.4 γεννήσεις αντίστοιχα, και η ομάδα των 30-34 με 54.6 γεννήσεις ζώντων σε 1000 γυναίκες. Το ποσοστό της

ολικής γεννητικότητας ανέρχεται σε 1.4 γεννήσεις ζώντων σε 1000 γεννήσεις σε κάθε ηλικία από τις παραπάνω ομάδες.

Το ετήσιο σύνολο των συμβάντων θανάτων στην Ελλάδα κατά τη δεκαετία, κατά μέσο όρο ανήλθε σε 91119, το δε γενικό ποσοστό θνησιμότητας ανέρχεται σε 9.27 σε πληθυσμό 1000 ατόμων. Κατά τα τελευταία 25 χρόνια παρατηρείται ότι η ποσοστιαία αναλογία των θανάτων βαίνει αυξανόμενη με την πάροδο των ετών.

Ο συνολικός αριθμός των θανόντων βρεφών κατά τη δεκαετία, ηλικίας κάτω του ενός έτους, ανήλθε σε 1555. Το ποσοστό της βρεφικής θνησιμότητας υπολογίζεται κατά μέσο όρο σε 12.8 σε 1000 γεννηθέντα ζώντα βρέφη κατά τη δεκαετία που μόλις διανύσαμε.

Η φυσική αύξηση του πληθυσμού ανήλθε κατά το 1990 σε 8077 και το ποσοστό της σε 0.8 σε πληθυσμό 1000 ατόμων. Η πραγματική αύξηση του πληθυσμού είναι κατά τα έτη 1970-1980 μεγαλύτερη από τη φυσική αύξηση, αφού το ποσοστό της φυσικής αύξησης κυμάνθηκε περίπου στο 7.0 σε πληθυσμό 1000 ατόμων στο μέσο των αντιστοίχων ετών, ενώ το ποσοστό της πραγματικής αύξησης κυμάνθηκε κατά μέσο όρο γύρω στο 12 σε 1000 άτομα αντίστοιχα καθώς και κατά την πενταετία 1986-90, με ποσοστό φυσικής αύξησης 1.3 ‰ και πραγματικής αύξησης 3.1 ‰ στα αντίστοιχα έτη. Κατά το 1990, η πραγματική αύξηση ανήλθε σε ποσοστό 0.8 ‰, λόγω της κατά το έτος αυτό υπεροχής της παλιννόστησης έναντι της αποδημίας.

5.2.8. Η πορεία γεννητικότητας από το 1991 μέχρι 1994

Η τελευταία δεκαετία, την οποία διανύουμε, χαρακτηρίζεται από μικρομεταβολές. Οι αλλαγές βέβαια είναι ανεπαίσθητες, δεν παύουν όμως να υπάρχουν. Πιθανότατα το πρόβλημα της μείωσης της γεννητικότητας έχει ταραξει τα λιμνάζοντα νερά της επανάπαυσης του Έλληνα και τώρα, χρόνο με το χρόνο, έστω και τόσο λίγο κάθε έτος υπάρχει μία μεταβολή. Η τάση βέβαια είναι φθίνουσα με μικρές, ελάχιστες αυξομειώσεις (Πίν. 10).

Οι γεννήσεις για το 1991 (102620), αυξημένες μόνο κατά κάποιες εκατοντάδες από το τέλος της προηγούμενης δεκαετίας, συνεχίζουν ποσοστιαία να βρίσκονται στο ποσοστό των 10 γεννήσεων περίπου μέσα σε 1000 γεννήσεις. Το ποσοστό βέβαια είναι μικρότερο από την προηγούμενη χρονιά, παρόλη την αύξηση του απόλυτου αριθμού, και αυτό συμβαίνει λόγω της αύξησης των θανάτων. Το γεγονός αυτό φαίνεται και στη φυσική αύξηση, η οποία είναι μικρότερη εξαιτίας της μικρής διαφοράς των μεγεθών αυτών.

Οι θάνατοι για το ίδιο έτος, εμφανίζονται αυξημένοι από την προηγούμενη δεκαετία, με το ποσοστό τους έτσι να φτάνει το 9.32. Καθόλη την πορεία της έρευνας της φυσικής κίνησης του πληθυσμού είναι φανερό ότι τα απόλυτα στοιχεία ή τα ποσοστά των θανάτων παρουσιάζουν ιδιαίτερα ανησυχητική αυξητική πορεία. Αυτό δεν είναι φυσικά, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, μόνο αποτέλεσμα του θανάτου των ηλικιωμένων, αλλά και αποτέλεσμα της αύξησης των κρουσμάτων διαφόρων θανατηφόρων νοσημάτων και σε νεαρές ηλικίες.

Όσον αφορά την τρίτη στήλη του πίνακα 10, επιβεβαιώνεται αυτό που είχαμε πει από την αρχή. Ότι δηλαδή τόσο τα στοιχεία, όσο και τα ποσοστά βαίνουν μειούμενα και για το 1991 που είναι 7.95 ενώ το 1990 ήταν 8.45.

Το 1992, οι γεννήσεις αυξάνονται κατά 2500 περίπου νέες ζωές, η αύξηση όμως του ποσοστού είναι αμελητέα, της τάξης του 0.07 και αυτό γιατί οι θάνατοι αυξήθηκαν πολύ περισσότερο από ό,τι οι γεννήσεις. Έπεσαν όμως και τα ποσοστά της βρεφικής θνησιμότητας και έτσι το αποτέλεσμα που προέκυψε

ήταν θετικό. Το ποσοστό των γεννήσεων εξακολουθεί ακόμα να είναι πάνω από το 10 %.

Το 1993 και το 1994 οι γεννήσεις μειώνονται κι άλλο αλλά η αύξηση του '94 είναι μικρότερη από την αύξηση του '92, γεγονός που δείχνει καθαρά τη φθίνουσα πορεία που προαναφέραμε. Η ανάκαμψη βέβαια, δεν μπορούμε να πούμε ότι αποτελεί ικανό και ελπιδοφόρο στοιχείο, αφού όπως έχουμε ήδη πει οι απόλυτοι αριθμοί δεν δίδουν τη σαφέστερη των εικόνων και επιπλέον η μείωση των θανάτων ποσοστιαία είναι της τάξης της μεταβολής του πρώτου ή και του δεύτερου δεκαδικού ψηφίου. Για πρώτη φορά το ποσοστό των γεννήσεων είναι μονοψήφιος αριθμός, κάτω δηλαδή από το 10 τοις χιλίοις και βέβαια η συνέχεια προβλέπεται ανάλογη.

Αν γινόμασταν λίγο πιο συγκεκριμένοι, το 1993 οι γεννήσεις πέφτουν πιο κάτω και από το 1991, ρίχνοντας το ποσοστό των γεννήσεων ζώντων στο 9.81, κάτω δηλαδή από το 10. Οι θάνατοι την ίδια χρονιά πέφτουν λίγο, μεταβάλλοντας το ποσοστό μειωτικά κατά 0.13 τοις χιλίοις. Αντίθετα, το 1994 επέρχεται αύξηση των γεννήσεων φέρνοντας το ποσοστό πάλι κοντά στο 10. Οι θάνατοι μένουν σχεδόν σταθεροί και η αύξηση είναι περισσότερο καθαρή και ορατή.

Τέλος, η στήλη του πίνακα 10 που απεικονίζει τη βρεφική θνησιμότητα, μειώνεται συνεχώς: το 1993 γίνεται 7.52, και το 1994 γίνεται 8.5, μήνυμα ελπιδοφόρο, αφού τώρα πλέον επιζούν οι καινούργιες ζωές που έρχονται στον κόσμο, υποβοηθώντας έτσι κατά κάποιον τρόπο το μεγάλο πρόβλημα της μείωσης της γεννητικότητας, όπως αυτή έχει ήδη διαμορφωθεί.

5.3 ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Σπάνια συμβαίνει στην ιστορία ο αριθμός των γεννήσεων να πέφτει χαμηλότερα από τον αριθμό των θανάτων προκαλώντας μ' αυτόν τον τρόπο μείωση του πληθυσμού. Το φαινόμενο αυτό κυρίως παρατηρήθηκε στη Γερμανία και στη Γαλλία κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Μ' άλλα λόγια είναι η πρώτη φορά που σε περίοδο ειρήνης ο δείκτης γεννητικότητας είναι τόσο απελπιστικά χαμηλός. Παρόλα αυτά σήμερα πολλές χώρες της Ευρώπης παρουσιάζουν δείκτη γεννήσεων πολύ κάτω του δείκτη διαιώνισης των γενεών, με αποτέλεσμα την εμφάνιση σοβαρών δημογραφικών προβλημάτων.

Οι πληθυσμιακές μεταβολές εξαρτώνται από πολλούς παράγοντες βραχυπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους που έχουν σχέση με τις συνθήκες εργασίας, με τις συνθήκες ζωής, το ευρύτερο κοινωνικό-πολιτικό πλαίσιο, τις υπάρχουσες ιστορικές καταβολές, τη θρησκεία, τη θέση της γυναίκας, τα έθιμα, την εκπαίδευση, την ιατρική περίθαλψη, τους βιολογικούς παράγοντες, το γεωγραφικό περιβάλλον και την πληθυσμιακή δομή από πλευράς ηλικίας και φύλου.

Δεν υπάρχει ως σήμερα μία παγκόσμια θεωρία των πληθυσμιακών μεταβολών και πολύ λιγότερο της πληθυσμιακής αύξησης. Κάθε ιστορική εποχή έχει τους δικούς της νόμους του πληθυσμού λόγω της αλληλεξάρτησης δημογραφικών και μη παραγόντων, χωρίς να είναι δυνατόν πάντοτε να προσδιορίζεται μία πλήρης σειρά αιτιακών παραγόντων.

Οι ιστορικές, πνευματικές, θρησκευτικές επιρροές και η επίδραση των μη υλικών δυνάμεων, που μορφοποιούν τη ζωή του ανθρώπου, δεν μπορούν να εκφραστούν στατιστικά. Η μελλοντική πληθυσμιακή εξέλιξη πρέπει εγκαίρως να επισημαίνεται λόγω των σοβαρών κοινωνικών οικονομικών και εθνικών επιπτώσεών της, που εκδηλώνονται όμως πολύ αργότερα και πολύ πιο έντονα.

Με τα σημερινά δεδομένα μπορούμε να επιχειρήσουμε τον προσδιορισμό της δημογραφικής εξέλιξης μέχρι το 2020 αν και οι πληθυσμιακές προβλέψεις είναι πολύ παρακινδυνευμένες.

Αν υποθέσουμε ότι δεν σημειώνονται μεγάλα μεταναστευτικά ρεύματα και η πολύ χαμηλή γεννητικότητα θα αρχίσει να βελτιώνεται βαθμιαία, ώστε να φτάσει τα επίπεδα αναπλήρωσης των γενεών σε 10-15 χρόνια και η προσδοκώμενη ζωή θα αυξάνεται (1 χρόνο ανά δεκαετία), στο τέλος της πρώτης δεκαετίας του 2000 υπολογίζεται ότι ο συνολικός πληθυσμός θα είναι 10.2 εκατομμύρια, όπως και σήμερα. Η γήρανση του πληθυσμού θα επιδεινωθεί όπως και η εγκατάλειψη ορισμένων γεωγραφικών περιοχών από τον πληθυσμό των παραγωγικών ηλικιών.

Το 2020 οι ηλικιωμένοι (65 ετών και άνω) θα ανέλθουν στο 20% του συνολικού πληθυσμού, ενώ ο παιδικός πληθυσμός θα πέσει στο 17.1% κάτω από τα σημερινά επίπεδα του 19% και ο συνολικός πληθυσμός θα κυμανθεί γύρω στα 10 εκατομμύρια με τάση μείωσης. (πίν.11)

Αν όμως οι δημογραφικοί δείκτες δεν βελτιωθούν και διατηρηθεί ο ίδιος δείκτης γεννήσεων του 1990 (1.4 μέσος αριθμός τέκνων ανά γυναίκα), και δεν προκύψουν σημαντικά γεγονότα (πόλεμος, μετανάστευση, κ.ά.), τότε ο συνολικός πληθυσμός της χώρας μας το 2015 θα είναι μειωμένος κατά 500 χιλιάδες άτομα από το σημερινό αριθμό. Η επιδείνωση αυτή των δημογραφικών δεικτών, που άρχισε από το 1985 δημιουργεί σοβαρά πληθυσμιακά προβλήματα στη χώρα μας. Τα κενά που δημιουργούνται, καλύπτονται κατά το μεγαλύτερο μέρος από Πόντιους και Βορειοηπειρώτες, αλλά και άλλες μειονότητες που εισδύουν παράνομα στον Ελληνικό χώρο και παραμένουν με ποικίλες ψευδοϊδιότητες, προσθέτοντας συγχρόνως νέα προβλήματα (ΕΣΥΕ, Βουλή των Ελλήνων, Διακομματική κοινοβουλευτική Επιτροπή, 1993).

Ωστόσο, η Ευρώπη κατέχει μία πιο αισιόδοξη θέση για την μελλοντική πορεία των ελληνικών πραγμάτων, όσον αφορά την πληθυσμιακή εξέλιξη (Πίν. 12). Προβλέπει δηλαδή μία αύξηση τόσο στον ύψος του πληθυσμού όσο και στο δείκτη γεννητικότητας. Αυτή η πρόβλεψη θα μπορούσε να εξηγηθεί ως καθαρά αριθμητική, αφού δεν λαμβάνονται υπόψη όλα αυτά τα στοιχεία και οι παράγοντες που αναφέρθηκαν λίγο πιο πάνω και που επηρεάζουν ποικιλοτρόπως την πορεία της γεννητικότητας (ΚΕΠΕ, World Population projections, 1988).

Στον πίνακα 13 μπορούμε να δούμε πώς θα κυμανθεί ο ολικός δείκτης γεννητικότητας λαμβάνοντας υπόψη τις πιο δυσοίωνες ή τις πιο ευοίωνες προβλέψεις. Για το 2000 αναμένεται ότι η γεννητικότητα θα κυμανθεί από 1.49 έως 1.56, ενώ για το 2020 από 1.8 έως 2.17 παιδιά ανά γυναίκα.

Όσον αφορά την πορεία που θα ακολουθήσει η γεννητικότητα στις αγροτικές ή και ημιαστικές περιοχές, θα είναι παρεμφερής με την πορεία των αστικών περιοχών, αφού πλέον, όπως είδαμε, δεν ισχύουν οι παράγοντες εκείνοι, που συμβάλλουν στη διαφοροποίηση της αστικής ζωής από την ημιαστική και αγροτική. Οι άνθρωποι της υπαίθρου έχουν υιοθετήσει πια τον τρόπο ζωής που επικρατεί στις πόλεις, έχουν αλλοτριωθεί από τα καταναλωτικά πρότυπα που επιβάλλει ο σύγχρονος τρόπος ζωής. Οι ηλικιωμένοι όμως που δεν μπορούν ή δεν θέλουν να αλλάξουν το δικό τους τρόπο ζωής, παραμένουν στους τόπους που γεννήθηκαν, με αποτέλεσμα να αυξάνουν το μέσο όρο ηλικίας των αγροτικών περιοχών, μέσος όρος που αυξάνει επιπλέον λόγω της αποδημίας των νεοτέρων.

5.4. Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Δεν αποτελεί μόνο ελληνικό φαινόμενο η πτώση του συντελεστή της ολικής γεννητικότητας, αλλά είναι και ένα φαινόμενο της Ευρώπης, η οποία εξετάζεται αρχικά ως μέρος της παγκόσμιας εικόνας του πλανήτη. Με 348 εκατομμ. Μετά το τέλος του πολέμου, η βρεφική θνησιμότητα έπεσε στο 50 ‰ σε όλη τη Βόρεια Ευρώπη. Ήταν λίγο πιο υψηλή στη Γαλλία, στο Βέλγιο, στη Γερμανία, στην Αυστρία και στην Ιταλία και σαφώς υψηλότερη στην Ισπανία. Η πρόοδος ήταν τόσο γρήγορη στην Ανατολή, που το 1970 η κατανομή διαταράχτηκε. Η κλιμάκωση της θνησιμότητας έγινε σε επίπεδο Βορρά-Νότου, επειδή η Ρωσία, η Τσεχοσλοβακία και η Ανατολική Γερμανία απόκτησαν τα χαμηλά ποσοστά της Δύσης. Οι Σκανδιναβικές Χώρες προπορεύονταν με ποσοστά κατώτερα του 15‰, ενώ όλος ο νότος της Ευρώπης παρουσίαζε καθυστέρηση με επίπεδα ανώτερα παντοτε του 25‰, που προσέγγιζαν το 50‰ στη Ρουμανία και το 55‰ στην Πορτογαλία. Έκτοτε, μέχρι την 1η Ιανουαρίου του 1994, η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί την τρίτη παγκόσμια δημογραφική δύναμη, μετά από την Κίνα και την Ινδία με 1188 και 870 εκατομμύρια κατοίκους αντίστοιχα.

Κατά τη διάρκεια των σαράντα τελευταίων ετών έχει αλλάξει πάρα πολύ η κατάσταση της παγκόσμιας δημογραφίας. Στο μικρό αυτό χρονικό διάστημα, ο παγκόσμιος πληθυσμός διπλασιάστηκε αφού αυξήθηκε από 2.5 δις. σε 5.5 δις κατοίκους, γεγονός όμως που οφείλεται κυρίως στην αύξηση του πληθυσμού στις αναπτυσσόμενες χώρες, παρά στις αναπτυγμένες, όπως η Ευρώπη (Μπαγκαβός, 1996).

Μία σημαντική διαφορά χωρίζει τις αναπτυσσόμενες από τις αναπτυγμένες χώρες. Υπάρχουν ενδιαφέροντα συμπεράσματα που έχουν βγει από μελέτες πάνω σ' αυτό το θέμα. Η διαφορά στα ποσοστά γεννητικότητας στις αναπτυσσόμενες χώρες οφείλεται οπωσδήποτε στο ότι οι γυναίκες αρχίζουν να κάνουν παιδιά σε πολύ μικρές ηλικίες και συνεχίζουν να κάνουν και άλλα παιδιά με την πάροδο των ετών, κάτι που δεν συμβαίνει στις αναπτυγμένες χώρες. Μάλιστα, η υψηλή γεννητικότητα των πολύ νέων αλλά

και μεγαλυτέρων γυναικών αποτελούν τα τέσσερα δέκατα της συνολικής διαφοράς των ποσοστών γεννητικότητας μεταξύ των δύο ομάδων, που εξετάζουμε.

Έπειτα ένα άλλο συμπέρασμα είναι ότι η εντός γάμου γεννητικότητα είναι υψηλότερη στις αναπτυσσόμενες χώρες παρά στις αναπτυγμένες. Οι γάμοι που γίνονται νωρίς στις περισσότερες αναπτυσσόμενες χώρες υποδηλώνουν ένα “πέραςμα” από το πατρικό σπίτι στο συζυγικό. Στις αναπτυγμένες χώρες όμως, οι νέες γυναίκες ξοδεύουν αρκετά χρόνια σε σπουδές και εργασία, εκτός της πατρικής εστίας, για πολλά χρόνια πριν από το γάμο.

Σημαντικό ρόλο, αλλά περιοριστικό, παίζει και η διαφορά ηλικίας μεταξύ του ζεύγους, τόσο στις αναπτυσσόμενες όσο και στις αναπτυγμένες χώρες. Δηλαδή, στις αναπτυσσόμενες χώρες ο σύζυγος μπορεί να έχει από πέντε έως και εννιά χρόνια διαφορά ηλικίας με τη σύζυγό του, ενώ στις αναπτυγμένες το πολύ μέχρι τρία χρόνια. Η ανισότητα αυτή της ηλικίας, που σημαίνει περισσότερη εμπειρία του άνδρα σε σχέση με τη γυναίκα αναφορικά με τις επερχόμενες συνέπειες ή αποφάσεις, όσον αφορά τις γεννήσεις και τα παιδιά, διαφοροποιείται μεταξύ των δύο ομάδων χωρών. Επιπρόσθετα, πολλές διαφορές στα ποσοστά γεννήσεων μεταξύ των αναπτυσσόμενων και αναπτυγμένων χωρών στηρίζεται στην υψηλή γεννητικότητα των νέων γυναικών και στην υπέρβαση των γεννήσεων, συνδεδεμένη με μεγαλύτερους άνδρες.

Ως τελευταίο συμπέρασμα αναφέρεται το μέγεθος του νοικοκυριού στις δύο ομάδες των χωρών. Πράγματι, τα νοικοκυριά στις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες αποτελούνται από πέντε μέλη κατά μέσο όρο, συγκρινόμενα με εκείνα των αναπτυγμένων, που αποτελούνται από τρία μέλη. Τα νοικοκυριά, που έχουν από επτά και άνω μέλη, αποτελούν σχεδόν το μισό πληθυσμό ολόκληρου του πληθυσμού των αναπτυσσόμενων χωρών, αλλά λιγότερο του ενός εβδομού των αναπτυγμένων χωρών.

Αυτά τα αποτελέσματα, τα οποία σχετίζονται με την υπόθεση ότι τα ποσοστά γεννητικότητας είναι στις αναπτυσσόμενες χώρες πάνω από το

διπλάσιο από εκείνα των αναπτυσσόμενων χωρών, δημιουργούν ερωτηματικά προβληματισμού σχετικά με την επίδραση της διαφοράς στο μέγεθος του νοικοκυριού με μέτρο την ανισότητα στο μέγεθος της συνεισφοράς του εισοδήματος μεταξύ των νοικοκυριών ή μεταξύ των ανθρώπων (Kuznets, 1979).

Ο ΟΗΕ έχει εκτιμήσει ότι ο παγκόσμιος πληθυσμός θα αυξηθεί τα επόμενα χρόνια σε τέτοιο σημείο, ώστε, αν διατηρηθεί αυτός ο ρυθμός, ο πληθυσμός του πλανήτη σε λιγότερο από πενήντα χρόνια θα υπερδιπλασιαστεί. Η αύξηση αυτή όμως είναι άνισα κατανομημένη, αφού είναι μηδαμινή σχεδόν στις αναπτυσσόμενες χώρες και εξακολουθεί να είναι υψηλή στις αναπτυσσόμενες χώρες.

Σήμερα φαίνεται να επικρατεί ομοφωνία σχετικά με την αναγκαιότητα να επιβραδυνθεί η φυσική αύξηση των αναπτυσσόμενων χωρών. Εφόσον η πτώση της γεννητικότητας είναι θέμα προσωπικής επιλογής, η ελεύθερη απόφαση των ζευγαριών για τον αριθμό και τη χρονική κατανομή των παιδιών τους έχει τεθεί ως βασική αρχή. Βέβαια αναφέρουμε ότι η ελεύθερη επιλογή συνίσταται από την ενίσχυση της θέσης της γυναίκας, από την ισότητα των φύλων στους κόλπους της κοινωνίας, από την υποστήριξη της οικογένειας και γενικά από όλα όσα περιλαμβάνονται στο επίπεδο των υπηρεσιών της πληροφόρησης, της εκπαίδευσης και της υγείας.

Από όλες τις παρατηρούμενες εδώ και τριάντα χρόνια δημογραφικές αλλαγές, η πιο γενική υπήρξε αναμφίβολα η πτώση της γεννητικότητας, η οποία είναι αισθητή, λιγότερο ή περισσότερο, σε όλα τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

Υπάρχει διαφοροποίηση μεταξύ Ανατολικής και Δυτικής Ευρώπης, λόγω του ότι αποτελούν δύο διαφορετικά οικονομικά συστήματα. Η διαφοροποίηση αυτή αναφέρεται στην οικογενειακή ζωή, όπως και στις προσωπικές σχέσεις στο εσωτερικό της οικογένειας και της κοινωνίας. Οι τρόποι ελέγχου και η εξέλιξη των τεκνοποιητικών συμπεριφορών είναι περισσότερο έντονοι στη Δύση παρά στην Ανατολή. Οι γυναίκες της Δυτικής Ευρώπης χρησιμοποιούν τα σύγχρονα μέσα αντισύλληψης και ελέγχουν

καλύτερα τη γεννητικότητα από τις γυναίκες της Ανατολικής, ακόμα και κεντρικής, Ευρώπης, γεγονός που τους παρέχει μεγαλύτερη αυτονομία στην επιλογή του οικογενειακού προτύπου και μεγέθους της οικογένειας.

Η γεννητικότητα μετράται με δύο κλασικούς δείκτες, το συγκυριακό δείκτη γεννητικότητας (Σ.Δ.Γ) και το μέσο όρο παιδιών ανά γενιά. Ο πρώτος είναι πολύ ευαίσθητος, αλλά λιγότερο σημαντικός εφόσον αναφέρεται σε ένα μόνο έτος και δείχνει το μέσο αριθμό παιδιών που θα είχαν γεννηθεί εάν η αναπαραγωγική συμπεριφορά των γυναικών κατά ηλικία έμενε η ίδια με εκείνη που παρατηρείται σε ένα δεδομένο έτος. Επειδή όμως παραμένει συνδεδεμένος με τα γεγονότα ενός δεδομένου έτους, μπορεί εύκολα να επηρεαστεί από περιστασιακά γεγονότα. Παρόλα αυτά μπορεί να παρακολουθηθεί διαχρονικά. Ο δεύτερος δείκτης αθροίζει τα παιδιά των γυναικών που έχουν γεννηθεί ένα συγκεκριμένο έτος και είναι διαθέσιμος μόνο από τη στιγμή που οι γυναίκες έχουν φτάσει στο τέλος της αναπαραγωγικής τους ηλικίας.

Η μείωση του Σ.Δ.Γ, κατά τις τελευταίες δεκαετίες είναι παντού θεαματική. Ξεκινήσαμε από μία Ευρώπη, όπου παντού το όριο ανανέωσης των γενεών (2.1 παιδιά ανά γυναίκα) είχε επιτευχθεί, και φτάσαμε σε μία κατάσταση όπου ορισμένες χώρες απλώς το προσεγγίζουν (Ιρλανδία, Σκανδιναβικές Χώρες). Ένας συγκεκριμένος αριθμός χωρών δείχνουν, προσωρινά τουλάχιστον, σταθεροποιημένες μεταξύ του 1.7 και του 1.4 παιδιών ανά γυναίκα. Σε ορισμένες μάλιστα χώρες (πρώην Ανατολική Γερμανία, Βόρεια Ιταλία), ο δείκτης έχει πέσει κάτω από το 1.0. Είναι πιθανόν ότι μία επίδραση της χρονικής κατανομής των γεννήσεων να επιτρέψει στις χώρες που βρίσκονται κάτω από το 1.4 να ανακάμψουν, έστω και ελαφρά. Όσο για την πρόσφατη άνοδο των Σκανδιναβικών Χωρών, χρειάζεται χρόνος για να μπορέσει να ερμηνευτεί αντικειμενικά.

Παράλληλα, μετά το τέλος του πολέμου, η βρεφική θνησιμότητα έπεσε στο 50 ‰ σε όλη τη Βόρεια Ευρώπη. Ήταν λίγο πιο υψηλή στη Γαλλία, στο Βέλγιο, στη Γερμανία, στην Αυστρία και στην Ιταλία και σαφώς υψηλότερη στην Ισπανία. Η πρόοδος ήταν τόσο γρήγορη στην Ανατολή, που το 1970 η

κατανομή διαταράχτηκε. Η κλιμάκωση της θνησιμότητας έγινε σε επίπεδο Βορρά-Νότου, επειδή η Ρωσία, η Τσεχοσλοβακία και η Ανατολική Γερμανία απόκτησαν τα χαμηλά ποσοστά της Δύσης. Οι Σκανδιναβικές Χώρες προπορεύονταν με ποσοστά κατώτερα του 15%, ενώ όλος ο νότος της Ευρώπης παρουσίαζε καθυστέρηση με επίπεδα ανώτερα παντοτε του 25%, που προσέγγιζαν το 50% στη Ρουμανία και το 55% στην Πορτογαλία. Αντίθετα, η βρεφική θνησιμότητα στην Ανατολική Ευρώπη παρέμεινε στάσιμη.

Η επίδραση της χρονικής κατανομής, που αναφέρθηκε παραπάνω, εξουδετερώνεται στα πλαίσια του μέσου όρου παιδιών ανά γενεά. Η σύγκλιση προς μία γεννητικότητα, κοντά ή λίγο πιο κάτω από το όριο ανανέωσης, είναι εμφανής για τη γενιά του 1960, την τελευταία για την οποία διαθέτουμε μία ικανοποιητική εκτίμηση.

Για την ώρα, ο μέσος όρος παιδιών κατά γενιά των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν είναι σε γενικές γραμές ανησυχητικός. Η διάδοση της αντισύλληψης και η νομιμοποίηση της άμβλωσης δεν ευθύνονται τόσο για την πτώση της γεννητικότητας. Έρευνες, που έχουν γίνει, έχουν δείξει ότι η νέα αντισύλληψη υπήρξε αναγκαία, αλλά όχι ικανή συνθήκη για την ερμηνεία της πτώσης της γεννητικότητας. Η πτώση οφείλεται στο γεγονός ότι τα ζευγάρια, ικανά πλέον να ελέγχουν με ακρίβεια τον αριθμό των παιδιών τους, επιθυμούν σήμερα λιγότερα παιδιά από ότι παλιότερα (Calhoun, 1991).

Παρά την πραγματική αύξηση της στειρότητας, τα περισσότερα ζευγάρια επιθυμούν να αποκτήσουν τουλάχιστον ένα παιδί. Η βούληση αυτή είναι άνισα κατανομημένη, αλλά μπορούμε, χωρίς υπερβολή, να μιλάμε για μία γενική σχεδόν βούληση. Στην πραγματικότητα, οι περισσότεροι γονείς δεν επιθυμούν μόνο ένα παιδί, αλλά δύο. Υπάρχει, στα περισσότερα κράτη-μέλη, κάποια αποδοκιμασία απέναντι στο μοναχοπαιδί. Παράλληλα όμως είναι διαδεδομένη και μία άρνηση, όσον αφορά το τρίτο παιδί.

Τα ποσοστά των νοικοκυριών, που σχηματίζονται από ένα ζευγάρι με ένα τουλάχιστον παιδί, είναι διάσπαρτα. Στην Ιρλανδία και στην Πορτογαλία ξεπερνούν το 40%. Στη Δανία δεν ξεπερνούν το 26%. Οι παράγοντες, που επηρεάζουν τα ποσοστά αυτά, είναι πολλοί: το ποσοστό των άτεκνων

ζευγαριών, η διάρκεια της συγκατοίκησης γονέων-παιδιών και μερικές φορές το όριο ηλικίας μετά από το οποίο το παιδί, ακόμα και όταν συγκατοικεί, δεν θεωρείται πλέον από τις στατιστικές ως παιδί. Επομένως, δεν είναι εύκολο κάτω από τέτοιες συνθήκες να εξάγουμε ένα γενικό συμπέρασμα, μπορούμε όμως να δεχτούμε ότι στην Ε.Ε. τα ποσοστά των νοικοκυριών με δύο γονείς και παιδιά έχουν μειωθεί, προς όφελος ιδιαίτερα των μονογονεϊκών νοικοκυριών.

Σ' αυτό το σημείο πρέπει να αναφερθεί ο οικογενειακός προγραμματισμός. Η σημερινή οικογένεια είναι, θα λέγαμε, ένας προγραμματισμός ευτυχίας, αλλά ευτυχίας ισορροπημένης. Ο ιδεώδης αριθμός των παιδιών είναι αυτός που συμβαδίζει με την αναζήτηση των υπολοίπων επιθυμητών αγαθών, χωρίς να ξεχνάμε την επιταγή της ισότητας, βάση της οποίας οι στόχοι αυτοί πρέπει να επιτευχθούν, τόσο από την πλευρά της γυναίκας όσο και από την πλευρά του άνδρα. Η κυρίαρχη άποψη είναι ότι όλοι σχεδόν οι στόχοι, που επιδιώκουν οι γονείς, παραμένουν εφικτοί με δύο παιδιά και παύουν να είναι με τρία. Για την ακρίβεια, η αριθμοί για την Ευρωπαϊκή Ένωση δείχνουν ότι το τρίτο παιδί στοιχίζει την απασχόληση σε μία τουλάχιστον στις δέκα γυναίκες και αυξάνει σημαντικά την οικονομική επιβάρυνση, που συνδέεται με την απόκτηση παιδιών (Μπαγκαβός, 1996).

Η σημαντική άνοδος της ηλικίας, κατά την οποία οι γυναίκες φέρνουν στον κόσμο το πρώτο τους παιδί, μας επιτρέπει να κάνουμε μία διαπίστωση. Το διάστημα ζωής, που χωρίζει την παιδική ηλικία από τη γονεϊκή, έχει ως συνέπεια την πιο μακρόχρονη συγκατοίκηση στο πατρικό σπίτι, την εκτός γάμου συγκατοίκηση, τις μακρόχρονες σπουδές, κ.ά. Σήμερα, σε πολλά κράτη-μέλη, οι μισοί νέοι δεν αποκαθίστανται πριν από την ηλικία των 25 ετών. Ο δείκτης γεννητικότητας είναι πολύ ευαίσθητος στις διαφορές της χρονικής κατανομής, στους πρώιμους ή καθυστερημένους γάμους και συλλήψεις, γεγονότα που ρυθμίζουν την οικοδόμηση της οικογένειας, γι' αυτό και δεν υπολογίζει τη διάστασή της παρά μόνο όταν πλέον αυτή έχει ολοκληρωτικά συγκροτηθεί.

Συνοπτικά, θα λέγαμε, ότι στην Ε.Ε., ο δείκτης γεννητικότητας τώρα πλέον δεν είναι ανησυχητικά χαμηλός, αν και κάποτε υπήρξε (1960), και αυτό συμβαίνει λόγω του ότι το μέγεθος του νοικοκυριού ελέγχεται είτε με τις σύγχρονες μεθόδους αντισύλληψης είτε με την επιθυμία των γονέων να αποκτήσουν ένα συγκεκριμένο αριθμό παιδιών, ο οποίος δεν ξεπερνά τα δύο παιδιά. Αυτό ισχύει για την Ευρώπη και τις αναπτυγμένες χώρες και όχι για τις αναπτυσσόμενες.

Οι πρώτες χώρες στην πρώτη γεννητικότητα παύση γνώρισαν με τη σειρά τους αύξηση (2.1 έως 2.7 παιδιά ανά γυναίκα) και ακολούθως πτώση στην περαστική τους (1967), ο δείκτης αυτός μειώθηκε. Σήμερα σ' όλες τις αναπτυγμένες χώρες, ο δείκτης γεννητικότητας έχει πύξαι αργά από το αρχικό επίπεδο (2.1 παιδιά) (Μήτσιγκας, 1996).

Έως τα μέσα, και μέχρι το 1964 για ορισμένα παραγοντικά φαινόμενα, οι αυξήσεις την αύξηση του αριθμού των γεννήσεων, μετά το 1965 αποτελεί χαρακτηριστικό η μεγάλη μείωση της γεννητικότητας.

Εάν μπορούσαμε να κατηγοριοποιήσουμε τις χώρες της Ευρώπης σε πέντε ομάδες ανάλογα με το δείκτη γεννητικότητάς τους:

- Χώρες με πολύ χαμηλή γεννητικότητα μέχρι του 1.4, στις οποίες ανήκουν η Ιταλία (1.30), η Ισπανία (1.33), η Γερμανία (1.33) και φυσικά η Ελλάδα (1.4).
- Χώρες με δείκτη γεννητικότητας από 1.5 έως 1.6, όπου ανήκουν το Βέλγιο (1.5), η Γαλλία (1.5), το Λουξεμβούργο (1.6) και η Ολλανδία (1.6).
- Χώρες που η γεννητικότητά τους εμφανίζεται κάπως υψηλότερη, όπου ανήκουν η Δανία (1.66), η Γαλλία (1.73) και το Ηνωμένο Βασίλειο (1.82).
- Η μοναδική χώρα, που εξασφάλιζε το επίπεδο αντικατάστασης των γενιών, η Ιρλανδία (2.10), όπου και η γεννητικότητα εμφανίζεται αισθητά μειωμένη σε σύγκριση με το 1980 (3.23).

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, κομμάτι από τις χώρες της Βόρειας και Δυτικής Ευρώπης δεν εξασφάλιζε το επίπεδο αντικατάστασης των γενιών, εκτός από την Ισπανία (2.31) και τη Σουηδία (2.14). Οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, που στη δεκαετία του '80 παρουσίαζαν δείκτη, που εξασφάλιζε την αντικατάσταση των γενιών, εκτός από την Ουγγαρία, στις αρχές του 1990 δεν εξασφάλιζαν πια αυτό το επίπεδο. Σ' όλες τις χώρες της Ευρώπης

5.5. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΜΕ ΆΛΛΕΣ ΧΩΡΕΣ

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, ο δείκτης γεννητικότητας κυμάνθηκε στη χώρα μας κατά την πρώτη μεταπολεμική τριακονταετία στο 2.4 έως 2.2, ενώ παρουσίασε κάθετη πτώση μετά το 1982 και κατήλθε στο 1.4 το 1990, δηλαδή κάτω από το όριο ανανέωσης των γενεών.

Οι αναπτυγμένες χώρες στην πρώτη μεταπολεμική περίοδο γνώρισαν μία δημογραφική άνθιση (2.1 έως 2.7 παιδιά ανά γυναίκα) και ακριβώς πάνω στην ευημερία τους (1967), ο δείκτης αυτός μειώθηκε. Σήμερα σ' όλες τις αναπτυγμένες χώρες, ο δείκτης γεννήσεων έχει πέσει κάτω από το όριο ανανέωσης (2.1 παιδιά) (Μπαγκαβός, 1996).

Έτσι λοιπόν, ενώ μέχρι το 1964 μία σειρά παραγόντων φαινόταν να ευνοούσε την αύξηση του αριθμού των γεννήσεων, μετά το 1965 αποτελεί χαρακτηριστικό η μεγάλη μείωση της γεννητικότητας.

Θα μπορούσαμε να κατατάξουμε τις χώρες της Ευρώπης σε τέσσερις ομάδες ανάλογα με το δείκτη γεννητικότητάς τους:

- Χώρες με πολύ χαμηλή γεννητικότητα μέχρι του 1.4, στις οποίες ανήκουν η Ιταλία (1.36), η Ισπανία (1.33), η Γερμανία (1.33) και φυσικά η Ελλάδα (1.4).
- Χώρες με δείκτη γεννητικότητας από 1.5 έως 1.6, όπου ανήκουν το Βέλγιο (1.6), η Πορτογαλία (1.5), το Λουξεμβούργο (1.6) και η Ολλανδία (1.6).
- Χώρες που η γεννητικότητά τους εμφανίζεται κάπως υψηλότερη, όπου ανήκουν η Δανία (1.68), η Γαλλία (1.78) και το Ηνωμένο Βασίλειο (1.82).
- Η μοναδική χώρα, που εξασφαλίζει το επίπεδο αντικατάστασης των γενεών, η Ιρλανδία (2.10), όπου εκεί η γεννητικότητα εμφανίζεται αισθητά μειωμένη σε σύγκριση με το 1980 (3.23).

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, καμμία από τις χώρες της Βόρειας και Δυτικής Ευρώπης δεν εξασφάλιζε το επίπεδο αντικατάστασης των γενεών, εκτός από την Ισλανδία (2.31) και τη Σουηδία (2.14). Οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, που στη δεκαετία του '80 παρουσίαζαν δείκτη, που εξασφάλιζε την αντικατάσταση των γενεών, εκτός από την Ουγγαρία, στις αρχές του 1990 δεν εξασφάλιζαν πια αυτό το επίπεδο. Σ' όλες τις χώρες της Ευρώπης

παρατηρούνται ορισμένες ομοιότητες, όπως είναι η μείωση του αριθμού των παιδιών ανά οικογένεια, των γεννήσεων του τρίτου και των επόμενων παιδιών και η σπανιότητα πλέον των πολυμελών οικογενειών.

Στην Ελλάδα, μέχρι το 1980, παρά τη μείωση της γεννητικότητας, που είχε παρατηρηθεί, δεν υπήρχε λόγος ανησυχίας γιατί ήταν μία από τις λίγες ομολογουμένως χώρες που εξασφάλιζε το επίπεδο αντικατάστασης των γενεών στην Ευρώπη. Ανησυχία προκαλεί η εξέλιξη κατά την περίοδο 1980-1992, που δείχνει ότι ακόμα και αν ο δείκτης γεννητικότητας αυξηθεί και σταθεροποιηθεί στα επίπεδα του 1985, ο πληθυσμός της χώρας θα αρχίσει να μειώνεται από τις αρχές του επόμενου αιώνα και ότι θα σημειωθεί δραματική αύξηση της αναλογίας των ηλικιωμένων στον πληθυσμό. Η Ελλάδα, καθώς και οι άλλες χώρες της νότιας Ευρώπης ακολουθούν το μοντέλο των περισσότερων χωρών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, με καθυστέρηση και με διαφορετικό ρυθμό, αν και δυστυχώς δεν έχουν φθάσει στο επίπεδο οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης των χωρών αυτών (Έμκε-Πουλοπούλου, 1994).

Στα κεφάλαια που προηγούνται είναι μεθυσμένα της θωρίας που είναι διασπασμένη από γνωστούς μηχανισμούς και κοινωνικούς, γύρω από το θέμα της γεννητικότητας και των παραγόντων που τη διαμορφώνουν, καθώς επίσης είναι και μια περιεκτική παράθεση των δημογραφικών επιμέτρων της Ελλάδας και της Ευρώπης, της κλίμακας των κοινωνικοοικονομικών διαφορών. Είναι η παραπάνω αποκάλυψη το πρώτο μέρος, μέσα στο οποίο γίνεται η εισαγωγή. Είναι η εισαγωγή στη συνέχεια η επεξεργασία και ο στατιστικός της διασφάλισης έρευνας που πραγματοποιήθηκε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

Η έρευνα αναφέρεται στη γεννητικότητα. Κρίσιμος και βασικός της στόχος είναι η διακρίση της επίδρασης του περιβάλλοντος στη γεννητικότητα. Και όταν υπερβούμε στο περιβάλλον εισέρχεται το μέγεθος του δείγματος, μέσα στο οποίο βρίσκουμε ένας πληθυσμός. Ο δείκτης δείχνει με το μέγεθος του διακρίνεται σε αστικό, ημετικό και αγτικό. Επίσης, ένας διαφορετικός στόχος μας είναι να ερευνήσουμε από πόσον οι μεταβολές που πραγματοποιούνται, συσχετίζονται και επηρεάζουν τη γεννητικότητα. Είς μεταβολές αυτές αναφέρονται γενικά σε πτυχή του κλάδου, αλλά τώρα θα ερευνήσουμε αν ανταποκρίνονται στην ελαστική παραγωγικότητα.

Για την επιλεγμένη διακρίση εισέρχεται η μέθοδος του κατασκευασμένου ερωτηματολογίου. Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από 31 ερωτήσεις, εκ των οποίων μόνον οι 15 είναι "κλειστές", οι υπόλοιπες είναι "άνιστες" ή προκαθορισμένες απαντήσεις, από τις οποίες ο ερωτώμενος είναι υποχρεωμένος να απαντήσει μόνο μία. (Βλ. την ερωτηματολόγιο

6. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

6.1. ΓΕΝΙΚΑ

Στα κεφάλαια που προηγήθηκαν έγινε μία αναφορά στις θεωρίες που έχουν αναπτυχθεί από γνωστούς οικονομολόγους και κοινωνιολόγους, γύρω από το θέμα της γεννητικότητας και των παραγόντων που τη διαμορφώνουν, καθώς επίσης έγινε και μία προσπάθεια παράθεσης των δημογραφικών στοιχείων της Ελλάδας και της Ευρώπης, της τελευταίας τριακονταπενταετίας. Όλα τα παραπάνω αποτελούν το γενικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο κινείται η γεννητικότητα. Εμπειρική διερεύνηση του θέματος θα γίνει στη συνέχεια με την παράθεση των αποτελεσμάτων της διαστρωματικής έρευνας που πραγματοποιήθηκε.

6.2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η έρευνα αναφέρεται στη γεννητικότητα. Κύριος και βασικός της στόχος είναι η διερεύνηση της επίδρασης του περιβάλλοντος στη γεννητικότητα. Και όταν αναφερόμαστε στο περιβάλλον εννοούμε το μέγεθος του οικισμού, μέσα στο οποίο βιώνει ένας πληθυσμός. Ο οικισμός ανάλογα με το μέγεθός του διακρίνεται σε αστικό, ημιαστικό και αγροτικό. Επίσης, ένας δευτερεύων στόχος μας είναι να ερευνήσουμε κατά πόσον οι μεταβλητές, που χρησιμοποιήθηκαν, συσχετίζονται και επηρεάζουν τη γεννητικότητα. Στις μεταβλητές αυτές αναφερθήκαμε γενικά σε προηγούμενο κεφάλαιο, αλλά τώρα θα ερευνήσουμε αν ανταποκρίνονται στην ελληνική πραγματικότητα.

Για την εμπειρική διερεύνηση επιλέχτηκε η μέθοδος του κατευθυνόμενου ερωτηματολογίου. Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από 51 ερωτήσεις, εκ των οποίων μόνον οι 15 είναι "ανοικτές", οι υπόλοιπες είναι "κλειστές" με προκαθορισμένες απαντήσεις, από τις οποίες ο ερωτώμενος είναι υποχρεωμένος να επιλέγει μόνο μία. (Βλέπε ερωτηματολόγιο

παραρτήματος). Η τοποθέτηση των ερωτήσεων κατά τη δημιουργία του ερωτηματολογίου έγινε με την κατάταξή τους σε οκτώ κατηγορίες, όπου εκτίθενται τα οικογενειακά, δημογραφικά και θρησκευτικά χαρακτηριστικά του δείγματος, το μορφωτικό επίπεδο και η οικονομική κατάσταση των ερωτώμενων, τα οικογενειακά και βιογραφικά χαρακτηριστικά των γονέων τους και οι στάσεις τους ως προς την οικογένεια, αντίστοιχα.

Η επιλογή του δείγματος έγινε με τη μέθοδο της τυχαίας δειγματοληψίας. Δεν τέθηκε κανένας περιορισμός στην ηλικία και στο φύλο των ερωτώμενων, παρά μόνο στην οικογενειακή τους κατάσταση. Ερωτήθηκαν μόνο παντρεμένες γυναίκες με παιδιά. Επίσης από κάθε οικογένεια συμπληρώθηκε μόνο ένα ερωτηματολόγιο. Τα ερωτηματολόγια, λόγω του αντικειμένου της μελέτης, συμπληρώθηκαν σε αστικό, ημιαστικό και αγροτικό χώρο. Ως αστικός χώρος χρησιμοποιήθηκε η Αθήνα, από όπου επιλέχτηκε ένα τυχαίο δείγμα και συμπληρώθηκαν 40 ερωτηματολόγια. 30 ερωτηματολόγια συμπληρώθηκαν στην Κύμη Ευβοίας και στην Καλαμάτα Μεσσηνίας, 25 και 5 αντίστοιχα, που θεωρούνται ημιαστικές περιοχές. Τα υπόλοιπα 30 συμπληρώθηκαν στο χωριό Ενορία, που βρίσκεται κοντά στην Κύμη και είναι αγροτική περιοχή. Συνολικά συμπληρώθηκαν 100 ερωτηματολόγια¹.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε κατά τη χρονική περίοδο από 14 Δεκεμβρίου 1996 έως 23 Απριλίου του τρέχοντος έτους.

Στη συνέχεια έγινε ανάλυση των δημογραφικών, κοινωνικών και οικονομικών χαρακτηριστικών του δείγματος. Η επεξεργασία των δεδομένων έγινε σε Η/Υ, με το στατιστικό πακέτο SAS.

¹ Για την καλύτερη κατανόηση των όρων αγροτικός, ημιαστικός και αστικός, καλό θα ήταν να δώσουμε τους ορισμούς τους, σύμφωνα με την ΕΣΥΕ. Αγροτική θεωρείται μία περιοχή όταν ο πληθυσμός της δεν ξεπερνά τους 2000 κατοίκους. ημιαστική όταν έχει από 2000 έως 10000 κατοίκους και αστική όταν ο πληθυσμός είναι από 10000 και άνω.

6.2.1.ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΥΜΗΣ ΕΥΒΟΙΑΣ.

Η Κύμη αποτελεί κωμόπολη της επαρχίας Καρυστίας του Νομού Ευβοίας. Βρίσκεται στη μέση της ανατολικής πλευράς της Εύβοιας και έχει θέα στο Αιγαίο πέλαγος, γι' αυτό και ονομάζεται “μπαλκόνι του Αιγαίου”. Είναι χτισμένη σε υψόμετρο 260 μέτρων και απέχει 4,5 χιλιόμετρα από την παραλία. Η έκτασή της φτάνει τα 39 τετραγωνικά χιλιόμετρα.

Έχει φυσικές ομορφιές και μοναδικά πράσινα τοπία, δροσερό κλίμα εξαιτίας της θάλασσας και τα τελευταία χρόνια αποτελεί σημαντικό τουριστικό θέρετρο. Η Κύμη, που σήμερα έχει 3250 περίπου κατοίκους, μαζί με την Παραλία Κύμης αποτελεί ένα δήμο.

Στην Κύμη ακμάζουν ιδιαίτερα η αμπελουργία, η ελαιοπαραγωγή και η συκοπαραγωγή, που είναι ονομαστές σε ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο. Οι κάτοικοι της ασχολούνται και με τη γεωργία αλλά η κύρια απασχόλησή τους είναι η ναυτιλία. Αυτό οφείλεται και στη Σχολή εμποροπλοιάρχων, η οποία εδρεύει στην Κύμη. Γι' αυτό και οι περισσότεροι κάτοικοι είναι ναυτικοί.

Η κοινωνία της Κύμης χαρακτηρίζεται για την οικονομική της ευμάρεια, λόγω των εμπορικών της δραστηριοτήτων και των ναυτικών της.

Η Ενορία είναι ένα χωριό της επαρχίας Καρυστίας, του Νομού Ευβοίας. Αποτελείται από 500 περίπου κατοίκους. Βρίσκεται σε υψόμετρο 220 μ. και έχει εδαφική επιφάνεια 3 τετραγωνικά χιλιόμετρα. Βρίσκεται πολύ κοντά στην Κύμη, από την οποία απέχει περίπου 5 χιλιόμετρα.

6.3.ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

Για τη στατιστική διερεύνηση της σχέσης της γεννητικότητας με τις κοινωνικοοικονομικές μεταβλητές και ειδικότερα με τον τόπο καταγωγής των

ερωτώμενων θα γίνει παρακάτω ανάλυση των κυριότερων δημογραφικών και οικογενειακών χαρακτηριστικών του δείγματος. Επίσης, θα γίνει προσπάθεια να εντοπιστούν τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά τους και τέλος οι απόψεις και οι στάσεις τους γύρω από την οικογένεια.

6.3.1 Οικογενειακά χαρακτηριστικά

Το 100% των ερωτηθέντων είναι γυναίκες, οι οποίες έχουν απαντήσει και για τους συντρόφους τους. Ο μέσος όρος ηλικίας των ερωτηθέντων είναι 43,5 χρόνια, αφού καλύφθηκε ένα φάσμα ηλικιών από 23 έως 70 χρόνια. Το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος είναι παντρεμένες εκτός από ένα πολύ μικρό ποσοστό της τάξης του 5%, που είναι διαζευγμένες ή χήρες και συμβιώνουν, αλλά όλες έχουν παιδιά.

Η ηλικία κατά την οποία παντρεύτηκαν τα ζευγάρια που ερωτήθηκαν κατά μέσο όρο είναι 24,2 για τις γυναίκες και 26,5 για τους άνδρες, αφού το φάσμα των ηλικιών κατά το γάμο βρέθηκε να είναι από 24 έως 41 χρόνια για τις γυναίκες και από 18 έως 46 χρόνια για τους άνδρες. Οι γυναίκες στην Ελλάδα παντρεύονται σε μικρότερη ηλικία από τους άνδρες κι αυτό γιατί τα περιθώριά τους για αναπαραγωγή είναι μικρά.

Οι οικογένειες που ρωτήθηκαν βρέθηκαν να έχουν από ένα μέχρι τέσσερα παιδιά και πιο συγκεκριμένα το 58% των οικογενειών έχει δύο παιδιά, γεγονός που αντικατοπτρίζει την ελληνική πραγματικότητα. Η τετραμελής οικογένεια έχει κυριαρχήσει στον αστικό και ημιαστικό χώρο και η μόνη μας ελπίδα βρίσκεται στις αγροτικές περιοχές, όπου μια οικογένεια έχει κατά μέσο όρο τρία παιδιά, με τάσεις όμως ελάττωσης του αριθμού τους. Συγκεκριμένα, στον αγροτικό χώρο το 21% έχει τρία παιδιά, ενώ το 19% έχει ένα παιδί (πίν.Α).

Η ηλικία απόκτησης του πρώτου παιδιού από μία γυναίκα κυμαίνεται στα 23-25 χρόνια, ενώ από έναν άνδρα στα 26-28 χρόνια. Το πιο χαρακτηριστικό απ'όλα είναι ότι σχεδόν το 100% των ζευγαριών αποκτά το

πρώτο παιδί, ένα, χρόνο μετά το γάμο. Αυτό το συμπεραίνουμε αν συγκρίνουμε τους μέσους όρους των ηλικιών που παντρεύονται τα δύο φύλα και τις ηλικίες απόκτησης παιδιού.

6.3.2 Δημογραφικά χαρακτηριστικά.

Το 99% των ερωτηθέντων έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα και πιο συγκεκριμένα το 44%, που υπερисχύει κιόλας έχει γεννηθεί σε αστικό χώρο, ενώ αμέσως μετά το 35% έχει γεννηθεί σε αγροτικό χώρο. Η κωμόπολη εμφανίζει το χαμηλό ποσοστό της τάξεως του 21% (πίν. Β). Αυτά τα ποσοστά είναι αποτέλεσμα της αστυφιλίας και του εξαστισμού, που σημειώθηκε μεταπολεμικά. Αυτό που προκαλεί ενδιαφέρον είναι ότι μεγαλύτερο μέρος του δείγματος κατάγεται από αστική περιοχή.

6.3.3. Κοινωνικά χαρακτηριστικά.

Το 100% του δείγματος δήλωσε ότι είναι χριστιανοί ορθόδοξοι. Αυτό όμως είναι αυτονόητο στην Ελλάδα, αφού θεωρείται ως επίσημη θρησκεία. Το ενδιαφέρον είναι η επιρροή των θρησκευτικών απόψεων των ερωτηθέντων στην απόκτηση παιδιών. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι το 87% δεν επηρεάζεται καθόλου και δεν λαμβάνει υπόψη του τις θρησκευτικές διδασκαλίες και αξίες. Ενώ μόνο ένα 13% έχει αποκτήσει παιδιά, επηρεαζόμενο από το θρήσκευμα, που διακηρύσσει ότι σκοπός του γάμου είναι η απόκτηση πολλών παιδιών.

Το μορφωτικό επίπεδο των ερωτηθέντων, κρίνοντας από τα ποσοστά, βρίσκεται σε μία μέση κατάσταση. Το 34% των γυναικών έχει συμπληρώσει 12 έτη εκπαίδευσης καθώς και το 25% των ανδρών. Οι γυναίκες όμως εμφανίζουν μία πτωτική πορεία, αφού το 18% έχει φθάσει μέχρι το δημοτικό. Αντίθετα, οι άνδρες εμφανίζουν ένα ποσοστό 17% ως προς τη φοίτηση σε κάποιο ανώτατο

εκπαιδευτικό ίδρυμα (ΑΕΙ). Επίσης, το 7% των ανδρών έχει κάνει και μεταπτυχιακές σπουδές (πίν. Γ και Δ). Αυτό έχει μία πολύ απλή εξήγηση. Η αλήθεια είναι πως οι συνθήκες που επικρατούσαν παλαιότερα ήταν εις βάρος των γυναικών, οι οποίες ήταν αναγκασμένες να μένουν στο σπίτι και τους απαγόρευαν, σε μεγάλο βαθμό, τη συμμετοχή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία, προπάντων στις υψηλότερες βαθμίδες.

6.3.4. Οικονομικά χαρακτηριστικά.

Όσον αφορά την οικονομική κατάσταση των ερωτηθέντων δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι για τα αποτελέσματα της έρευνας, λόγω της τάσης απόκρυψης των περιουσιακών στοιχείων, που επικρατεί γενικά.

Πάντως τα ποσοστά κατανέμονται σε όλες τις κατηγορίες σχεδόν ισόποσα, με εξαίρεση το οικογενειακό εισόδημα των 500.000 - 1.000.000 δρχ. που κατέχει το μεγαλύτερο ποσοστό, δηλαδή 21%, και το εισόδημα των 400 - 450.000 δρχ. που έρχεται δεύτερο με 17%. Χαρακτηριστικό είναι πάντως ότι οι ερωτώμενοι δήλωσαν οικογενειακό εισόδημα είτε κάτω από 250.000 δρχ., είτε πάνω από 450.000 δρχ. και απέφυγαν τα μέσα εισοδήματα (πίν. Ε).

Δύο βασικά επαγγέλματα κυριαρχούν στα αποτελέσματα της έρευνας. Το πρώτο είναι η οικιακή ενασχόληση και το δεύτερο η απασχόληση στο δημόσιο τομέα σε ποσοστά 41% και 25% αντίστοιχα. Οι γυναίκες, βέβαια, κυριαρχούν με 21% και 19% στην οικιακή απασχόληση και στον ιδιωτικό τομέα αντίστοιχα έναντι των ανδρών. Οι άνδρες υπερισχύουν ως ελεύθεροι επαγγελματίες, σε ποσοστό 23% έναντι 6% των γυναικών (πίν. ΣΤ).

6.3.5. Οικογενειακά χαρακτηριστικά των γονέων των ερωτώμενων.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των οικογενειών των γονέων των ερωτώμενων έχουν κατά μέσο όρο τρία παιδιά. Ο αριθμός των παιδιών έχει

μειωθεί σε δύο, όπως είδαμε προηγουμένως. Παλαιότερα οι γονείς αποκτούσαν μέχρι και οκτώ παιδιά. Για να το μεταφράσουμε αυτό σε ποσοστά, το 39% των γονέων του δείγματος έχει τρία παιδιά, ενώ το 24% έχει δύο παιδιά (πίν. Ζ). Αν προχωρήσουμε σε μία γενεά πιο πίσω, θα παρατηρήσουμε ότι ο αριθμός των παιδιών αυξάνεται ακόμη περισσότερο. Βρέθηκε από την έρευνα ότι οι οικογένειες είχαν μέχρι και δώδεκα παιδιά. Ο μέσος όρος ήταν τέσσερα παιδιά ανά οικογένεια. Τότε βέβαια οι συνθήκες ήταν πολύ διαφορετικές από τη σημερινή εποχή. Οι γυναίκες είχαν τη δυνατότητα να αφιερώνονται στην ανατροφή των παιδιών τους, αφού ασχολούνταν με το σπίτι και δεν εργάζονταν. Αν και ο μέσος όρος ήταν τέσσερα παιδιά, η έρευνα δείχνει ότι οι οικογένειες που είχαν δύο και τέσσερα παιδιά σχεδόν ισοψηφούν σε ποσοστό 23% αντίστοιχα (πίν. Η).

Το 30% των γονέων των ερωτώμενων μένει και ζει πολύ κοντά στα παιδιά του ή σε διπλανή συνοικία ή χωριό. Αυτό αποτελεί ένα πολύ σημαντικό γεγονός, αφού η βοήθεια των γονέων στην ανατροφή των παιδιών - εγγονιών είναι αναγκαία, ιδιαίτερα αν η μητέρα εργάζεται. Μ'αυτό τον τρόπο και οι ηλικιωμένοι ξεπερνούν την ανασφάλειά τους, αφού βρίσκονται κοντά στα παιδιά τους αλλά και βοηθούν στη φροντίδα του σπιτιού και των παιδιών.

6.3.6. Στάσεις ως προς την οικογένεια

Αυτό το κεφάλαιο αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά κομμάτια του ερωτηματολογίου γιατί μας παρέχει πληροφορίες για τις απόψεις που έχουν οι νεοέλληνες για την οικογένεια, καθώς και για τις τάσεις που πρόκειται να κυριαρχήσουν τα επόμενα χρόνια γύρω από αυτό το θέμα.

Το 45% του δείγματος δήλωσε ότι ο κυριότερος παράγοντας που ώθησε τους ερωτώμενους να κάνουν παιδιά είναι για να νοιώσουν πιο ολοκληρωμένοι. Βέβαια αυτονόητο είναι ότι η αγάπη και η επιθυμία για τα παιδιά αποτελεί μία εξίσου σημαντική αιτία για την απόκτηση παιδιών. Καθησυχαστικό είναι το γεγονός ότι μόνο το 5% δήλωσε ότι θέλησε με αυτό τον

τρόπο να συνεχίσει την παράδοση της οικογένειάς τους, δηλ. να αποκτήσει το γιο (πίν. Θ).

Καθόλου παρηγορητική όμως είναι η απάντηση στο εάν επιθυμούν στο μέλλον να αποκτήσουν άλλα παιδιά. Το 74% των ερωτηθέντων απάντησαν αρνητικά (πίν.Ι) επειδή, όπως ισχυρίζονται, δεν θέλουν να αποκτήσουν περισσότερα παιδιά απ' όσα έχουν (32%), καθώς επίσης επειδή δεν είναι σε θέση να αποκτήσουν παιδιά (27%). Τα ποσοστά αυτά δικαιολογούν την πτωτική πορεία που έχει ακολουθήσει η γεννητικότητα (πίν. ΙΑ).

Οι προϋποθέσεις που θα οδηγήσουν τους ερωτώμενους στην απόκτηση ενός επιπλέον παιδιού είναι, πρώτα απ' όλα, η παροχή μίας υψηλότερης οικογενειακής βοήθειας, ισχυρό κίνητρο για την αύξηση της γεννητικότητας. Όταν μία οικογένεια έχει πάνω από τρία παιδιά θεωρείται πολύτεκνη και λαμβάνει μία κρατική επιδότηση για κάθε παιδί. Το ποσό όμως είναι τόσο χαμηλό, ώστε να μην παρακινούνται και άλλοι, εκτός από αυτούς που συνειδητά θέλουν να αποκτήσουν περισσότερα παιδιά.

Η άποψη των γονέων σχετικά με την απόφασή τους να αποκτήσουν ένα επιπλέον παιδί είναι ότι, πάνω απ' όλα, το κάνουν για την ικανοποίηση των ιδίων και έπειτα για να δημιουργήσουν καλύτερο περιβάλλον για τα ίδια τα παιδιά ή και γιατί το ζητούν τα ίδια τα παιδιά σε ποσοστά 71%, 56% και 53% αντίστοιχα (πίν. ΙΒ).

Στην ερώτηση σχετικά με το ποιές θεωρούνται οι πιο πιθανές αιτίες, οι οποίες αποτελούν ανασταλτικό παράγοντα στην απόφασή τους για την απόκτηση ενός επιπλέον παιδιού, τα αποτελέσματα ήταν λίγο έως πολύ αναμενόμενα. Επικαλέστηκαν ως σημαντικές αιτίες την υγεία, την οικονομική τους κατάσταση, την ανησυχία τους για το μέλλον των παιδιών, καθώς και τις επαγγελματικές τους υποχρεώσεις. Αντιθέτως, η έλλειψη χώρου στο σπίτι και η ανεπάρκεια παιδικών σταθμών δεν επιλέχθηκαν ως σημαντικές αιτίες.

Όλοι συμφωνούν στην άποψη ότι τα παιδιά αποτελούν πηγή συντροφικότητας για τους γονείς (86%), ενώ το 53% διαφωνεί με το ότι τα παιδιά αποτελούν βαρύ οικονομικό φορτίο για τους γονείς, άποψη που έρχεται σε αντίθεση με άλλες μελέτες που ισχυρίζονται ότι το εισόδημα παίζει

σημαντικό ρόλο στην απόφαση απόκτησης παιδιών. Δέχονται όμως ότι λιγοστεύουν οι ευκαιρίες αποταμίευσης (85%). Το 99% του δείγματος υποστηρίζει ότι έχουν μεγάλη ανησυχία για το μέλλον των παιδιών τους.

Η ανατροφή των παιδιών είναι αναντικατάστατη πηγή ικανοποίησης για τους γονείς (95%) και μέσα από αυτή τη διαδικασία η σχέση τους γίνεται καλύτερη, όπως πιστεύει το 87% του δείγματος. Και το 62% των ερωτηθέντων δεν το κουράζει σωματικά και ψυχικά ο χρόνος που ξοδεύει με τα παιδιά του, παρόλο που θυσιάζουν πολλές από τις δραστηριότητές τους για τη φροντίδα των παιδιών τους. Όμως στηρίζουν πολλές ελπίδες σ'αυτά και περιμένουν υποστήριξη στη γεροντική ηλικία τους από αυτά (65%) (πίν. ΙΓ).

Τελειώνοντας, αξίζει να αναφέρουμε την άποψη των ερωτηθέντων, σχετικά με τον ιδανικό αριθμό των παιδιών που θα πρέπει να έχει μία ελληνική οικογένεια. Το 50% απάντησε ότι τα τρία παιδιά είναι η καλύτερη επιλογή, έναντι του 40% που υποστηρίζει ότι δύο παιδιά αρκούν (πίν. ΙΔ). Αυτό το ποσοστό παρουσιάζει μία ιδεατή κατάσταση και όχι την παρούσα ελληνική πραγματικότητα. Ας ελπίσουμε ότι αυτή η άποψη φανερώνει ότι οι Έλληνες έχουν συνειδητοποιήσει πλέον τη συνεχή πτώση της γεννητικότητας και θα αποφασίσουν να αυξήσουν τον αριθμό των παιδιών τους σε τρία, γεγονός που θα έδινε σημαντική ώθηση στην αύξηση του πληθυσμού της χώρας μας.

7. ΕΜΠΕΙΡΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

7.1. ΓΕΝΙΚΑ

Η συνολική των αποτελεσμάτων της έρευνας παρουσιάζονται στην επόμενη ενότητα. Πρώτα από όλα θα αναφερθούν τα αποτελέσματα των ερωτήσεων που αφορούν τις γνώσεις και τις στάσεις των ερευνητών για την επικοινωνιακή χρήση των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Με τη σειρά τους, οι ερωτήσεις που αφορούν τις στάσεις των ερευνητών για την επικοινωνιακή χρήση των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Τέλος, θα αναφερθούν τα αποτελέσματα της έρευνας για την επικοινωνιακή χρήση των μέσων μαζικής ενημέρωσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΕΜΠΕΙΡΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η₁: τα χαρακτηριστικά Α και Β των επικοινωνιακών διαδικασιών είναι ανεξάρτητα στον πληθυσμό των ερευνητών.

Η₂: τα χαρακτηριστικά Α και Β των επικοινωνιακών διαδικασιών είναι ανεξάρτητα στον πληθυσμό.

Για το σκοπό αυτό διακρίνονται δύο υπο-ομάδες των ερευνητών: οι ερευνητές που έχουν τις κατηγορίες των μέσων μαζικής ενημέρωσης και οι ερευνητές που έχουν τις κατηγορίες του άλλου.

Η διαφορά των δύο ομάδων ερευνητών είναι:

7. ΕΜΠΕΙΡΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

7.1. ΓΕΝΙΚΑ

Η ανάλυση των αποτελεσμάτων της επιτόπιας έρευνας θα έγινε με δύο κυρίως τρόπους. Πρώτα από όλα θα ερευνηθήκε η συσχέτιση του αριθμού των παιδιών των ερωτώμενων με τον τόπο καταγωγής τους και με τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά τους (εκπαίδευση, εισόδημα, κ.ά.). Η εμπειρική ανάλυση ολοκληρώθηκε με την εκτίμηση της συνάρτησης $Y=f(x,z)$, όπου Y είναι ο αριθμός των παιδιών της οικογένειας, x τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, όπως ο τόπος καταγωγής, ο αριθμός των παιδιών των γονέων τους, και το z τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά, όπως η οικονομική κατάσταση, το επάγγελμα, η εκπαίδευση, κ.ά.

Για την ανάλυση των συσχετίσεων χρησιμοποιούμε των έλεγχο χ^2 για να ελέγξουμε την υπόθεση H_0 , όπου

H_0 : τα χαρακτηριστικά A και B των νοικοκυριών κατανέμονται ανεξάρτητα στον πληθυσμό κατά της υπόθεσης

H_1 : τα χαρακτηριστικά A και B των νοικοκυριών δεν κατανέμονται ανεξάρτητα στον πληθυσμό.

Για το σκοπό αυτό δημιουργούμε πίνακα διπλής εισόδου, του οποίου οι γραμμές ορίζουν τις κατηγορίες του ενός χαρακτηριστικού και οι στήλες τις κατηγορίες του άλλου.

Η μορφή του πίνακα διπλής εισόδου είναι η εξής:

ΠΙΝΑΚΑΣ

	1	2	3	...	C
1	O_{11}/E_{11}	O_{12}/E_{12}	O_{13}/E_{13}	...	O_{1c}/E_{1c}
2	O_{21}/E_{21}	O_{22}/E_{22}	O_{23}/E_{23}	...	O_{2c}/E_{2c}
3	O_{31}/E_{31}	O_{32}/E_{32}	O_{33}/E_{33}	...	O_{3c}/E_{3c}
.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.
.	.	.	.	.	.
r	O_{r1}/E_{r1}	O_{r2}/E_{r2}	O_{r3}/E_{r3}	...	O_{rc}/E_{rc}

C1 C2 C3 ... Cr

Αν $R_i C_j$ είναι η παρατηρούμενη συχνότητα στο δείγμα μεγέθους N για συνδυασμό (ij) των δύο χαρακτηριστικών και

$$E_{ij} = \frac{R_i C_j}{N} \quad (1)$$

η αναμενόμενη συχνότητα για τον ίδιο συνδυασμό των χαρακτηριστικών, κάτω από την υπόθεση H_0 , τότε είναι γνωστό ότι η στατιστική

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^c \frac{(O_{ij} - E_{ij})^2}{E_{ij}} \quad (2)$$

ακολουθεί κατά προσέγγιση την κατανομή χ^2 με $(r-1)(c-1)$ βαθμούς ελευθερίας, όπου r είναι ο αριθμός των γραμμών και c ο αριθμός των στηλών του πίνακα διπλής εισόδου. Η τιμή της στατιστικής χ^2 που υπολογίζεται από

την (2), συγκρίνεται με τη θεωρητική τιμή της κατανομής χ^2 (r-1) (c-1) (1-α) που αντιστοιχεί στο επίπεδο σημαντικότητας α.

Εάν $\chi^2 > \chi^2$ (r-1) (c-1) (1-α), τότε με πιθανότητα (1-α) 100% απορρίπτουμε την υπόθεση H_0 υπέρ της H_1 , δηλαδή δεχόμαστε ότι τα χαρακτηριστικά A και B των νοικοκυριών δεν κατανέμονται ανεξάρτητα στον πληθυσμό.

Αντίθετα, αν $\chi^2 < \chi^2$ (r-1) (c-1) (1-α), τότε η πληροφόρηση που παρέχει το δείγμα δεν επιτρέπει την απόρριψη της H_0 και συνεπώς δεχόμαστε με πιθανότητα (1-α) 100% ότι τα χαρακτηριστικά A και B των νοικοκυριών κατανέμονται ανεξάρτητα στον πληθυσμό.

Στα ίδια συμπεράσματα μπορούμε να καταλήξουμε αν χρησιμοποιήσουμε την πιθανότητα (p-value) για να παρατηρήσουμε τη συγκεκριμένη στατιστική τιμή χ^2 , αν η H_0 είναι αληθής. Συγκεκριμένα, αν $p < 0,05$ απορρίπτουμε την H_0 , ενώ αν $p > 0,05$ τότε η στατιστική ένδειξη δεν επιτρέπει την απόρριψη της H_0 .

Επίσης, για το στατιστικό έλεγχο που περιγράψαμε πρέπει να παρατηρήσουμε τα εξής:

- Ο έλεγχος χ^2 είναι αρκετά αξιόπιστος αν οι περισσότερες από τις E_{ij} είναι μεγαλύτερες από 1,0.
- Η αξιοπιστία του ελέγχου βελτιώνεται, όσο αυξάνονται οι βαθμοί ελευθερίας, δηλαδή ο αριθμός των γραμμών ή και των στηλών.
- Αν κάποιες από τις E_{ij} είναι μικρότερες από 0,5, συνιστάται η ενοποίηση των αντιστοίχων γραμμών ή στηλών του πίνακα διπλής εισόδου, έτσι ώστε $E_{ij} > 1$ ή $E_{ij} > 0,5$, όταν έχουμε αρκετούς βαθμούς ελευθερίας (>20).
- Γενικά, ο έλεγχος χ^2 με περισσότερους από έναν βαθμούς ελευθερίας είναι αξιόπιστος, αν για όλες τις αναμενόμενες συχνότητες είναι $E_{ij} > 1$, ενώ μόνο για λιγότερο από 20% από αυτές ισχύει $E_{ij} < 5$.

Με βάση τα παραπάνω θα ελεγχθούν οι εξής υποθέσεις:

H_0 : Ο αριθμός των παιδιών δεν εξαρτάται από τον τόπο καταγωγής της μητέρας.

Η στατιστική χ^2 λαμβάνει την τιμή 12,923 και η πιθανότητα να παρατηρήσουμε την τιμή αυτή, όταν η υπόθεση H_0 είναι αληθής, είναι 0,04. Επομένως, η υπόθεση H_0 απορρίπτεται υπέρ της H_1 .

H_0 : Ο αριθμός των παιδιών δεν εξαρτάται από τον τόπο καταγωγής του πατέρα.

Η στατιστική χ^2 λαμβάνει την τιμή 17,006 και η πιθανότητα να παρατηρήσουμε την τιμή αυτή, όταν η υπόθεση H_0 είναι αληθής, είναι 0,009. Επομένως, η υπόθεση H_0 απορρίπτεται υπέρ της H_1 .

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι ο αριθμός των παιδιών εξαρτάται από τον τόπο καταγωγής των γονέων, αστικό, ημιαστικό και αγροτικό. Η τήρηση της παράδοσης στον αγροτικό χώρο ωθεί τις οικογένειες να αποκτούν περισσότερα παιδιά από ό,τι αυτές στις αστικές περιοχές. Οι συνθήκες ζωής που επικρατούν στις πόλεις δεν επιτρέπουν στα ζευγάρια τη δυνατότητα να αποκτήσουν πολλά παιδιά.

H_0 : ο αριθμός των παιδιών είναι ανεξάρτητος από το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας.

Ο στατιστικός έλεγχος χ^2 λαμβάνει την τιμή 61,585 και η πιθανότητα να είναι αληθής η υπόθεση H_0 είναι 0,005. Κατά συνέπεια, επιτρέπει την απόρριψη της H_0 .

H_0 : Ο αριθμός των παιδιών είναι ανεξάρτητος από το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα.

Ο στατιστικός έλεγχος χ^2 λαμβάνει την τιμή 40,487 και η πιθανότητα να είναι αληθής η υπόθεση H_0 είναι 0,663. Κατά συνέπεια, δεν επιτρέπει την απόρριψη της H_0 υπέρ της H_1 .

Αποδεικνύεται ότι η εκπαίδευση της μητέρας επηρεάζει έντονα τον αριθμό των παιδιών, κάτι το οποίο δεν συμβαίνει με το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα. Η συσχέτιση ανάμεσα στα παιδιά και στην εκπαίδευση της μητέρας είναι αντίστροφη, πράγμα που σημαίνει ότι το μορφωτικό επίπεδο αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα ως προς την απόκτηση παιδιών.

H_0 : ο αριθμός των παιδιών δεν εξαρτάται από το επάγγελμα της μητέρας.

Ο στατιστικός έλεγχος χ^2 λαμβάνει την τιμή 47,415 και η πιθανότητα να είναι αληθής η υπόθεση H_0 είναι 0,001. Άρα απορρίπτεται υπέρ της H_1 .

H_1 : ο αριθμός των παιδιών δεν εξαρτάται από το επάγγελμα του πατέρα.

Ο στατιστικός έλεγχος χ^2 λαμβάνει την τιμή 58,982 και η πιθανότητα να είναι αληθής η υπόθεση H_0 είναι 0,001. Άρα απορρίπτεται η H_0 υπέρ της H_1 .

Όπως φανερώνεται από τα παραπάνω, το επάγγελμα παίζει σημαντικό ρόλο στον αριθμό των παιδιών, είτε πρόκειται για τη μητέρα, είτε πρόκειται για τον πατέρα. Όταν ο βαθμός δέσμευσης με την εργασία είναι μεγάλος, ο χρόνος που αφιερώνεται σ'αυτή είναι τόσοσ, ώστε να μην επιτρέπει στους γονείς, αλλά ιδιαίτερα στη μητέρα, να ασχοληθεί με τη μητρότητα και την ανατροφή των παιδιών. Έτσι, ελαττώνεται ο επιθυμητός αριθμός παιδιών.

H_0 : ο αριθμός των παιδιών των ερωτώμενων δεν επηρεάζεται από τον αριθμό των παιδιών των γονέων τους.

Ο στατιστικός έλεγχος χ^2 λαμβάνει την τιμή 80,590 και η πιθανότητα να είναι αληθής η υπόθεση H_0 είναι 0,001. Άρα απορρίπτεται η H_0 υπέρ της H_1 .

Ο αριθμός των παιδιών των γονέων των ερωτώμενων επηρεάζουν τον δυνητικό αριθμό παιδιών που επιλέγουν να αποκτήσουν οι ερωτώμενοι. Οι διαφορές ανάμεσα στις δύο γενεές ως προς τον αριθμό των παιδιών δεν είναι ιδιαίτερα σημαντικές, αλλά παρόλα αυτά υπάρχουν. Ενώ κατα μέσο όρο οι γονείς, όπως αναφέραμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, είχαν τρία παιδιά, τα παιδιά τους ακολούθησαν τον ίδιο ρυθμό, μειωμένο κατά ένα παιδί. Κατά συνέπεια, οι καταβολές από την οικογένεια διαμορφώνουν τον επιθυμητό αριθμό παιδιών. Για παράδειγμα, αν κάποιος προέρχεται από οικογένεια με πολλά παιδιά, υπάρχει σοβαρή πιθανότητα να κάνει πολλά παιδιά.

H_0 : Το εισόδημα δεν επηρεάζει τον αριθμό των παιδιών.

Η στατιστική χ^2 παίρνει την τιμή 27,495 και η πιθανότητα να είναι αληθής η υπόθεση H_0 είναι 0,282, γεγονός που δεν επιτρέπει την απόρριψη της H_0 υπέρ της H_1 .

Η αλήθεια είναι ότι γενικά πιστεύεται ότι το εισόδημα επηρεάζει και μάλιστα σε μεγάλο βαθμό την επιλογή του μεγέθους της οικογένειας. Ένα ζευγάρι αποφασίζει για το πόσα παιδιά θα αποκτήσει με βάση την οικονομική του κατάσταση και η έλλειψη χρηματικών πόρων αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για την απόκτηση ενός επιπλέον παιδιού. Όμως, τα τελευταία χρόνια όλες αυτές οι θεωρίες έχουν ξεπεραστεί, λόγω της αλλαγής της νοοτροπίας και του τρόπου ζωής. Ο αριθμός των παιδιών, καθώς έδειξε και η έρευνα, έχει σταθεροποιηθεί στα δύο παιδιά ανά οικογένεια, ανεξάρτητα από το εισόδημα (χαμηλό, μέσο, υψηλό) και γενικότερα την οικονομική της θέση. Η άποψη, που εξηγεί το γεγονός ότι δεν υπάρχει καμμία σχέση ανάμεσα στη γεννητικότητα και στο οικογενειακό εισόδημα, είναι ότι τα νέα ζευγάρια ξέρουν πολύ καλά τί θέλουν και τί ζητούν και αποφασίζουν για τον αριθμό των παιδιών που θα αποκτήσουν με βάση τις προτιμήσεις τους. Το μέγεθος της οικογένειας δεν επηρεάζεται πλέον από το εισόδημα του ζευγαριού άμεσα, όπως παλαιότερα.

H_0 : Ο αριθμός των παιδιών δεν εξαρτάται από τον ιδανικό αριθμό των παιδιών.

Ο στατιστικός έλεγχος χ^2 λαμβάνει την τιμή 35,872 και η πιθανότητα να παρατηρήσουμε την τιμή αυτή, όταν η υπόθεση H_0 είναι αληθής, είναι 0.0001. Κατά συνέπεια, απορρίπτεται η H_0 υπέρ της H_1 .

Ο ιδανικός αριθμός των παιδιών που πρέπει να έχει μία Ελληνική οικογένεια, όπως προτείνεται από τους ίδιους τους ερωτώμενους, βρίσκεται σε αντιστοιχία με τον πραγματικό αριθμό παιδιών. Επομένως, υπάρχει πλήρης συσχέτιση ανάμεσά τους. Βέβαια, αυτό μπορεί να εξηγηθεί με δύο τρόπους. Πρώτον, το κάθε ζευγάρι αποκτά τον αριθμό των παιδιών που θεωρεί ιδανικό ή, δεύτερον, ο ιδανικός αριθμός παιδιών, που γενικά επικρατεί, επηρεάζει την τελική επιλογή του μεγέθους της οικογένειας.

H_0 : Ο αριθμός των παιδιών είναι ανεξάρτητος από τον αστικό, ημιαστικό και αγροτικό χώρο.

Η στατιστική χ^2 παίρνει την τιμή 10,768 και η πιθανότητα να είναι αληθής η H_0 είναι 0,09, άρα επιτρέπεται η απόρριψη της H_0 .

Αυτό σημαίνει ότι όσο κινούμαστε προς τον αγροτικό χώρο, τόσο αυξάνεται και ο αριθμός των παιδιών. Τα ποσοστά γεννητικότητας παραμένουν υψηλότερα στις αγροτικές περιοχές απ' ό,τι στις αστικές, όπως παλιότερα, αλλά όχι με τόσο σημαντικές διαφορές. Επιβεβαιώνονται, έτσι, όλες οι παλιότερες έρευνες που θέλουν τον αγροτικό χώρο πιο παραδοσιακό γύρω από το θέμα της γεννητικότητας. Βέβαια και η ζωή στα χωριά έχει επηρεαστεί από αυτή των πόλεων, πράγμα που έχει ως συνέπεια τη μείωση του μέσου όρου παιδιών, κατά πολύ, παρόλα αυτά όμως είναι λίγο υψηλότερος από αυτόν των πόλεων.

Παρακάτω θα γίνει μία αναφορά στο μοντέλο που περιγράφει τη γεννητικότητα, όπως αυτό προκύπτει μέσα από τη μέθοδο των ελαχίστων

τετραγώνων (πολλαπλή παλινδρόμηση). Η συναρτησιακή σχέση, που περιγράφει το μοντέλο, έχει τη μορφή $Y=a_0+a_1x_1+a_2x_2+....+a_nx_n$. Από αυτή τη γραμμική συνάρτηση διερευνάται κατά πόσον ο αριθμός των παιδιών που επιλέγει ένα ζευγάρι για να αποκτήσει εξαρτάται από τις ανεξάρτητες μεταβλητές, όπως το μορφωτικό επίπεδο, το επάγγελμα, το εισόδημα, τη θρησκεία, την οικογενειακή κατάσταση κ.ά.

Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν:

Μοντέλο 1: ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ ΣΤΟΝ ΑΡΙΘΜΟ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

INTER:2.263	NOK
YOE	-0,05 ** (-2,829)
MINC	0, 328 (1,123)
HTNOB	0,0857* (2,090)
N = 100 R2 = 0,124 F = 4,552	

$$NOK = 2,263 - 0,05 \cdot YOE + 0, 328 \cdot MINC + 0,0857 \cdot HTNOB$$

Όπου NOK είναι η σταθερή μας μεταβλητή, δηλαδή ο αριθμός των παιδιών, YOE είναι η εκπαίδευση της γυναίκας, MINC είναι το οικογενειακό εισόδημα και HTNOB είναι ο αριθμός των παιδιών των γονέων του συζύγου. Οι ανεξάρτητες αυτές μεταβλητές επιλέχθηκαν, γιατί εμφάνισαν μία σημαντική επίδραση στην εξαρτημένη μεταβλητή NOK. Θα διερευνηθεί λοιπόν κατά πόσο μία αύξηση των τριών παραπάνω ανεξάρτητων μεταβλητών οδηγεί σε

αύξηση ή μείωση (ανάλογα με το πρόσημο) της εξαρτημένης μεταβλητής NOK.

Σύμφωνα με το μοντέλο, το 12,4 % των παρατηρούμενων μεταβλητών στον αριθμό των παιδιών αποδίδεται στη μεταβολή των ανεξάρτητων μεταβλητών YOE, HTNOB και MINC.

Ως πιο σημαντική μεταβλητή του μοντέλου εμφανίζεται η εκπαίδευση της γυναίκας, αφού ο συντελεστής είναι στατιστικά σημαντικός, σε επίπεδο 1%. Το μορφωτικό επίπεδο της συζύγου έχει αρνητική επίδραση στον αριθμό των παιδιών μίας οικογένειας, αφού εμφανίζει αρνητικό πρόσημο. Αυτό σημαίνει ότι όσο αυξάνονται τα έτη εκπαίδευσης της γυναίκας, τόσο μειώνεται ο αριθμός των παιδιών που μπορεί και επιθυμεί να αποκτήσει. Η δεύτερη σημαντική μεταβλητή είναι αυτή που αναφέρεται στον αριθμό των παιδιών που έχουν οι γονείς του συζύγου. Ο συντελεστής εμφανίζεται στατιστικά σημαντικός, σε επίπεδο 10%. Η συγκεκριμένη μεταβλητή έχει θετικό πρόσημο, που σημαίνει ότι έχει θετική επίδραση στην εξαρτημένη μεταβλητή του μοντέλου. Το εισόδημα δεν φαίνεται να ερμηνεύει το μοντέλο, αφού δεν δείχνει ιδιαίτερη σημαντικότητα.

Η τιμή της στατιστικής F είναι 4,552, γεγονός που υποδηλώνει ότι η ερμηνευτικές μεταβλητές δεν μπορούν να λάβουν όλες μαζί την τιμή 0.

Τελειώνοντας, καλό θα ήταν να αναλύσουμε τα αποτελέσματα της έρευνας, η οποία έδειξε ότι το μορφωτικό επίπεδο των γυναικών επηρεάζει αρνητικά τον αριθμό των παιδιών. Αυτό συμβαίνει γιατί η εκπαίδευση σημαίνει, για τις γυναίκες, καλύτερες θέσεις εργασίας και μεγάλη δέσμευση με την εργασία τους. Αυτή η δέσμευση προϋποθέτει για τις γυναίκες περισσότερο χρόνο έξω από το σπίτι. Μ' αυτόν τον τρόπο δεν περισσεύει ούτε χρόνος για την απόκτηση και ανατροφή των παιδιών. Αυτή η άποψη είναι απόλυτα σύμφωνη με τη θεωρία που επικρατεί γύρω από τη γεννητικότητα.

Αντίθετα, το εισόδημα βρέθηκε να μην εμφανίζει κάποια ιδιαίτερη σημαντικότητα. Αυτό έχει μία πολύ απλή εξήγηση. Οι γονείς και ιδιαίτερα τα νέα ζευγάρια δεν λαμβάνουν υπόψη τους τον οικονομικό παράγοντα, όσον

αφορά στην αναπαγωγική τους συμπεριφορά. Κι' αυτό γιατί αν και τα τελευταία χρόνια τα οικογενειακά εισοδήματα είναι αρκετά υψηλά, τα ζευγάρια δεν φαίνονται ιδιαίτερα διατεθειμένα να αυξήσουν ή και να μειώσουν τον αριθμό των παιδιών που έχουν. Έχουν σταθεροποιήσει τον επιθυμητό αριθμό στα δύο παιδιά, αριθμός που είναι αρκετά χαμηλός, ώστε να μειωθεί περισσότερο λόγω των υψηλών εισοδημάτων. Οι απόψεις γύρω από το εισόδημα, έτσι όπως εκφράζεται από διαφόρους ερευνητές, δίστανται. Άλλοι υποστηρίζουν ότι το εισόδημα έχει θετική επίδραση στη γεννητικότητα και άλλοι ότι έχει αρνητική επίδραση. Η παρούσα έρευνα εκφράζει τη σημερινή πραγματικότητα στην Ελλάδα και συμφωνεί απόλυτα με την άποψη που εκφράζει ο Δρακάτος (1969), ότι το εισόδημα στην Ελλάδα δεν αποτελεί μία χρήσιμη ερμηνευτική μεταβλητή για τη γεννητικότητα.

Ένας άλλος παράγοντας, που ερμηνεύει τη γεννητικότητα, είναι ο αριθμός των παιδιών των γονέων του άνδρα. Ο αριθμός των παιδιών που είχαν οι γονείς συμβαδίζει με τον αριθμό των παιδιών της επόμενης γενεάς.

Αυτό σημαίνει ότι η απόφαση των ζευγαριών για απόκτηση παιδιών επηρεάζεται από τα παιδιά που έχουν οι γονείς τους και ιδιαίτερα, όπως έδειξε η έρευνα, οι γονείς του συζύγου. Κατά συνέπεια, ο σύζυγος ασκεί μεγαλύτερη επιρροή στον αριθμό των παιδιών που θα αποκτήσει το ζευγάρι, η οποία μπορεί να πάρει τη μορφή άμεσου βιασμού της συνείδησης της γυναίκας.

Β. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παρούσα μελέτη, μέσα από την έρευνα που έγινε, προσπαθεί να εξηγήσει τη γεννητικότητα μέσα από ένα πλαίσιο παραγόντων που την επιρραζούν. Πιο συγκεκριμένα, σκοπός της ήταν να διερευνηθεί κατά πόσον εξαρτάται από τον τόπο κατοικίας, αστικό, ημιαστικό, ή αγροτικό, αλλά και από γενικότερους παραγόντες όπως η εκπαίδευση, το εισόδημα, το επάγγελμα, η θρησκεία, κ.ά. Τό απομυθισμός της έρευνας, αν και συσφύγγει σε ένα μικρό ποσοστό που πιθανόν, μπορούν να φανούν πρόθυμοι να την επαναλάβουν, σχετικά με τη γεννητικότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

« Ο τόπος κατοικίας των ερωτηθέντων αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα, ο οποίος επιρραζει τη γεννητικότητα. Αποδείχθηκε ότι οι ερωτηθέντες, ανάλογα με τον τόπο από τον οποίο κατάγονται, έχουν διαφορετική αντίληψη όσον αφορά τον επιθυμητό αριθμό των παιδιών που αποκτούν. Παρόλο αυτό, η διαφορά ως προς τον επιθυμητό αριθμό παιδιών μεταξύ αστικού και ημιαστικού χώρου είναι μικρή. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι κάτοικοι του ημιαστικού χώρου με οφέληση της ορεινής μικρής περιοχής, έχουν αρχίσει να βλέπουν ιδιαιτέρως σφαιρικά στη μόρφωσή τους και στην επαγγελματική τους αποκλιμάκωση, όπως και στον αστικό χώρο.

« Το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας, και όχι του πατέρα, επιρραζει αρνητικά τη γεννητικότητα. Η θέση της γυναίκας σήμερα απαιτεί κοινωνική μόρφωση, η οποία οδηγεί σε καλύτερες θέσεις εργασίας. Οι άνδρες, όπως η άλλως, από τα παρελθόν είχαν καλύτερη μόρφωση από τις γυναίκες. Οι γυναίκες όμως, την τελευταία δεκαετία, προσπαθούν να λαμβάνουν όλο και περισσότερη μόρφωση, αλλά για να γίνει αυτό, θα πρέπει να είναι δραστήριες, όπως η απόκτηση παιδιών. Η μόρφωση σημαίνει ευαισθησία στην αγορά εργασίας και μάλιστα, γίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην προώθηση των αειμενικών με τη δραστηριότητα καλλιτεχνική.

8.ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παρούσα μελέτη, μέσα από την έρευνα που έγινε, προσπάθησε να εξηγήσει τη γεννητικότητα μέσα από ένα πλαίσιο παραγόντων, που την επηρεάζουν. Πιο συγκεκριμένα, σκοπός της ήταν να διερευνήσει κατά πόσον εξαρτάται από τον τόπο καταγωγής, αστικό, ημιαστικό, ή αγροτικό, αλλά και από γενικότερους παράγοντες, όπως η εκπαίδευση, το εισόδημα, το επάγγελμα, η θρησκεία, κ.ά. Τα αποτελέσματα της έρευνας, αν και αναφέρονται σε ένα μικρό ποσοστό του πληθυσμού, μπορούν να φανούν χρήσιμα για την εξαγωγή ορισμένων συμπερασμάτων, σχετικά με τη γεννητικότητα.

Τα συμπεράσματα της έρευνας μπορούμε να τα συνοψίσουμε ως εξής:

- Ο τόπος καταγωγής των ερωτώμενων αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα, ο οποίος επηρεάζει τη γεννητικότητα. Αποδείχτηκε ότι οι ερωτώμενοι, ανάλογα με τον τόπο από τον οποίο κατάγονται, έχουν διαφορετική αντίληψη όσον αφορά τον επιθυμητό αριθμό των παιδιών που αποκτούν. Παρόλα αυτά, η διαφορά ως προς τον επιθυμητό αριθμό παιδιών μεταξύ αστικού και αγροτικού χώρου είναι μικρή. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι κάτοικοι του αγροτικού χώρου, με εξαίρεση τις ορεινές μακρινές περιοχές, έχουν αρχίσει να δίδουν ιδιαίτερη σημασία στη μόρφωσή τους και στην επαγγελματική τους αποκατάσταση, όπως και στον αστικό χώρο.
- Το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας, και όχι του πατέρα, επηρεάζει αρνητικά τη γεννητικότητα. Η θέση της γυναίκας σήμερα απαιτεί ικανοποιητική μόρφωση, η οποία οδηγεί σε καλύτερες θέσεις εργασίας. Οι άνδρες, ούτως ή άλλως, από το παρελθόν είχαν καλύτερη μόρφωση από τις γυναίκες. Οι γυναίκες όμως, την τελευταία δεκαετία, προσπαθούν να λαμβάνουν όλο και περισσότερη μόρφωση, αλλά, για να γίνει αυτό, θυσιάζουν άλλες δραστηριότητες, όπως η απόκτηση παιδιών. Η μόρφωση σημαίνει συμμετοχή στην αγορά εργασίας και, μάλιστα, μεγαλύτερη δέσμευση με την εργασία τους, πράγμα ασυμβίβαστο με τη δημιουργία μεγάλης οικογένειας

- Το εισόδημα δεν επηρεάζει καθόλου τον αριθμό των παιδιών, όπως αναμενόταν με βάση τις παλαιότερες έρευνες και θεωρίες. Αυτό συμβαίνει για δύο κυρίως λόγους. Πρώτον, γιατί η επιθυμία για ένα παιδί είναι σημαντικότερη από την οικονομική κατάσταση των γονέων. Αυτό που μετράει περισσότερο είναι η ολοκλήρωση, που επέρχεται με τη γέννηση ενός παιδιού, παρά η απόκτηση μεγαλύτερων εισοδημάτων. Δεύτερον, γιατί η απόκτηση ενός παιδιού είναι, κατά κάποιο τρόπο, ανεξάρτητη από το οικογενειακό μηνιαίο εισόδημα. Η απόφαση τους εξαρτάται περισσότερο από άλλους, κοινωνικούς παράγοντες, παρά από την οικονομική τους θέση. Για παράδειγμα, ο χρόνος που μπορούν να διαθέσουν για την φροντίδα των παιδιών τους έχει μεγαλύτερη σημασία για τους γονείς από τα χρήματα που μπορούν να διαθέσουν γι' αυτά.

- Ένα άλλο συμπέρασμα, που συμφωνεί με τις θεωρίες γύρω από τη γεννητικότητα, είναι ότι ο αριθμός των παιδιών των γονέων των ερωτώμενων είναι ικανός να επηρεάσει την απόφαση των ερωτώμενων, σχετικά με το πόσα παιδιά θα αποκτήσουν. Αυτό είναι αποτέλεσμα των καταβολών, που έχει κληρονομήσει η επόμενη γενιά από την προηγούμενη. Οπωσδήποτε, μία οικογένεια, που έχει πολλά παιδιά, είναι επόμενο να επηρεάσει κάποιο ή κάποια από τα παιδιά αυτά να ακολουθήσει το ίδιο παράδειγμα.

Μέσα από τα συμπεράσματα της έρευνας προκύπτει ότι τα νεαρά ζευγάρια, στην Ελλάδα, αναζητώντας καλύτερη μόρφωση και επαγγελματική αποκατάσταση παραμελούν τη δημιουργία οικογένειας, με αποτέλεσμα την πτώση της γεννητικότητας στη χώρα μας και, κατά συνέπεια τη μείωση του πληθυσμού.

Είναι γεγονός πλέον ότι ο συνολικός δείκτης γεννητικότητας έχει πέσει πολύ χαμηλά στην Ελλάδα, χαμηλότερα και από τις πιο δυσοίωνες προβλέψεις. Το πρόβλημα της υπογεννητικότητας είναι τόσο οξύ, ώστε να έχει προκαλέσει σοβαρές ανησυχίες σε αρμόδιους παράγοντες, αφού είναι ενδεχόμενο η στασιμότητα ή και η μείωση του πληθυσμού να έχει τρομακτικές συνέπειες για το μέλλον της χώρας.

Οι συνέπειες που δημιουργούνται από τη συνεχή μείωση των γεννήσεων επηρεάζουν αρνητικά πολλούς τομείς της ελληνικής κοινωνίας.

- Πρώτα απ' όλα, προκαλούνται κοινωνικά, οικονομικά, δημογραφικά και αναπτυξιακά προβλήματα, εξαιτίας κυρίως του ότι ελαττώνεται ο νεανικός και αυξάνεται ο γεροντικός πληθυσμός της χώρας, που ζει κυρίως στα χωριά απομονωμένος ή και στις πόλεις με χαμηλές συνήθως συντάξεις.

- Δεύτερον, ελαττώνεται η αμυντική ικανότητα της χώρας, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια που δέχεται συνεχώς ενοχλήσεις από γειτονικές και άλλες χώρες.

- Τρίτον, προκαλείται πνευματικός μαρασμός και πέφτει το πολιτιστικό της επίπεδο.

- Τέταρτον, μειώνεται η οικονομική δύναμη της χώρας μας, αφού ελαττώνεται το εργατικό της δυναμικό. Οι νέοι λιγοστεύουν, όλο και περισσότερο, με αποτέλεσμα να χάνεται η παραγωγική δύναμη.

Ως αναγκαίο επακόλουθο, επομένως, προκύπτει η ανάγκη, ειδικά για τη χώρα μας, της λήψης άμεσων, αποφαστικών και ριζικών μέτρων, ώστε να μπορέσουν να εξαλείψουν τις αιτίες του κακού και να μετριάσουν τις αναπόφευκτες δυσμενείς συνέπειές του. Γιατί μπροστά στον κίνδυνο του εθνικού και φυλετικού αφανισμού, η ικανοποίηση ορισμένων αναγκών και εφήμερων απολαύσεων δεν πρέπει να έχουν προτεραιότητα. Τα μέτρα που πάρθηκαν μέχρι τώρα διακρίνονταν για την ατολμία τους και τον ευκαιριακό χαρακτήρα τους και ουσιαστικά δεν προσέφεραν τίποτα προς την κατεύθυνση του μετριασμού της οξύτητας του προβλήματος. Τρεις κινήσεις θα πρέπει να γίνουν από την πλευρά των πολιτών και της πολιτείας, προκειμένου να λυθεί αυτό το πρόβλημα:

- Πρώτον, θα πρέπει όλοι, και κυρίως οι νέοι να συνειδητοποιήσουν τους κινδύνους που συνεπάγεται για τη χώρα μας το θέμα της υπογεννητικότητας έτσι ώστε να συμβάλλουν όλοι στην επίλυση του προβλήματος αυτού με τη θέληση τους και όχι επειδή τους το επιβάλλουν.

•Έπειτα, θα πρέπει να γίνει προσπάθεια για τη μείωση του ρεύματος της εξωτερικής μετανάστευσης και για την παλλινόστηση των Ελλήνων του εξωτερικού.

•Τέλος, θα πρέπει να προστατευθούν πλήρως η μητρότητα και οι πολύτεκνες οικογένειες. Το ύψος των σημερινών επιδομάτων για τα παιδιά είναι ανεπαρκέστατο. Κατά συνέπεια, θα πρέπει να αυξηθεί για να αποτελεί κίνητρο για τα ζευγάρια να αποκτούν περισσότερα από τρία παιδιά.

Η γεννητικότητα διαμορφώνεται βέβαια από διάφορους παράγοντες, όπως το μορφωτικό επίπεδο, ο τόπος καταγωγής, το επάγγελμα, κ.ά., όπως φανερώθηκε μέσα από την έρευνα, παρόλα αυτά όμως αποτελεί προσωπική απόφαση του ζευγαριού, που εκφράζει τις ατομικές προτιμήσεις του. Το ζευγάρι αποφασίζει από πριν για τον αριθμό των παιδιών που θα αποκτήσει, χωρίς να τους απασχολεί τα τελευταία χρόνια η οικονομική τους κατάσταση. Επίσης, ο αγροτικός χώρος έχει δεχτεί τόσες επιρροές από τον αστικό, έτσι ώστε να μην εμφανίζονται τώρα πλέον τόσες διαφορές ανάμεσά τους και άρα καμμία ιδιαίτερη εξάρτηση ανάμεσα στον τόπο και στη γεννητικότητα.

Η ουσία όμως είναι μία. Η μείωση της γεννητικότητας είναι γεγονός και η λύση της δε θα πρέπει να αναζητηθεί τόσο στους παράγοντες που την επηρεάζουν όσο στη συνειδητοποίηση από τους ίδιους τους γονείς της κακής κατάστασης, στην οποία έχει περιέλθει η χώρα μας σε ό,τι αφορά τη γεννητικότητα. Αν γίνει αυτό και αν ακολουθηθεί η σωστή πολιτική σχετικά με αυτό το θέμα, τότε μπορούμε να τρέφουμε ελπίδες για το μέλλον της χώρας μας.

9. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Εθνογραφία

Ευκλ. Πουλασπούλου Νηρέ, "Το Δημογραφικό", Εκδ. Ελλην., 1974.

Ε.Ι.Υ.Ε., "Ενυαή των Ελλήνων. Δεκαετήσια Κονοδομική Επιτροπή γα τη μελέτη του Δημογραφικού προβλήματος της χώρας και διατύπωση προτάσεων για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του "Γόρτυμα", Αθήνα, 1991.

Ε.Ι.Υ.Ε., "Ευρωπαϊκή δημογραφία στατιστικά 1995", Αθήνα, 1996.

Ε.Ι.Υ.Ε., "Στατιστική φυσικής κίνησης του πληθυσμού κατά το έτος 1960", Αθήνα, 1963.

Ε.Ι.Υ.Ε., "Στατιστική φυσικής κίνησης του πληθυσμού κατά το έτος 1970", Αθήνα, 1973.

Ε.Ι.Υ.Ε., "Στατιστική φυσικής κίνησης του πληθυσμού κατά το έτος 1980", Αθήνα, 1982.

Ε.Ι.Υ.Ε., "Στατιστική φυσικής κίνησης του πληθυσμού κατά το έτος 1990", Αθήνα, 1992.

Ε.Ι.Υ.Ε., "Στατιστική φυσικής κίνησης του πληθυσμού κατά το έτος 1995", Τεύχος Α, Αθήνα, 1996.

Ε.Ι.Υ.Ε., "Στατιστική επιτράδα της Ελλάδος 1994-1995", Αθήνα, 1996.

Καζιράνης Β., "Η αναπαραγωγή των Ελλήνων - Μέθοδο και πραγματικότητα", Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα, 1986.

Κυριακή Νανά, "Αναπαραγωγή του πληθυσμού", Οικονομική, Αθήνα, 1992.

Μπαλαφούδης Χ., "Κοινωνική και Ιστορική Δημογραφία", Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Αθήνα, 1996-97.

Τσιποδάκης Δ. Γ., "Κοινωνική Δημογραφία", Οικονομική, Αθήνα, 1986.

Φίλιππος Β., "Προβλήματα κοινωνικού μετασχηματισμού", Οικονομική, Αθήνα, 1974.

Χατζογιάννης Γεώργιος, "Οικονομικά και δημογραφικά", Οικονομική, Αθήνα, 1996.

Χουλιαράκης Μ., "Εξέλιξη πληθυσμού και εργατικού δυναμικού της Ελλάδος 1930-1991", ΕΚΚΕ, Αθήνα, 1991.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

9. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

Έμκε- Πουλοπούλου Έρα, "Το Δημογραφικό", Εκδ. Έλλην., 1974.

Ε.Σ.Υ.Ε., "Βουλή των Ελλήνων, Διακομματική Κοινοβουλευτική Επιτροπή "για τη μελέτη του δημογραφικού προβλήματος της χώρας και διατύπωση προτάσεων για την αποτελεσματική αντιμετώπισή του " Πόρισμα", Αθήνα, 1993.

Ε.Σ.Υ.Ε., "Eurostat demographic statistics 1995", Αθήνα, 1996.

Ε.Σ.Υ.Ε., "Στατιστική φυσικής κίνησης του πληθυσμού κατά το έτος 1960", Αθήνα, 1963.

Ε.Σ.Υ.Ε., "Στατιστική φυσικής κίνησης του πληθυσμού κατά το έτος 1970", Αθήνα, 1970.

Ε.Σ.Υ.Ε., " Στατιστική φυσικής κίνησης του πληθυσμού κατά το έτος 1980", Αθήνα, 1980.

Ε.Σ.Υ.Ε., " Στατιστική φυσικής κίνησης του πληθυσμού κατά το έτος 1990", Αθήνα, 1990.

Ε.Σ.Υ.Ε., " Στατιστική φυσικής κίνησης του πληθυσμού κατά το έτος 1995", Τόμος Α, Αθήνα, 1995.

Ε.Σ.Υ.Ε., " Στατιστική επετηρίδα της Ελλάδος 1994-1995", Αθήνα, 1996.

Κοτζαμάνης Β., "Η αναπαραγωγή των Ελλήνων : Μύθοι και πραγματικότητα", Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα , 1988.

Κυριαζή Νότα, "Αναπαραγωγή του πληθυσμού", Gutenberg, Αθήνα, 1992.

Μπαγκαβός Χ., "Κοινωνική και Ιστορική Δημογραφία", Πάντειο Πανεπιστήμιο: Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Αθήνα, 1996-97.

Τσαούσης Δ. Γ., "Κοινωνική Δημογραφία", Gutenberg, Αθήνα, 1986.

Φίλιας Β., "Προβλήματα κοινωνικού μετασχηματισμού", Παπαζήσης , Αθήνα, 1974.

Χονδρογιάννης Γεώργιος, "Οικονομικά της οικογένειας", Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 1995.

Χουλιαράκης Μ., "Εξελίξεις πληθυσμού αγροτικών περιοχών της Ελλάδος 1920-1981", ΕΚΚΕ, Αθήνα, 1981.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Anastasiou S. C., "Eco-demographic changes and labour supply growth in Greece", KEPE, Athens, 1986, p. 46-47

Anson Jon and Meir Avinoam, "Religiosity, nationalism and fertility in Israel", *European Journal of Populations*, vol. 12, No. 1, March 1996, p.6.

Bagozzi R. P. and Van Loo M.F., "Toward a general theory of fertility : A causal modelling approach", *Demography*, vol. 15, 1978.

Bagozzi R. P. and Van Loo M. F., "Decision-making and fertility : A Theory of exchange in the family", *Demographic Behaviour*, Colorado: Westview press 1980, p. 91-124.

Becker G. S., "An economic analysis of fertility: Demographic and economic change in developed countries", Princeton: Princeton university for the national bureau of economic research, 1960.

Becker G. S. and Lewis H. G., "Interaction between quantity and quality of children", *Economics of the family*, 1974, p. 81-116.

Beckman Linda, "Couple's decision-making processes regarding fertility", *Social Demography*, New York: Academic Press, 1978, p. 57-81.

Bian Jie, "Parental monetary investments in children: A focus in China", *Journal of family and economic issues*, vol. 17, No. 1, Spring 1996, New York: Human Sciences Press

Blake J., "Are babies consumer durables?" *Population studies*, vol. 22, No. 1, 1968, p.5-25.

Blake J., "Family size and the quality of children", *Demography*, vol. 18, No. 4, 1981, p. 421-442.

Bongaarts John and Susan Cotts Watkins, "Social Interactions and contemporary fertility transitions", *Population and development review*, vol.22, No.4, December 1996, p.639-682.

Bumpass L. L., "The changing linkage of nuptiality and fertility in the United States, Nuptiality and Fertility", Liege: Ordina editions, 1982, p. 195-209.

Calhum A. Charles, "The impact of children on the labour supply of married women: Comparative estimates from European and US data", *European Journal of population demographie*, vol. 10, No. 4, 1994, p. 298-301.

Calor Oded and David N. Weil, "The gender gap, fertility and growth", *The American Economic Review*, vol. 86, No. 3, June 1996, p. 374-387.

Cheng S. Benjamin, «An investigation of cointegration and causality between fertility and female labour force participation», *Applied Economic Letters*, vol.3, No.1, January 1996, p.29-32

Coale J. Ansley, «Factors associated with the development of low fertility:A historic summary», *World population*, vol.2, 1965, p.208

Cochrane Hill Susan, «Fertility and education, K.E.Π.E., 1979

Coldstein Sidney, «The influence of labour force participation and education on fertility in Thailand», *Population studies*, vol.26, November 1972

Dasgupta Partha, «The population problem:Theory and evidence», *Journal of economic literature*, vol 23, December 1995

Davis K. and Blake J., «Social structure and fertility: An analytical framework», *Economic Development and cultural change*, vol.4, No.3, 1956

Day H. Lincoln, «Recent fertility trends in industrialized countries», *European journal of population demographie*, vol. 11, No 3, 1995, p.282-287

Drakatos C., "The determinants of birth rates in developing countries: An econometric study of Greece", *Economic development and cultural change*, No 4, 1969, p. 596-603

Easterlin Richard, «On the relation of economic factors to recent and projected fertility changes», *Demography*, vol.3, 1966, p.131-153

_____, «Population labour force and labour swings in economic growth: The American experience», New York: National bureau of economic research, 1969

_____, «Relative economic status and the American fertility swing, Family economic behaviour: Problems and prospects», Philadelphia:Lippincott, 1973

_____, «What will 1984 be like?», *Demography*, vol.15, No.4, 1978, p.397-432

_____, «Birth and fortune», New York:Basic Books, 1980

Easterlin R. and Codran G. A., «A note on the recent fertility swing in Australia, Canada, England and Wales and the United States, Population, factor, movements and economic development», Great Britain:University of Wales Press 1976, p.139-151

Freedman R., «The sociology of human fertility: A trend report and bibliography», *Current sociology*, vol.38, 1962

Ferber M. A. and Birnbaum B. G., «The new Home Economics: Retrospects and prospects», *The Journal of consumer research*, vol.4, 1977, p.19-28

Hass P. M., «Wanted and unwanted pregnancies: A fertility decision-making model», *Journal of social issues*, vol.30, No.4, 1974, p.125-165

Hawthorn G., «The sociology of fertility», Collier-Macmillan, London 1970

Hoffman L.W. and J. D. Manis, «The value of children in the United States», *Journal of marriage and the family*, vol.41, 1979

Hoffman L. W., J. D. Manis and Thornton A., «The value of children in the United States», *Journal of population*, vol.1, 1978,

Joshi H., «The cash opportunity costs of childbearing: An approach to estimation using British data», *Population studies*, vol. 44, 1990, p.41-60

Knaub P. K., Eversoll D. B. and Voss J. H., «Is parenthood a desirable adult role? An assessment of attitudes held by contemporary women, Sex roles, *A Journal of research*, vol.9, 1983, p.355-362

Kocher E. James, «Rural development, income distribution and fertility decline», The population Council, USA 1973

Kuznets Simon, «Growth Population and Income Distribution: Selective Essays», Norton: W.W. Norton and Company, New York, London, КЕПЕ 1979

Leibenstein Harvey, «The economic theory of fertility: Promising path or blind alley?», *Journal of economic literature*, vol.12, 1975

Magdalinos M. and H. Symeonidou, «Modelling the fertility-employment relationship: Simultaneity and misspecification testing», *European journal of population*, vol.5, 1989

Michael R.T., «Education and the derived demand for children», *Journal of political economy*, vol.8, March/April 1973, p.128-164

Mincer J., «Market prices, opportunity costs and income effects, Measurement in economics: Studies in mathematical and econometrics in memory of Yehuda Grunfeld», Stanford University Press, 1963

Morsa Jean, «Socioeconomic factors affecting fertility and motivation for parenthood», *Population studies*, No.3, Strasbourg 1979

Namboodiri N. K., «Some observations on the economic framework for fertility analysis», *Population studies*, vol.26, 1972, p.186-206

OECD, «Migration, the demographic aspects», Paris 1991

Petersen W., «Population», Macmillian, London 1966

Petersen W., «Population», Macmillian, London 1969

Rainwater Lee, «Marital sexuality, family size, contraception, family design, Aldine publishing company», Chicago 1965, p.184-188

Rosen C. Bernard and Alan B. Simmons, «Industrilization, family and fertility: A structural-phychological analysis of the Brazilian case», *Demography*, vol.8, February 1971

Rosenzweig M.R., «Female work experience, employment status and birth expectations: Sequential decision making in the Philippines», *Demography*, vol.13, 1976

Ryder B. Norman, «Some problems of fertility research», *Social Demography*, New York: Academic press 1978

Safilios-Rothschild Constantina, «Sociological factors affecting fertility in urban Greece: A preliminary report», *Journal of marriage and the family*, vol 31, No.3, August 1969

Safilios-Rothschild Constantina, «The relation between work commitment and fertility», *International journal of sociology of the family*, vol 2, March 1972, p.1-4

Schultz T. W., «Birth rate changes over space and time: A study of Taiwan», *Economics of the family*, Chicago:National bureau of economic research, 1974

Seear B.N., «Retour des femmes sur le marche du travail apre's interruption d' emploi», OECD, Paris 1971

Siampos George, «Recent population change calling for policy action», NSSG, Athens 1980

Stycos J. Mayone and Robert H. Weller, «Female working roles and fertility», *Demography*, vol.4, 1967

Thompson W.S., «Population problems», MacGraw Hill, N.Y. 1953

Turchi A. Boone, «The demand for children: The economics of fertility in the United States», Cambridge, MA: Ballinger publishing Co., 1975a

_____, «Micronomic theory of fertility: A critique, Social forces», 1975b, p.107-125

Valaoras, V.G., «Control of family size in Greece», *Population studies*, vol 18, March 1965, p.273

Voloudakis A. Evangelos, «Determinants of fertility and family size in Greece (1961-1971): A gross-section econometric analysis 1961 proceeding of the force European population seminar», NSSG and ESPS, Athens 1979

World Bank, «World population projections 1987-1988», Edition, short and long term, Estimates K.C. Zachariah and my T.Vu, KEPE 1988, p.370-371

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΙΝΑΚΕΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 5

ΠΙΝΑΚΗΣ 1

ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ ΠΡΟΒΛΕΨΗΣ
ΔΕΚΤΕΡΑΙΟΥ 1997 - 1999

ΕΠΙΧ.	ΕΓΧΩΡΙΟ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ	ΠΟΛΙΤΙΚΟ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ	ΠΟΛΙΤΙΚΟ	ΑΓΡΟΤΙΚΟ	ΠΟΛΙΤΙΚΟ
1997	1000000	200000	40.00	1000000	40.00	200000	40.00
1998	1000000	200000	40.00	1000000	40.00	200000	40.00
1999	1000000	200000	40.00	1000000	40.00	200000	40.00
1999	1000000	200000	40.00	1000000	40.00	200000	40.00

ΠΙΝΑΚΕΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 5

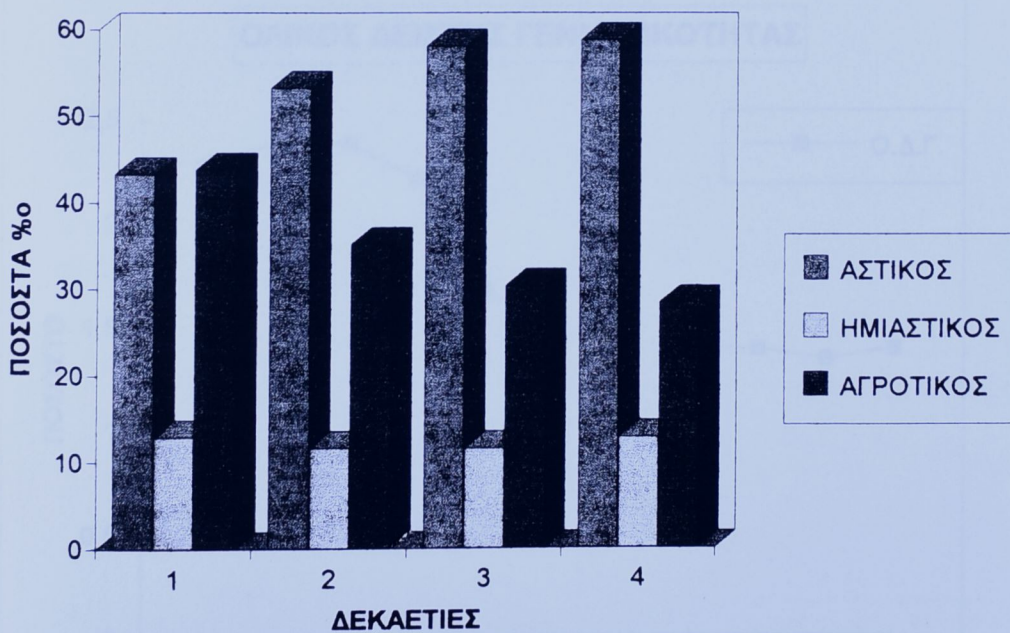

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΤΑ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ 1961 - 1991

ΕΤΗ	ΣΥΝΟΛΟ	Α.ΑΡΙΘΜΟΙ	ΠΟΣΟΣΤΑ%	Α.ΑΡΙΘΜΟΙ	ΠΟΣΟΣΤΑ%	Α.ΑΡΙΘΜΟΙ	ΠΟΣΟΣΤΑ%
1961	8388553	3628105	43,25	1085856	12,94	3674592	43,81
1971	8768841	4667489	53,22	1019421	11,62	3081731	35,16
1981	9740417	5659528	58,1	1125547	11,55	2955342	30,35
1991	10259900	6036660	58,83	1312774	12,79	2910466	28,38

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΤΑ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

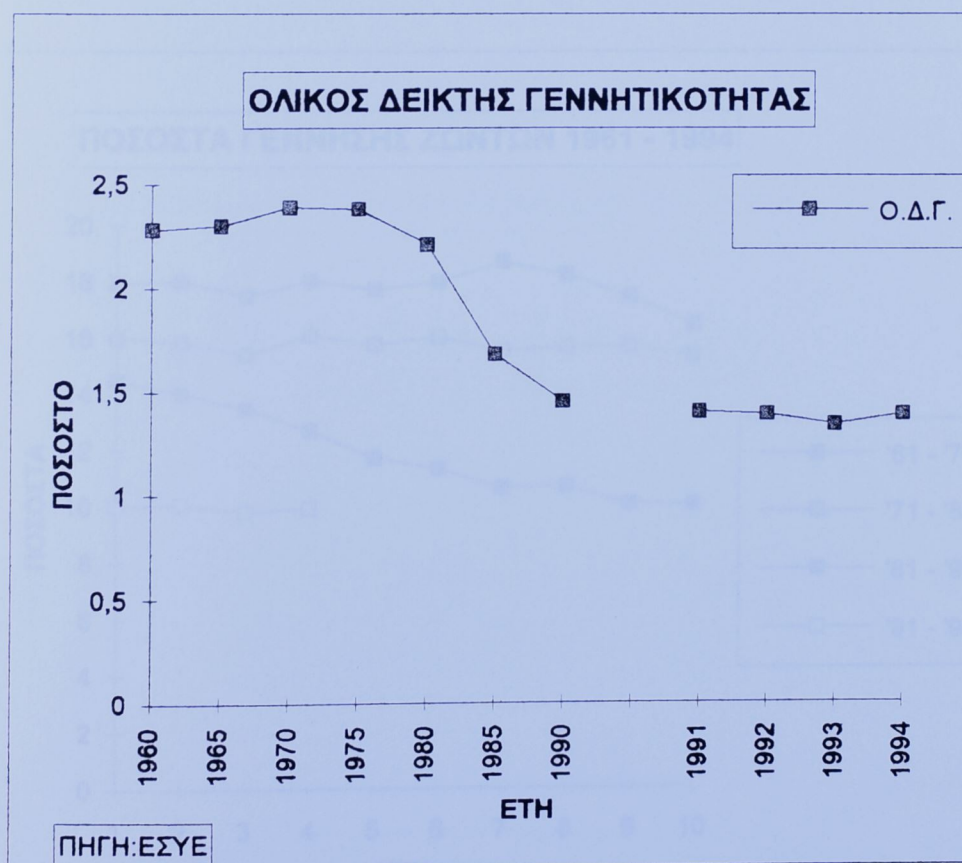

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

ΠΟΡΕΙΑ ΟΛΙΚΟΥ ΔΕΙΚΤΗ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ (Ο.Δ.Γ.)
1960 - 1994

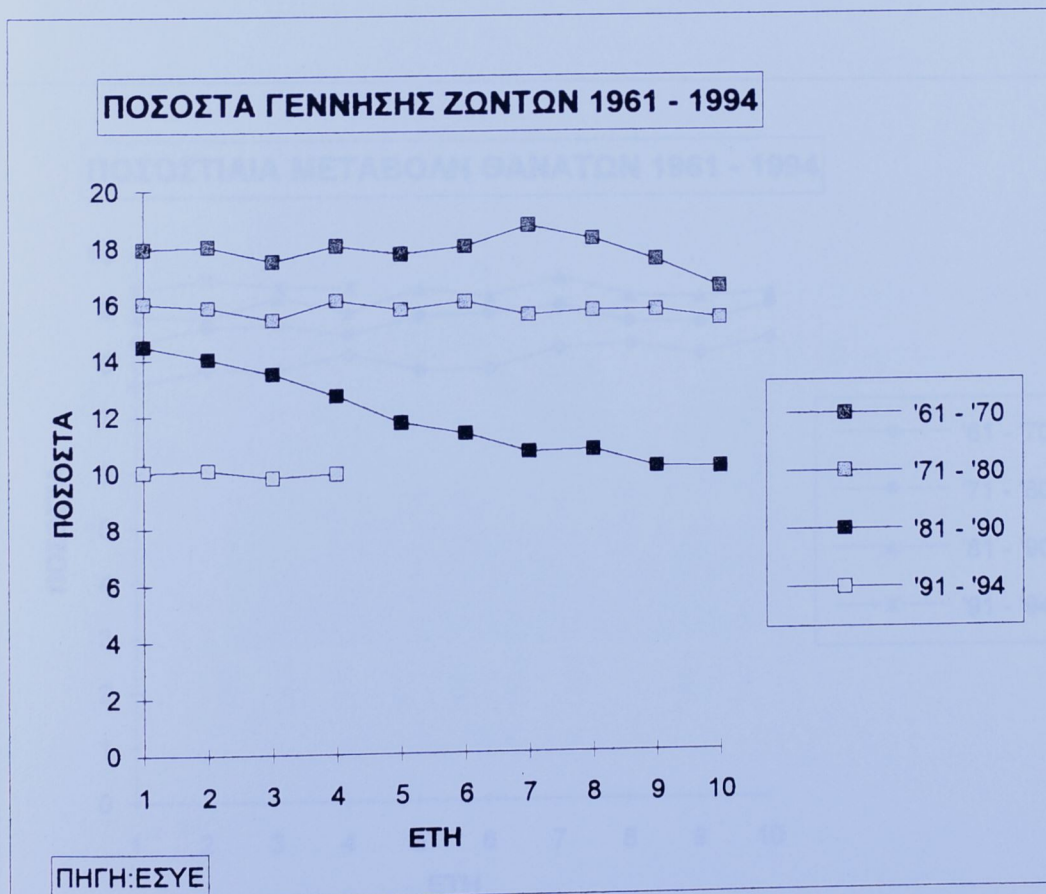
ΕΤΗ	Ο.Δ.Γ.
1960	2,28
1965	2,3
1970	2,39
1975	2,38
1980	2,21
1985	1,68
1990	1,45
1991	1,4
1992	1,39
1993	1,34
1994	1,39

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

ΠΟΣΟΣΤΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΖΩΝΤΩΝ ΕΠΙ 1000 ΚΑΤΟΙΚΩΝ
ΑΠΟ ΤΟ 1960 ΕΩΣ ΤΟ 1994

'61 ΕΩΣ '70	'71 ΕΩΣ '80	'81 ΕΩΣ '90	'91 ΕΩΣ '94
17,94	15,98	14,48	10,01
18,01	15,85	14,01	10,08
17,48	15,4	13,47	9,81
18	16,08	12,7	9,95
17,71	15,73	11,73	
17,95	16	11,32	
18,68	15,51	10,64	
18,21	15,66	10,71	
17,44	15,66	10,08	
16,48	15,36	10,06	

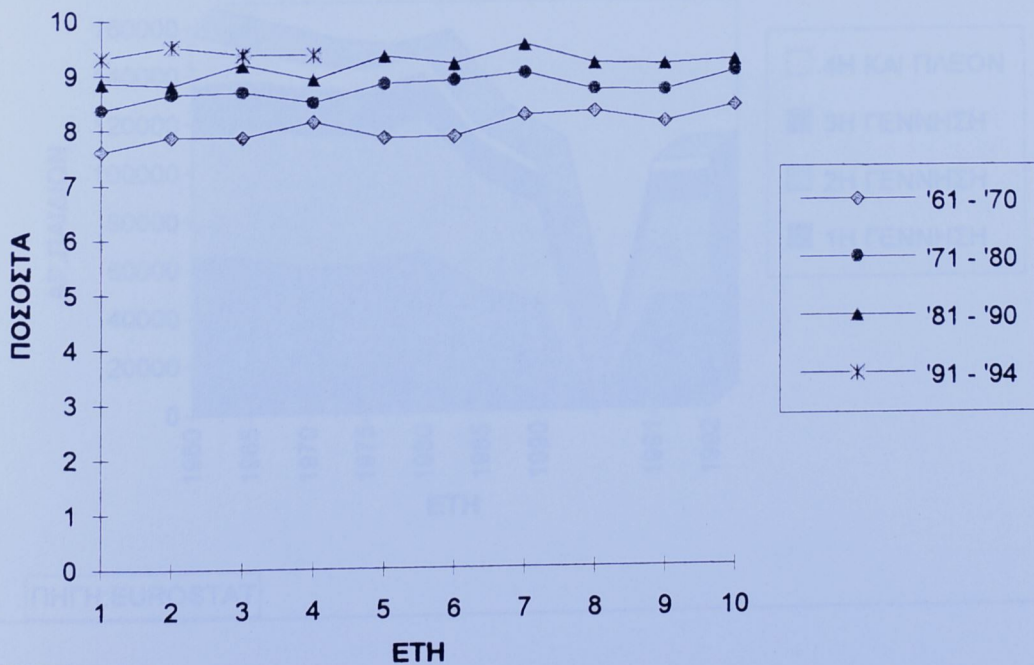

ΠΙΝΑΚΑΣ 3Α

ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΘΑΝΑΤΩΝ
ΑΠΟ ΤΟ 1960 ΕΩΣ ΤΟ 1994

'61 ΕΩΣ '70	'71 ΕΩΣ '80	'81 ΕΩΣ '90	'91 ΕΩΣ '94
7,61	8,36	8,86	9,32
7,88	8,65	8,82	9,52
7,88	8,7	9,2	9,39
8,16	8,51	8,93	9,38
7,87	8,85	9,35	
7,88	8,9	9,21	
8,26	9,04	9,56	
8,33	8,72	9,21	
8,13	8,71	9,19	
8,42	9,05	9,27	

ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΘΑΝΑΤΩΝ 1961 - 1994

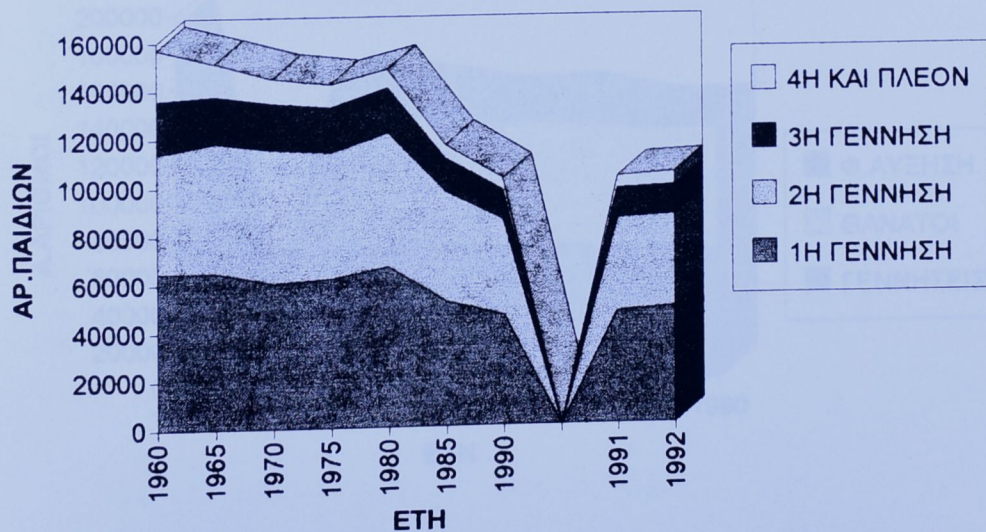
ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΤΑ ΣΕΙΡΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ

ΕΤΗ	1Η ΓΕΝΝΗΣΗ	2Η ΓΕΝΝΗΣΗ	3Η ΓΕΝΝΗΣΗ	4Η ΚΑΙ ΠΛΕΟΝ	ΣΥΝΟΛΟ
1960	64532	49563	22114	21030	157239
1965	64575	53657	19440	13776	151448
1970	60133	55148	19240	10407	144928
1975	61680	52429	18539	9625	142273
1980	66479	55420	18786	7449	148134
1985	51436	45566	13926	5553	116481
1990	45588	39833	11914	4894	102229
1991	46583	38558	12262	5217	102620
1992	48450	37947	12166	5518	104081

ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΤΑ ΣΕΙΡΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ

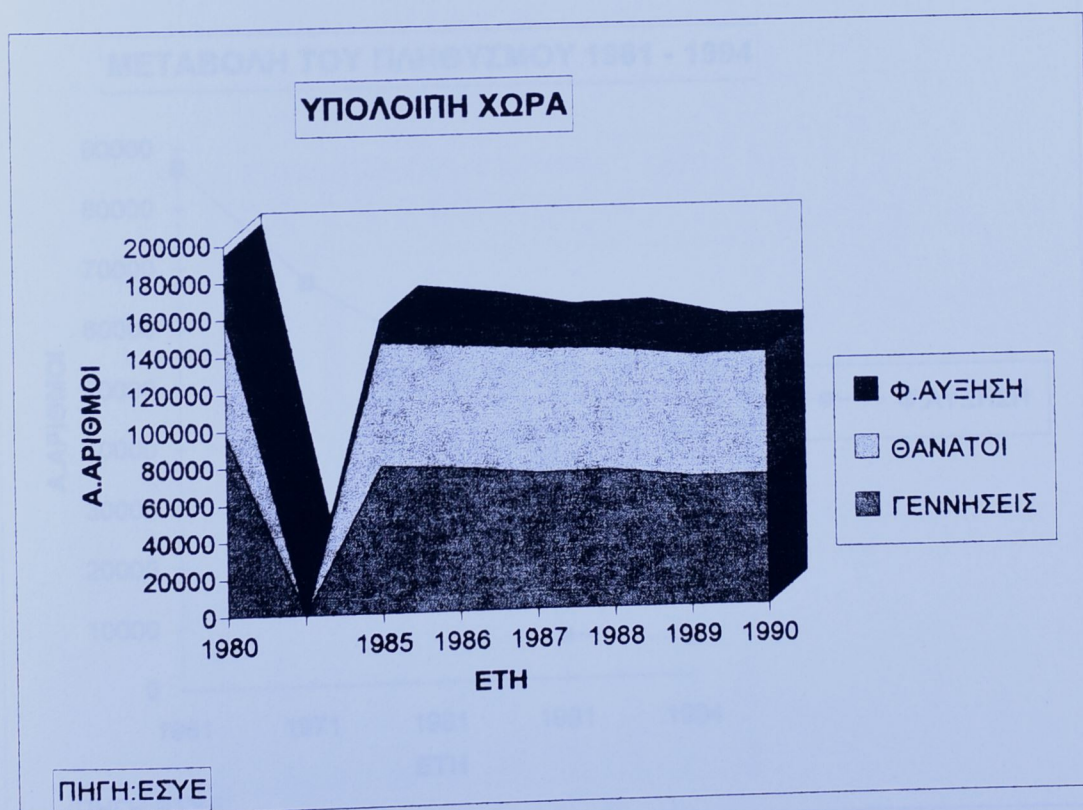

ΠΗΓΗ: EUROSTAT

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

ΥΠΟΛΟΙΠΗ ΧΩΡΑ

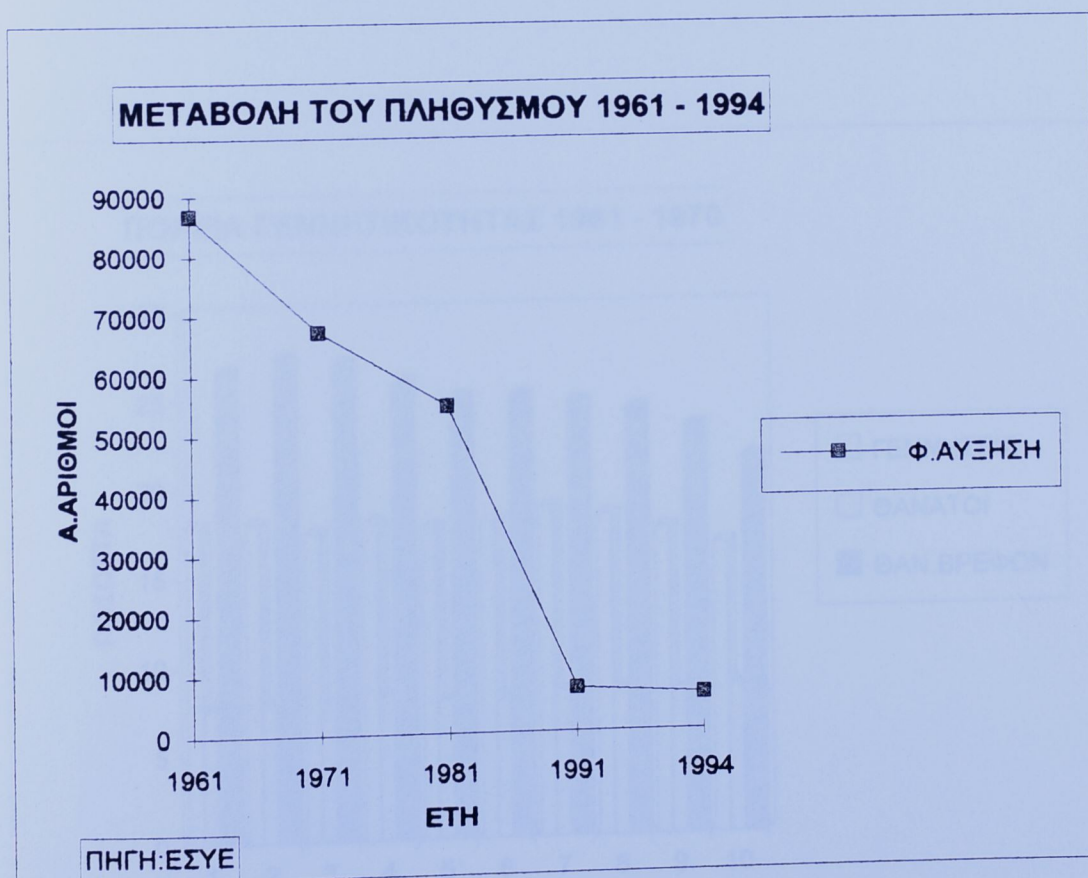
ΕΤΗ	ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ	ΘΑΝΑΤΟΙ	Φ.ΑΥΞΗΣΗ
1980	97266	63206	34060
1985	79454	66801	12653
1986	77312	66298	11014
1987	73701	67508	6193
1988	74304	65982	8322
1989	70047	66325	3722
1990	70301	66674	3627

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ 1961 - 1994

ΕΤΗ	ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ	ΘΑΝΑΤΟΙ	Φ.ΑΥΞΗΣΗ
1961	150716	63955	86761
1971	141126	73819	67307
1981	140953	86261	54692
1991	102620	95468	7152
1994	103763	97807	5956

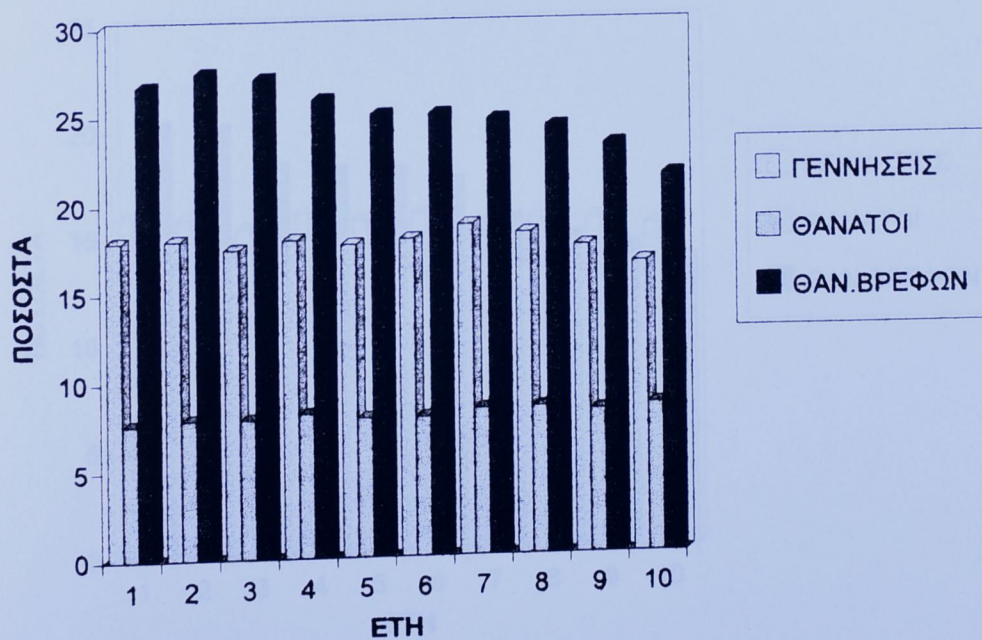

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

ΠΟΡΕΙΑ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1961 - 1970

ΕΤΗ	ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ Ζ.		ΘΑΝΑΤΟΙ		ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ ΝΕΚΡΩΝ ΒΡΕΦΩΝ ΚΑΙ ΘΑΝ. ΚΑΤΩ ΤΟΥ 1 ΕΤΟΥΣ	
	Α.ΑΡΙΘΜΟΙ	ΠΟΣΟΣΤΑ%	Α.ΑΡΙΘΜΟΙ	ΠΟΣΟΣΤΑ%	Α.ΑΡΙΘΜΟΙ	ΠΟΣΟΣΤΑ%
1961	150716	17,94	63955	7,61	8048	26,7
1962	152158	18,01	66554	7,88	8350	27,44
1963	148249	17,48	66813	7,88	8036	27,1
1964	153109	18	69429	8,16	7929	25,89
1965	151448	17,71	67269	7,87	7578	25,02
1966	154613	17,95	67912	7,88	7732	25
1967	162839	18,68	71975	8,26	8024	24,64
1968	160338	18,21	73309	8,33	7759	24,2
1969	154077	17,44	71825	8,13	7137	23,17
1970	144928	16,48	74009	8,42	6212	21,43

ΠΟΡΕΙΑ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ 1961 - 1970

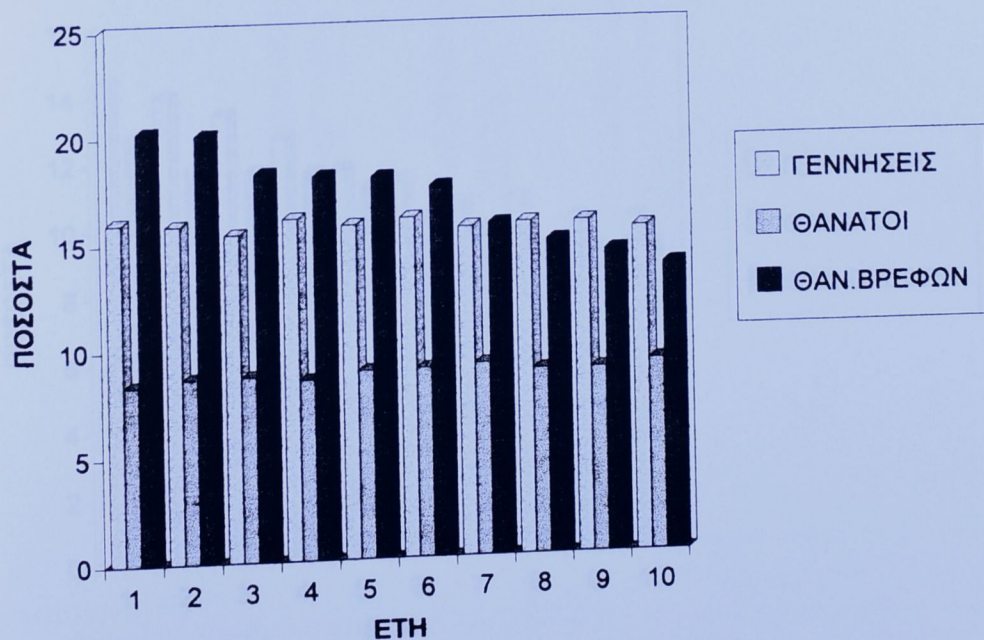
ΠΗΓΗ:ΕΣΥΕ

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

ΠΟΡΕΙΑ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1971 - 1980

ΕΤΗ	ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ Ζ.		ΘΑΝΑΤΟΙ		ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ ΝΕΚΡΩΝ ΒΡΕΦΩΝ ΚΑΙ ΘΑΝ. ΚΑΤΩ ΤΟΥ 1 ΕΤΟΥΣ	
	Α.ΑΡΙΘΜΟΙ	ΠΟΣΟΣΤΑ%	Α.ΑΡΙΘΜΟΙ	ΠΟΣΟΣΤΑ%	Α.ΑΡΙΘΜΟΙ	ΠΟΣΟΣΤΑ%
1971	141126	15,98	73819	8,36	5717	20,25
1972	140891	15,85	76859	8,65	5657	20,08
1973	137526	15,4	77648	8,7	5017	18,24
1974	144069	16,08	76303	8,51	5204	18,06
1975	142273	15,73	80077	8,85	5110	17,96
1976	146566	16	81818	8,9	5107	17,46
1977	143739	15,51	83750	9,04	4493	15,63
1978	146588	15,66	81615	8,72	4336	14,79
1979	147965	15,66	82338	8,71	4226	14,28
1980	148134	15,36	87282	9,05	4026	13,57

ΠΟΡΕΙΑ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ 1971 - 1980

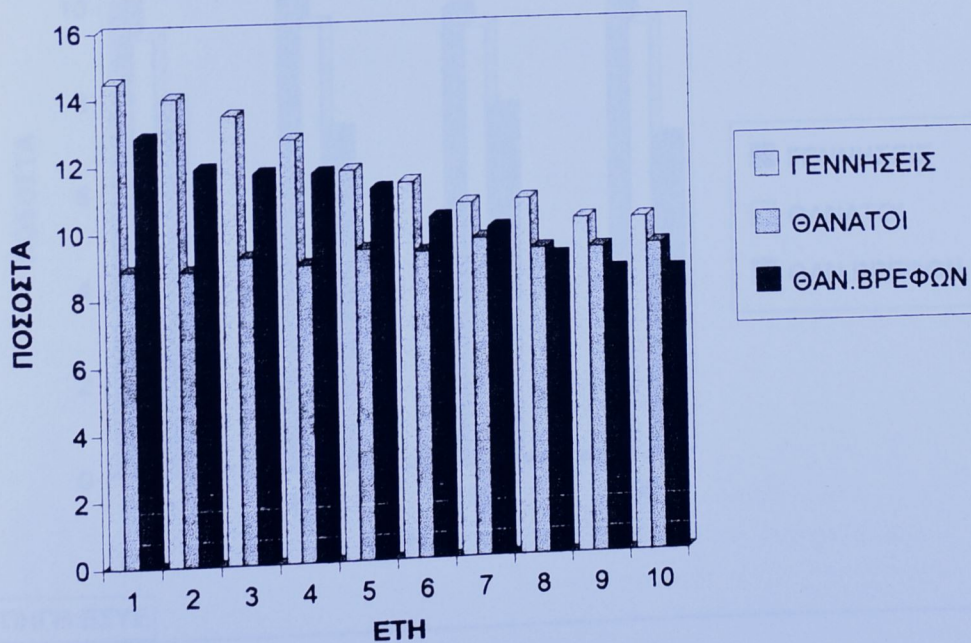
ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

ΠΟΡΕΙΑ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1981 - 1990

ΕΤΗ	ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ Ζ.		ΘΑΝΑΤΟΙ		ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ ΝΕΚΡΩΝ ΒΡΕΦΩΝ ΚΑΙ ΘΑΝ. ΚΑΤΩ ΤΟΥ 1 ΕΤΟΥΣ	
	Α.ΑΡΙΘΜΟΙ	ΠΟΣΟΣΤΑ%	Α.ΑΡΙΘΜΟΙ	ΠΟΣΟΣΤΑ%	Α.ΑΡΙΘΜΟΙ	ΠΟΣΟΣΤΑ%
1981	140953	14,48	86261	8,86	3617	12,83
1982	137275	14,01	86345	8,82	3263	11,89
1983	132608	13,47	90586	9,2	6106	11,71
1984	125724	12,7	88397	8,93	2933	11,67
1985	116481	11,73	92886	9,35	2597	11,15
1986	112810	11,32	91783	9,21	2307	10,23
1987	106392	10,64	95656	9,56	2100	9,87
1988	107505	10,71	92407	9,21	1923	8,95
1989	101657	10,08	92720	9,19	1724	8,48
1990	102229	10,06	94152	9,27	1728	8,45

ΠΟΡΕΙΑ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ 1971 - 1980

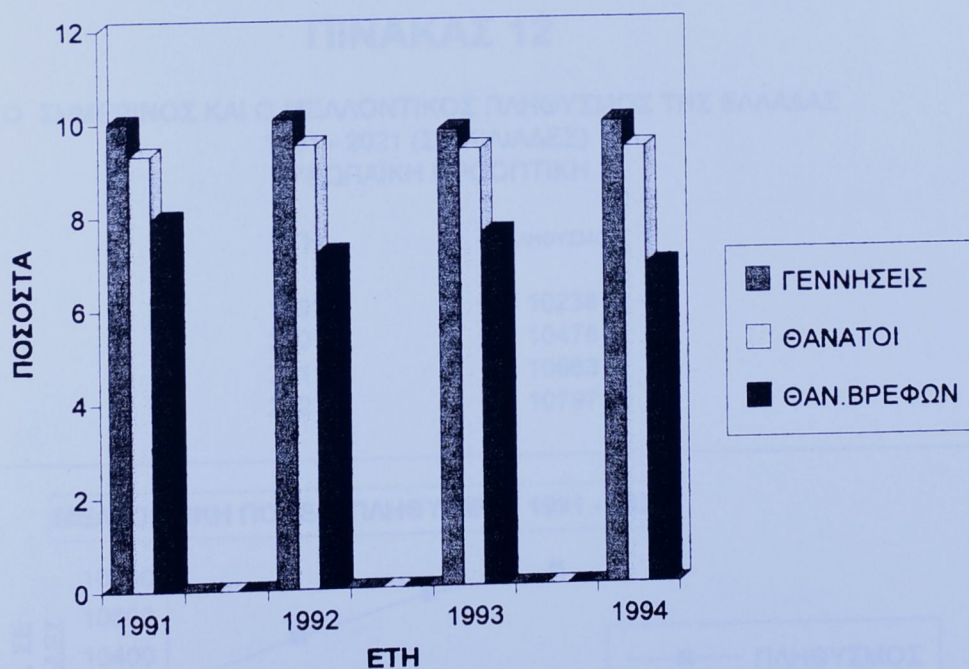
ΠΗΓΗ:ΕΣΥΕ

ΠΙΝΑΚΑΣ 10

ΠΟΡΕΙΑ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1991 - 1994

ΕΤΗ	ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ Ζ.		ΘΑΝΑΤΟΙ		ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ ΝΕΚΡΩΝ ΒΡΕΦΩΝ ΚΑΙ ΘΑΝ. ΚΑΤΩ ΤΟΥ 1 ΕΤΟΥΣ	
	Α.ΑΡΙΘΜΟΙ	ΠΟΣΟΣΤΑ%	Α.ΑΡΙΘΜΟΙ	ΠΟΣΟΣΤΑ%	Α.ΑΡΙΘΜΟΙ	ΠΟΣΟΣΤΑ%
1991	102620	10,01	95498	9,32	1633	7,95
1992	104081	10,08	98231	9,52	1500	7,2
1993	101799	9,81	97419	9,39	1543	7,58
1994	103763	9,95	97807	9,38	1422	6,85

ΠΟΡΕΙΑ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ 1991 - 1994

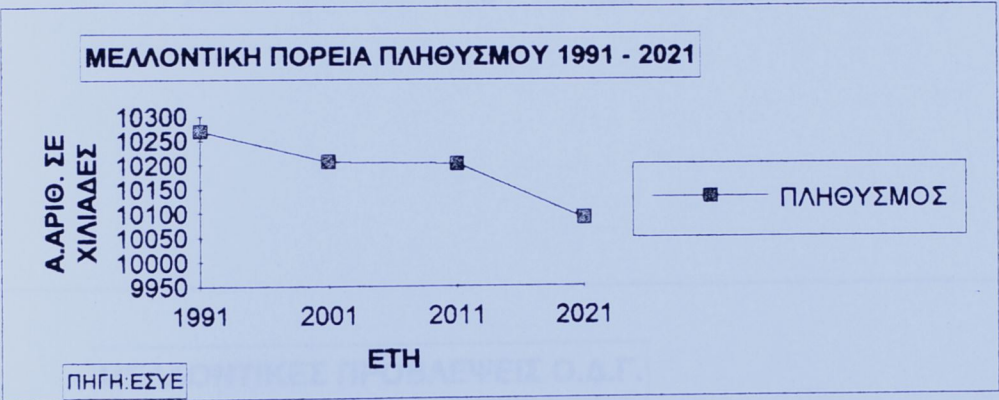

ΠΗΓΗ:ΕΣΥΕ

ΠΙΝΑΚΑΣ 11

Ο ΣΗΜΕΡΙΝΟΣ ΚΑΙ Ο ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
1991 - 2021 (ΣΕ ΧΙΛΙΑΔΕΣ)
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ

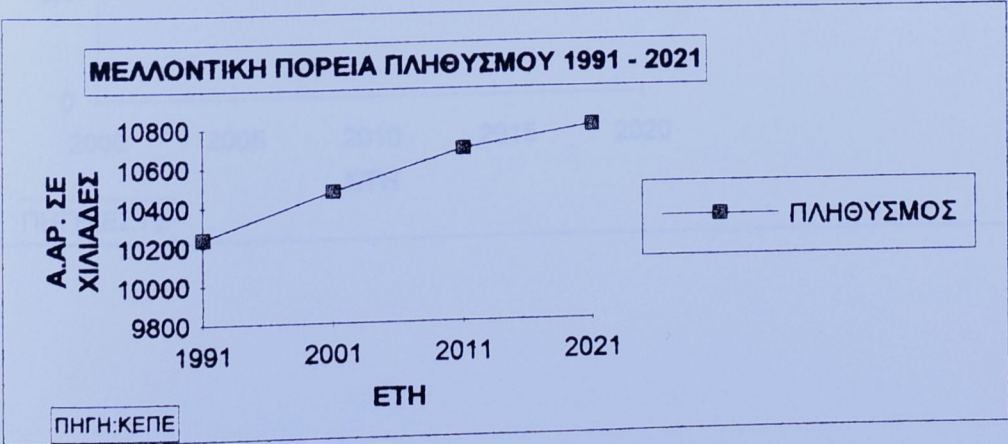
ΕΤΗ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ
1991	10269
2001	10206
2011	10202
2021	10089

ΠΙΝΑΚΑΣ 12

Ο ΣΗΜΕΡΙΝΟΣ ΚΑΙ Ο ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
1991 - 2021 (ΣΕ ΧΙΛΙΑΔΕΣ)
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ

ΕΤΗ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ
1991	10239
2001	10476
2011	10683
2021	10797

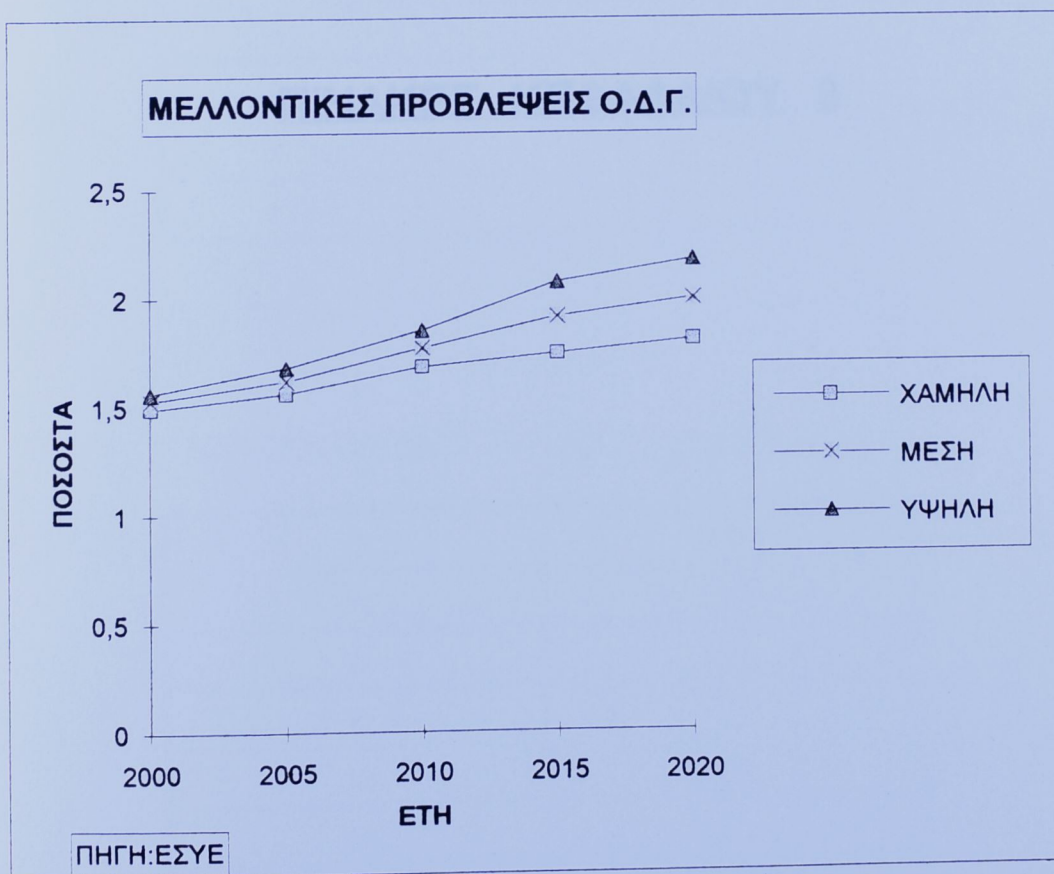

ΠΙΝΑΚΑΣ 13

Ο ΣΗΜΕΡΙΝΟΣ ΚΑΙ Ο ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

ΕΤΗ	ΧΑΜΗΛΗ	ΜΕΣΗ	ΥΨΗΛΗ
2000	1,49	1,53	1,56
2005	1,56	1,62	1,68
2010	1,68	1,77	1,85
2015	1,74	1,91	2,07
2020	1,8	1,99	2,17

ΠΙΝΑΚΑΣ Α

ΑΡΧΙΚΕΣ ΠΙΝΑΚΕΣ ΑΝΑΛΟΓΑ Σ

1	79
2	54
3	21
4	2

ΠΙΝΑΚΑΣ Β

ΠΡΩΤΕΣ ΠΙΝΑΚΕΣ ΑΝΑΛΟΓΑ Σ

ΠΙΝΑΚΕΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 6

2	71
3	35

ΠΙΝΑΚΑΣ Γ

ΕΠΙΛΕΚΤΑ ΔΕΥΤΕΡΕΣ ΠΙΝΑΚΕΣ ΑΝΑΛΟΓΑ Σ

2	6
6	19
8	6
10	8
12	34
14	7
15	7
16	6
17	8

ΠΙΝΑΚΑΣ Α

ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΙΔΙΩΝ, ΑΝΑΛΟΓΙΑ %

1	19
2	58
3	21
4	2

ΠΙΝΑΚΑΣ Β

ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ, ΑΝΑΛΟΓΙΑ %

1	ΠΟΛΗ	44
2	ΚΩΜΟΠΟΛΗ	21
3	ΧΩΡΙΟ	35

ΠΙΝΑΚΑΣ Γ

ΕΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΗΣ ΣΥΖΥΓΟΥ, ΑΝΑΛΟΓΙΑ %

2	6
6	18
9	8
10	8
12	34
14	7
15	7
16	9
17	5

ΠΙΝΑΚΑΣ Δ

ΕΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΟΥ ΣΥΖΥΓΟΥ, ΑΝΑΛΟΓΙΑ %

5	2
6	11
9	9
10	6
12	25
14	7
15	8
16	17
17	4
18	5
19	2
20	2
24	2

ΠΙΝΑΚΑΣ Ε

ΜΗΝΙΑΙΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ, ΑΝΑΛΟΓΙΑ %

1	0 - 200000	3
2	200 - 250000	11
3	250 - 300000	13
4	300 - 350000	7
5	350 - 400000	10
6	400 - 450000	17
7	500 - 550000	14
8	550 - 1000000	21
9	άνω του 1000000	4

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΤ

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ, ΑΝΑΛΟΓΙΑ %

	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΤΡΕΣ
1 ΑΝΕΡΓΟΣ-Η	-	2
2 ΟΙΚΙΑΚΗ ΕΝΑΣΧΟΛΗΣΗ	41	-
3 ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΑΣ	6	23
4 ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΙΑΣ	1	6
5 ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	24	26
6 ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	21	19
7 ΑΓΡΟΤΗΣ-ΣΑ	1	1
8 ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΣ	6	13
9 ΝΑΥΤΙΚΟΣ	-	10
10 ΒΙΟΤΕΧΝΗΣ-ΒΙΟΜΗΧΑΝΟΣ	-	-

ΠΙΝΑΚΑΣ Ζ

ΑΔΕΛΦΙΑ ΕΡΩΤΩΜΕΝΩΝ, ΑΝΑΛΟΓΙΑ %

1	18
2	24
3	39
4	9
5	10

ΠΙΝΑΚΑΣ Η

ΑΔΕΛΦΙΑ ΓΟΝΕΩΝ ΕΡΩΤΩΜΕΝΩΝ, ΑΝΑΛΟΓΙΑ %

1	11,5
2	23
3	18,5
4	23
5	10
6	4
7	5
8	5

ΠΙΝΑΚΑΣ Θ

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΩΘΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΤΟΥ
ΥΠΑΡΧΟΝΤΟΣ ΑΡΙΘΜΟΥ ΠΑΙΔΙΩΝ, ΑΝΑΛΟΓΙΑ %

1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ	9
2 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ	5
3 ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟΙ	41
4 ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ	45

ΠΙΝΑΚΑΣ Ι

ΕΠΙΘΥΜΙΑ ΑΠΟΚΤΗΣΗΣ ΑΛΛΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ, ΑΝΑΛΟΓΙΑ %

1 ΝΑΙ	21
2 ΟΧΙ	74
3 ΔΕΝ ΓΝΩΡΙΖΩ, ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ	5

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΑ

ΛΟΓΟΙ ΜΗ ΑΠΟΚΤΗΣΗΣ ΑΛΛΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ, ΑΝΑΛΟΓΙΑ %

1	ΑΙΣΘΑΝΟΜΑΙ ΟΤΙ ΜΕΓΑΛΩΝΩ	11
2	ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ	6
3	ΗΛΙΚΙΑΣ	36
4	ΕΧΩ ΥΠΟΣΤΕΙ ΣΤΕΙΡΩΣΗ	1
5	ΔΕΝ ΘΕΛΕΙ Ο ΣΥΝΤΡΟΦΟΣ	5
6	ΔΕΝ ΘΕΛΩ	41

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΒ

ΛΟΓΟΙ ΠΟΥ ΑΠΟΦΑΣΙΖΟΥΝ ΟΙ ΓΟΝΕΙΣ ΤΗΝ ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΕΝΟΣ ΑΚΟΜΑ ΠΑΙΔΙΟΥ , ΑΝΑΛΟΓΙΑ %

	ΝΑΙ	ΟΧΙ
1	ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΑΛΥΤΕΡΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΓΙΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ	71
2	ΓΙΑΤΙ ΤΟ ΖΗΤΟΥΝ ΤΑ ΙΔΙΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ	56
3	ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΙΔΙΩΝ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ	53

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΓ

ΔΙΑΤΥΠΩΣΗ ΣΥΜΦΩΝΗΣ Ή ΜΗ ΓΝΩΜΗΣ ΟΣΟΝ ΑΦΟΡΑ ΤΟ ΟΤΙ: , ΑΝΑΛΟΓΙΑ %

	ΣΥΜΦΩΝΟΥΝ	ΔΙΑΦΩΝΟΥΝ
ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΕΙΝΑΙ ΠΗΓΗ ΣΥΝΤΡΟΦΙΚΟΤΗΤΑΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	86	14
ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΕΙΝΑΙ ΒΑΡΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΦΟΡΤΙΟ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	47	53
ΟΙ ΓΟΝΕΙΣ ΠΕΡΙΜΕΝΟΥΝ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΑΠΟ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΣΤΗ ΓΕΡΟΝΤΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ	65	35
Ο ΧΡΟΝΟΣ ΠΟΥ ΟΙ ΓΟΝΕΙΣ ΞΟΔΕΥΟΥΝ ΜΕ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ, ΤΟΥΣ ΕΞΟΥΘΕΝΩΝΕΙ ΣΩΜΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΑ	38	62
Η ΣΧΕΣΗ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ ΓΙΝΕΤΑΙ ΚΑΛΥΤΕΡΗ ΜΕ ΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ	87	13
Η ΑΝΑΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΕΙΝΑΙ ΑΝΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΑΤΗ ΠΗΓΗ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ	95	5
ΟΙ ΓΟΝΕΙΣ ΣΗΜΕΡΑ ΕΧΟΥΝ ΜΕΓΑΛΗ ΑΝΗΣΥΧΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΤΟΥΣ	99	1
ΕΙΝΑΙ ΣΠΟΥΔΑΙΑ Η ΥΠΑΡΞΗ ΠΑΙΔΙΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΝΕΧΙΣΗ ΤΟΥ ΟΝΟΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ	40	60
ΟΙ ΓΟΝΕΙΣ ΘΥΣΙΑΖΟΥΝ ΑΛΛΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΠΑΙΔΙΩΝ	88	12
ΟΙ ΓΟΝΕΙΣ ΕΧΟΥΝ ΛΙΓΟΤΕΡΕΣ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΑΠΟΤΑΜΙΕΥΣΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΠΑΙΔΙΩΝ	85	15

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΔ

ΙΔΑΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΙΔΙΩΝ, ΑΝΑΛΟΓΙΑ %

1	3
2	40
3	50
4	7

ΠΑΡΟΙΚΗΣΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΟΡΘΟΚΕΣ ΟΡΘΟΔΟΜΙΑΣ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑ

ΑΓΓΛΙΚΟ - ΗΜΕΙΣΤΙΚΟ - ΑΓΓΛΙΚΟ - ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑ - ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑ

Νο. Ερωτηματολογίου _____

Ημερομηνία _____

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Εννοιακή διάκριση του λαϊκού _____

Εννοιακή καθορισμού συνέντευξης _____

Εννοια	1
Μήτριο	2
Δύσκολο	3

Περίοδος διεξαγωγής έρευνας _____

Ασκή	1
Επιστημική	2
Αγροτική	3

Όνομα ερευνητή _____

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ: ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΑΣΤΙΚΟ - ΗΜΙΑΣΤΙΚΟ - ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟ ΚΑΙ ΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ

No. Ερωτηματολογίου: _____

Ημερομηνία: _____

Συνολική διάρκεια (σε λεπτά): _____

Ευκολία καθορισμού συνέντευξης: _____

Εύκολα	1
Μέτρια	2
Δύσκολα	3

Περιοχή διεξαγωγής έρευνας: _____

Αστική	1
Ημιαστική	2
Αγροτική	3

Όνομα ερευνητή: _____

Α' ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

ΕΡΩΤΩΜΕΝΟΣ/Η

1 Φύλο: _____

Ανδρας	1
Γυναίκα	2

2. Ποιά είναι η οικογενειακή σας κατάσταση; _____

Παντρεμένος/η	1
Διαζευγμένος/η	2
Χήρος/α	3
Εν διαστάσει	4
Συμβίωση	5

3. Ποιά είναι η ηλικία σας; _____

4. Σε ποιά ηλικία παντρευτήκατε; _____

5. (Σύντροφος): _____

6. Έχετε παιδιά; _____

Ναι	1
Όχι	2

7. Πόσα παιδιά έχετε; _____

8. Σε ποιά ηλικία αποκτήσατε το πρώτο σας παιδί; _____

9. (Σύντροφος); _____

10. Υπάρχουν παιδιά από άλλο γάμο; _____

Ναι	1
Όχι	2

11. Πόσα παιδιά υπάρχουν από άλλο γάμο; _____

12. Παρακαλούμε αναφέρατε το φύλο, την ηλικία και την οικογενειακή κατάσταση των παιδιών σας.

Αριθμός παιδιών	Φύλο*	Ηλικία	Οικογενειακή κατάσταση**
N1			
N2			
N3			
N4			
N5			
N6			
N7			
N8			

***Φύλο:**

Αρσενικό	1
Θηλυκό	2

****Οικογενειακή κατάσταση:**

Παντρεμένος/η	1
Ανύπαντρος/η	2
Διαζευγμένος/η	3
Χήρος/α	4
Εν διαστάσει	5
Συμβίωση	6

Β' ΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΕΡΩΤΩΜΕΝΟΥ

13. Έχετε γεννηθεί στην Ελλάδα ή σε άλλη χώρα: _____

14. (Σύντροφος): _____

Γεννήθηκα στην Ελλάδα	1
Γεννήθηκα σε άλλη χώρα	2

Αναφέρατε ποιά: _____

15. Πότε ήρθατε στην Ελλάδα: _____

16. (Σύντροφος): _____

17. Εάν γεννηθήκατε στην Ελλάδα, σε ποιο μέρος γεννηθήκατε : _____

18. (Σύντροφος): _____

Πόλη	1
Κωμόπολη	2
Χωριό	3

Γ' ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ

19. Σε ποιο θρήσκευμα ανήκετε; _____

20. (Σύντροφος): _____

Χριστιανικό ορθόδοξο	1
Καθολικό	2
Προτεσταντικό	3
Εβραϊκό	4
Μωαμεθανικό	5
Άλλο. Ποιό;	6

21. Σας επηρέασαν οι θρησκευτικές σας απόψεις στην απόκτηση παιδιών; _____

Ναι	1
Όχι	2

Δ' ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

22. Συνολικά πόσα έτη εκπαίδευσης έχετε συμπληρώσει; _____

23. (Σύντροφος): _____

24. Μέχρι ποιά βαθμίδα εκπαίδευσης έχετε φτάσει; _____

25. (Σύντροφος): _____

Αναλφάβητος	1
Δημοτικό	2
Γυμνάσιο	3
Λύκειο	4
ΙΕΚ ή κέντρο ελευθ. σπουδών	5
ΤΕΙ	6
Α.Ε.Ι	7
Μεταπτυχιακές σπουδές	8

Ε. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

26. Τι επάγγελμα κάνετε; _____

27.(Σύντροφος): _____

Ανεργος	1
Οικιακή ενασχόληση	2
Ελεύθερος επαγγελματίας	3
Εισοδηματίας	4
Δημόσιος υπάλληλος	5
Ιδιωτικός υπάλληλος	6
Αγρότης	7
Συνταξιούχος	8
Ναυτικός	9
Βιοτέχνης - Βιομήχανος	10

28. Ποιο είναι περίπου το μηνιαίο οικογενειακό σας εισόδημα; _____

0 - 200.000 δρχ.	1
200 - 250.000 δρχ.	2
250 - 300.000 δρχ.	3
300 - 350.000 δρχ.	4
350 - 400.000 δρχ.	5
400 - 450.000 δρχ.	6
450 - 500.000 δρχ.	7
500 - 1.000.000 δρχ.	8
άνω του 1.000.000 δρχ.	9

ΣΤ. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΓΟΝΕΩΝ

29. Πόσα παιδιά συνολικά (συμπεριλαμβανομένου και του εαυτού σας) έχουν οι γονείς σας; _____

30. (Σύντροφος): _____

31. Παρακαλούμε αναφέρατε το φύλο και την ηλικία των παιδιών, που έχουν οι γονείς σας και οι γονείς του συντρόφου σας;

	Π.Γ.Ε.		49.Π.Γ.Σ.	
Αριθμός παιδιών	Φύλο*	Ηλικία	Φύλο*	Ηλικία
N1				
N2				
N3				
N4				
N5				
N6				
N7				
N8				

*Φύλο: _____

Αρσενικό	1
Θηλυκό	2

32. Πόσα αδέρφια έχουν οι γονείς σας (συμπεριλαμβανομένων και των ιδίων);

Μ. _____ Π. _____

33. (Σύντροφος) Π. _____ Μ. _____

34. Πόσο μακριά από το σπίτι σας ζουν οι γονείς σας και οι γονείς του συντρόφου σας; Μ.Ε. _____ Π.Ε. _____

35. (Σύντροφος): Μ.Σ. _____ Π.Σ. _____

Στο ίδιο σπίτι	1
Πολύ κοντά στο σπίτι μου	2
Στο ίδιο χωριό/συνοικία	3
Σε γειτονικό χωριό/συνοικία	4
Σε άλλη πόλη ή μη γειτονικό στον ίδιο νομό	5
Σε άλλη πόλη ή χωριό σε άλλο νομό	6
Στο εξωτερικό	7

Ζ. ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΟΝΕΩΝ

Μ.Ε.

Π.Ε.

Μ.Σ.

Π.Σ.

36. Έτος γεννήσεως:

--	--	--	--

Μ.Ε.

Π.Ε.

Μ.Σ.

Π.Σ.

37. Τόπος γεννήσεως:

--	--	--	--

Αστικός	1
Ημιαστικός	2
Αγροτικός	3

38.

Πεδινός	1
Ημιορεινός	2
Ορεινός	3

Μ.Ε.

Π.Ε.

Μ.Σ.

Π.Σ.

--	--	--	--

Η ΣΤΑΣΗ ΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

40. Ποιά παράγοντες σας ώθησαν να αποκτήσετε τον αριθμό των παιδιών που έχετε _____

Οικονομική	1
Κοινωνικοί παράγοντες	2
Ψυχολογικοί (αγαπή τα παιδιά)	3
Οικολογικοί	4

39. Τι είδους εργασία έχουν;

Μ.Ε.

Π.Ε.

Μ.Σ.

Π.Σ.

--	--	--	--

Δημόσιος Υπάλληλος	1
Ιδιωτικός Υπάλληλος	2
Ελεύθερος επαγγελματίας	3
Οικιακή ενασχόληση	4
Ναυτικός	5
Αγρότης/σα	6
Εισοδηματίας	7
Συνταξιούχος	8
Βιοτέχνης - Βιομήχανος	9

Η ΣΤΑΣΕΙΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

40. Ποιοί παράγοντες σας ώθησαν να αποκτήσετε τον αριθμό των παιδιών που έχετε; _____

Οικονομικοί	1
Κοινωνικοί (παράδοση)	2
Ψυχολογικοί (αγαπώ τα παιδιά)	3
Ολοκλήρωσης	4

41. Επιθυμείτε να αποκτήσετε άλλα παιδιά; _____

Ναι	1
Όχι	2
Δεν γνωρίζω	3

42. Για ποιο λόγο δεν επιθυμείτε να αποκτήσετε άλλα παιδιά ; _____

Αισθάνομαι ότι μεγαλώνω	1
Δεν έχω τα οικονομικά μέσα	2
Δεν είμαι σε θέση να κάνω πλέον παιδιά	3
Έχω υποστεί στειρώση	4
Δεν θέλει ο σύντροφός μου	5
Δεν θέλω	6

43. Πόσα παιδιά σκέφτεστε να αποκτήσετε ακόμα; _____

44. Τι γένους επιθυμείτε να είναι; _____

Αγόρι	1
Κορίτσι	2
Ό,τι νά 'ναι	3

45. Κάτω από ποιές προϋποθέσεις θα θεωρούσατε πιθανή την απόκτηση ενός επιπλέον παιδιού;

	Ναι 1	Όχι 2	Δεν γνωρίζω 3
Αν υπάρχει δυνατότητα μερικής απασχόλησης της γυναίκας στον ιδιωτικό τομέα			
Αν το παρεχόμενο ποσό οικογενειακής βοήθειας ήταν υψηλότερο			
Αν δίνονταν δάνεια και υποτροφίες για τη μόρφωση των παιδιών			
Αν υπήρχαν περισσότερες διευκολύνσεις (παιδικοί σταθμοί)			
Αν υπήρχε καλύτερη αντιμετώπιση των ανύπανδρων μητέρων			
Αν είχα κοντά τους γονείς μου			
Αν είχα κοντά τους γονείς του συντρόφου μου			

46. Γιατί κατά τη γνώμη σας, οι γονείς αποφασίζουν την απόκτηση ενός επιπλέον παιδιού;

	Ναι 1	Όχι 2	Δεν γνωρίζω 3
Για να δημιουργήσουν καλύτερο περιβάλλον για τα ίδια τα παιδιά			
Γιατί το ζητούν τα ίδια τα παιδιά			
Για την ικανοποίηση των ίδιων των γονέων			

47. Κατά τη γνώμη σας, ένας γάμος θεωρείται επιτυχημένος ακόμα και χωρίς παιδιά; _____

Ναι	1
Όχι	2
Δεν γνωρίζω	3

48. Ποιός ο κυριότερος λόγος που δεν συμφωνείτε; _____

Σκοπός του γάμου είναι η απόκτηση παιδιών	1
Η παρουσία των παιδιών ενδυναμώνει το γάμο	2
Σπίτι χωρίς παιδιά είναι άδειο	3
Όλα τα παραπάνω	4

49. Ποιές από τις παρακάτω πιθανές αιτίες, κατά σειρά σημαντικότητας, θα αποτελούσαν ανασταλτικό παράγοντα στην απόφασή σας για την απόκτηση ενός επιπλέον παιδιού (1 (=περισσότερο σημαντικό) έως 10 (=λιγότερο σημαντικό).

- α. Υπάρχει έλλειψη χώρου στο σπίτι _____
- β. Δεν το επιτρέπει η υγεία μου _____
- γ. Δεν το επιτρέπει η οικονομική μου κατάσταση _____
- δ. Υπάρχει αβεβαιότητα για το μέλλον των παιδιών _____
- ε. Οι επαγγελματικές υποχρεώσεις δημιουργούν δυσκολίες _____
- στ. Έλλειψη ή ανεπάρκεια παιδικών σταθμών _____
- ζ. Θέλουμε περισσότερο χρόνο για τους εαυτούς μας _____
- η. Οι πολυμελείς οικογένειες ανήκουν στο παρελθόν _____

50. Γενικώς θα λέγατε ότι συμφωνείτε απόλυτα (1), συμφωνείτε (2), διαφωνείτε (3), διαφωνείτε παντελώς (4), σε ό,τι αφορά τα εξής:

Τα παιδιά είναι πηγή συντροφικότητας για τους γονείς.	1	2	3	4
Τα παιδιά είναι βαρύ οικονομικό φορτίο για τους γονείς.	1	2	3	4
Οι γονείς περιμένουν υποστήριξη από τα παιδιά τους στη γεροντική ηλικία.	1	2	3	4
Ο χρόνος που οι γονείς ξοδεύουν με τα παιδιά τους, τους εξουθενώνει σωματικά και ψυχικά	1	2	3	4
Η σχέση των γονέων γίνεται καλύτερη με την παρουσία των παιδιών	1	2	3	4
Η ανατροφή των παιδιών είναι αναντικατάστατη πηγή ικανοποίησης για τους γονείς	1	2	3	4
Οι γονείς σήμερα έχουν μεγάλη ανησυχία για το μέλλον των παιδιών τους	1	2	3	4
Είναι σπουδαία η ύπαρξη παιδιών για τη συνέχιση του ονόματος και της παράδοσης της οικογένειας	1	2	3	4
Οι γονείς θυσιάζουν άλλες δραστηριότητες με την απόκτηση παιδιών	1	2	3	4
Οι γονείς έχουν λιγότερες ευκαιρίες αποταμίευσης με την απόκτηση παιδιών	1	2	3	4

51. Τελικά ποιος πιστεύετε ότι είναι ο ιδανικός αριθμός παιδιών για μία ελληνική οικογένεια; _____

ΑΣΤΙΚΟ - ΗΜΙΑΣΤΙΚΟ
ΑΓΡΟΙΚΟ . . .

ΠΤΥ ΚΟΡ
648.09495

Α. Κοροβιλιά

5626

7826

**ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ**

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Υπηρ.Βιβ/κης Χαροκόπειου Παν/μίου.957705

* 5 6 3 6 *

HU

